

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IUNIE 2012

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IUNIE 2012

SUMAR

iunie
2012

4 Latinitatea,
icoana neamului
A.D. XENOPOL

5 Ministerul
împodobirii țării
150 de ani de la crearea
Ministerului Lucrărilor
Publice
N. NOICA

10 Să nu uiți, Darie!
Planuri pentru
recuperarea tezaurului
de la Moscova,
1941-1944
P. OTU

EȘTI FLOARE
DE DOR,
BASARABIE!

15 Brejnev
pus în încurcătură
de Eminescu
I. POPA

20 Pe vremuri
oamenii
își trimiteau scrisori
N. Dianu către G. Ga-
fencu: ce nu poate guver-
nul Groza și poate exilul
G. FILITTI

24 Revoluția din 1905
și renașterea
speranțelor naționale
I. VARTA

28 Pasărea Phoenix
spaniolă
Războiul de independență
contra lui Napoleon
A. VĂDEANU

MICROARHIVA
MAGAZIN ISTORIC

32 În căutarea
tinereții fără bătrânețe
P. OPRIȘ

EXCLUSIVITATE

33 Tema bulgară
la nord și tema română
la sud de Dunăre
100 de ani de colaborare
științifică
R. MARKOVA

35 Nesupusa
Polonie și orgoliosul
Imperiu Roșu
V. SOLOVIOV,
E. KLEPIKOVA

TERITORII ÎN DISPUTĂ

39 Cipru
V. IONESCU

44 Un neamț
printre moștenitorii
Bizanțului
N. CRISTEA

49 Librăria
cu cabinet de lectură
de pe Podul Mogoșoaiei
B. POPA

magazin istoric

Anul XLVI – serie nouă – nr. 6(543)

iunie 2012

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Dionysos sau Bacchus, zeul vinului, are o casă a sa la Paphos, pe insula Cipru, numită așa după mozaicurile foarte bine păstrate ce îl înfățișează. Peste secole, Michelangelo avea să-l imortalizeze în această statuie, ce, alături de *Pieta*, sunt singurele care îi pot fi atribuite artistului cu certitudine din perioada primei sale șederi la Roma

2 Hotinul apare menționat ca cetate cu episcopie catolică încă din 1310. Făcea parte din sistemul de fortificații creat de Ștefan cel Mare pentru a proteja Moldova. Una singură până în anul de tristă amintire 1812

3 Bătălia de la Lützen, una dintre nenumăratele confruntări din vremea Războiului de 30 de ani (1618-1648), a rămas în istorie pentru că aici și-a pierdut viața regele Suediei Gustav Adolf al II-lea, scenă înfățișată și în acest tablou

4 Regele Fernando al VII-lea al Spaniei (1808 și 1814-1833; aici înfățișat de pictorul spaniol Goya, în anul 1814), un mare iubitor de cultură, a fost silit să abdice de către Napoleon și ținut prizonier în Franța până la 24 martie 1814, când și-a făcut triumfal intrarea în Madrid

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**,
academician
DINU C. GIURESCU,
academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Secretar general de redacție
Florentina Dolghin

Redactori:
Theo Stănescu-Stanciu,
Irina Țăranu

Secretar de redacție
Theodor Lianos

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Secretariat
Constanța Avram

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III,
camerele 283 (secretariat și difuzare), 285, 287,
Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 15, Căsuța poș-
tală 15-702, Cod 010155, Telefon, Fax:
021.315.09.91, 021.312.68.77

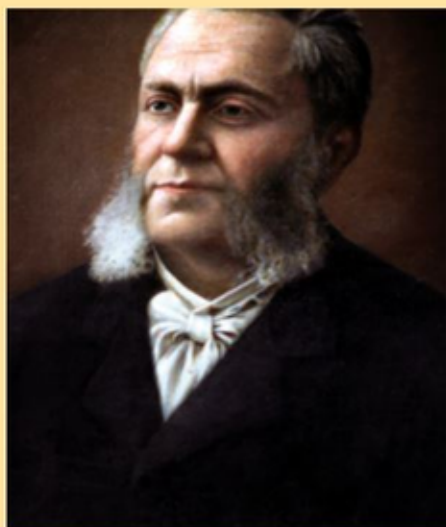
Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București

IDEEA ROMANĂ ÎN DEZVOLTAREA POPORULUI ROMÂN

A.D. XENOPOL

Cultivarea și civilizarea poporului român s-a[u] făcut pe o cale reflexivă, conștientă. De obicei, dezvoltarea unui popor este datorită unor puteri ascunse, de care el începe a-și da seama numai cât după ce cultura lui a înflorit. La noi însăși provocarea deșteptării a fost datorită unei activități voluntare, unei idei care, pătrunzând în sufletul poporului, l-a îmbiet a scutura de pe el amorțeala seculară, a se înălța iar la lumină, a deveni iar om, din lutul în care părea că vroiește să se prefacă. Această idee, singura, unica pârgie a întregii noastre dezvoltări, este că *suntem un popor de origine romană*.

Asemenea idee, ce era vie în mintea daco-romanilor, se întunecă mult în lunga, nesfârșită perioadă a năvălirilor barbare. Ea se coborî din sfera luminoasă a conștiinței către părțile ei mai umbrite, până ce apuse cu totul de pe orizontul ei. Urmele ei însă nu se șterseseră niciodată din mintea poporului român; mai întâi, din pricina însăși a numelui ce îl poartă, acela de român; apoi, din alte rămășițe din viața romană devenite acum neconștite. Astfel, colinda cu plugușorul care începe cu versurile: „S-a sculat mai an/Bădica Traian“; din refrenul cântecului *Lerum doamne Ler*, în care se reamintește numele împăratului Aurelian; din păstrarea numelui cuceritorului Daciei, alipit de mai multe elemente geografice, precum masa, valul, calea lui Traian, din vestita legendă a Dochiei și Traian, din care figura împietrită a celui dintâi se arată și azi pe muntele cel mai înalt al Moldovei; în sfârșit, din o tradiție a unui întâi descălecat,

adică întemeiere a țării, de Traian împăratul, din părțile Romei, păstrată în o cronică muntenească.

Ceea ce însă menținea pe poporul român, dacă nu în conștiința firii sale romanice, cel puțin și aceea a unei firi deosebite de aceea a popoarelor cu care se atingea, era limba lui, care-l deosebea de slavi, unguri și nemți, vecinii săi înconjurători. Și această conștiință, totdeauna trează, a caracterului său deosebit, trebuia să se adâncească

cu atât mai mult, cu cât în biserică și în viața lui oficială, predominind limba slavonă, el trebuia să vadă în fiecare zi că limba pe care o grăia el era alta decât aceea ce răsuna din amvoane sau se înșira pe pergamentele domnești.

La atâta însă se mărginea deosebirea pe care poporul român o găsea între el și popoarele celelalte, în lunga epocă a predominării slavismului.

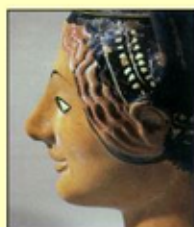
Din această epocă încă, pe mai mulți scriitori străini care cunoșteau faptul cuceririi și colonizării Daciei de romani îi lovise atât numele ce-l purtau românii, cât și asemănarea graiului lor cu acela al popoarelor latine, încât conștiința latinității neamului nostru era reprezentată tocmai de acele popoare care mai târziu, când ea se dezvoltă la dânsul, i-o tăgăduiră.

(Prelegere publică ținută în Aula
Universității din Iași,

14 ianuarie 1890; *Națiunea română*,
Editura Albatros, București, 1999)

52 Tehnici
interbelice
de deznaționalizare
*Aromânii din Macedonia
sârbească*

I.G. ANDREI

56 Rasism
avant la lettre?
*Stereotipuri
discriminatorii
în Antichitate*

T. STĂNESCU-
STANCIU

**PASTILA
DE CUVINTE**

59 Suverani
și dregător

M. SALA

**A FOST ODATĂ
CA NICIODATĂ**

61 Fecioare zănatice
cu puteri magice

G. ROȘU

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

67 „Să trăiască, să
fie sănătos și prosper“
Faraonul

M. PREDĂ

**CITITORII
SCRIU ISTORIE**

72 Din vremea
când îți bătea
Securitatea în poartă

A. MATACHE

77 Să spargi
încercuirea cu avionul
Karpovka, 1942

T. STĂTESCU,
V. AVRAM,
AL. ARMĂ

ECOURI

81 Războiul real...
S. CRISTESCU

82 ... și ca temă
la școală

CHIPURI UITATE

85 Nadeja Știrbey
O. MARINACHE

**HOOVER
INSTITUTION**

93 Starea
emigrației române

RUBRICI

63 Clio anunță
*Premiile Fundației
Culturale
Magazin Istoric*

90 În București,
acum 50 ani

89 Telex

66 Pentru biblioteca
dumneavoastră

**19; 62; 94;
95** Blitz 200; Blitz...
Concurs; Rebus;
Dialog

șeful inginerilor tuturor drumurilor din principat“.

O primă încercare de a stabili reguli după care să se lucreze în această secție se face în anul 1834, când se întocmește primul „proiect pentru lucrarea drumurilor“.

Nivelul preocupărilor în domeniul lucrărilor publice, străduințele depuse și direcțiile în care erau îndreptate activitățile ingineresti pot fi apreciate după conținutul unui document de epocă, deosebit de valoros. El este intitulat „Relația Domnului Marelui Dvornic din Lăuntru Mihalache Ghica către Obșteasca Adunare, în anul 1836“. Remarcăm faptul că aceste lucrări se realizau „după planurile și instrucțiunile ce prin secția inginerescă se dau la cererile și trebuințele lor“. Astfel, în orașul Brăila, se hotărăște executarea cheiului portului încât „comerțul să se înlesnească și orașul să se împodobească“, cu o lungime de 763 stânjeni (cca 1.472 m), după planul conceput de maiorul Arcudințchi, inginerul orașului. Pentru ușurarea comunicațiilor, în anul 1835 începe și construcția unor poduri pe drumul Craiovei.

Tot în 1836, în Moldova, sub domnitorul Mihail Sturdza, se execută și o importantă șosea până la frontiera austriacă, cu 36 de poduri, dintre care patru de piatră.

O formă mai clară începe să capete secția inginerescă în anul 1842, când lucrările publice sunt grupate pe zone (mai multe județe) numite „ocoale“, sub conducerea unui inginer șef. Sunt numiți ingineri șefi de ocoale Gheorghe I. Rosetti, Alexandru Popovici, Alexandru Golescu și Carl Vairah. Inginerul Alexandru Golescu (1819-1881), numit „Arăpila“, este primul absolvent român al

Gheorghe Costa-Foru

Școlii Centrale de Arte și Manufacturi din Paris, în 1839.

Cel mai însemnat pas în organizarea lucrărilor publice în Țara Românească se face însă în anul 1847, când se înființează, în baza ofisului nr. 161/19 februarie 1847, Direcția Lucrărilor Publice. Era compusă din patru „despărțiri“ (secții): inginerescă, de poduri și drumuri, de arhitectură, a lucrărilor hidraulice.

Regulamentul Direcției preciza foarte limpede felul în care trebuia pregătită o lucrare. Conform art. 6, trebuia întocmit „un program deslușitor“ de către Departamentul din Lăuntru, după care „despărțirea“ de specialitate din ca-

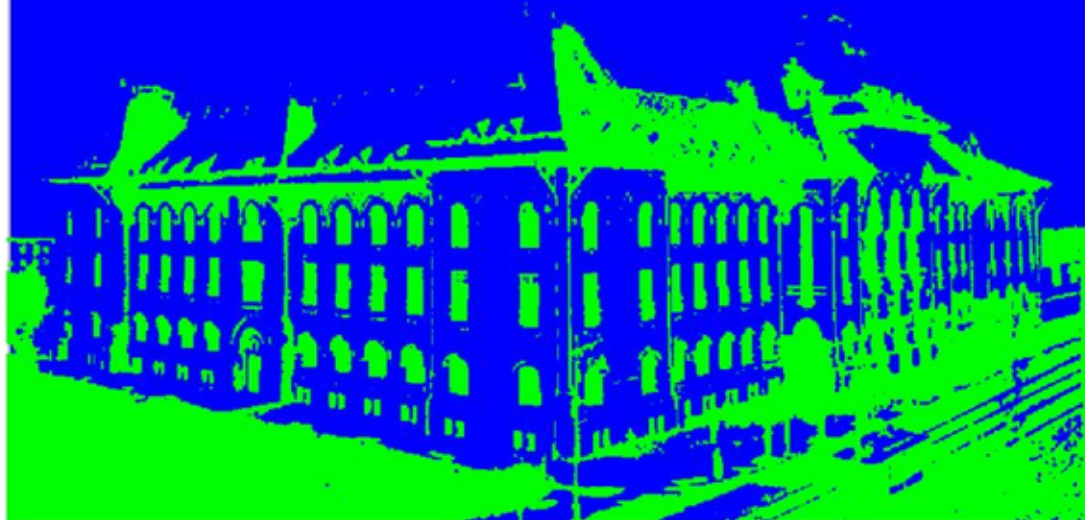
drul Direcției alcătuia proiectul cu toate detaliile și devizele. După aprobarea proiectului, Departamentul avea obligația, conform art. 8, să asigure toate materialele și lucrările, potrivit devizului întocmit. Terminarea la timp și execuția întocmai după proiect erau în răspunderea integrală a inginerului „despărțirii“ respective. În scopul formării personalului tehnic la noi în țară, în 1847 se legiferează prima dată, prin art. 12, instituirea unui „sâmbure de școală de aplicație de poduri și șosele“, prin organizarea unor „cursuri de specializare“ pe timpul iernii pentru „conducătorii de al 2-lea clas care se vor aduce în Capitală, unde li se vor da cunoștințe teoretice mai temeinice“.

Materializarea proiectului de formare a Direcției se face la 12 martie 1847, odată cu emiterea Decretului 214, semnat de domnitorul Gheorghe Bibescu, prin care se numește personalul tehnic al Direcției. Se încredințează conducerea „despărțirii“ I maiorului inginer Borroczyn, a „despărțirii“ a II-a inginerului I. Balzano, a „despărțirii“ a III-a arhitectului Anton Heft și a „despărțirii“ a IV-a inginerului I. Marsillion. Din decret rezultă că

Alexandru Ioan Cuza într-un cartier bucureștean inundat de Dâmbovița

MINISTERUL LUCRĂRILOR PUBLICE 150 ANI

Sediul Ministerului Lucrărilor Publice, ridicat peste drum de Grădina Cișmigiu între anii 1906-1910, după planurile arhitectului Petre Antonescu

Prof. univ. ing. NICOLAE NOICA

În anul 1859 s-a înfăptuit Unirea Principatelor Române, prin dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza. Adevărata unire administrativ-politică a avut loc, după trei ani de tranziție, în anul 1862. Atunci a fost instaurat primul Guvern al României, ocazie cu care a fost creat primul Minister al Lucrărilor Publice. La împlinirea a 150 de ani, este de datoria noastră să-i reamintim istoria.

Cine are curiozitatea să cerceteze dezvoltarea și activitatea acestei instituții este impresionat de preocuparea înaintașilor de a organiza ministerul cu cele mai mari influențe asupra mediului nostru de viață, dar care implică și cele mai mari cheltuieli bănești.

Imediat după Unirea din anul 1859, politica economică a noului stat român a fost anunțată în mesajul domnitorului Alexandru Ioan Cuza, din 6 decembrie 1859. „Avem totul de creat – se spunea –, a întemeia creditul nostru public, a deschide drumuri, a face poduri, a înflori comerțul, a încuraja industria... a săpa canaluri, a întinde linii de drumuri de fier pe suprafața pământului nostru pentru înlesnirea comunicațiilor.” Pentru realizarea acestui program de construcții

erau necesare un corp tehnic pentru a proiecta și executa acele lucrări, o organizare a activității lucrărilor publice și, desigur, baza materială și mijloacele bănești.

După drumurile romane, al căror principal scop era strategic, de-abia la sfârșitul secolului al XVIII-lea găsim construcția căilor de comunicație încredințată unui organism de stat – Polcovnicia podurilor. Despre un început de organizare a lucrărilor publice poate fi vorba de-abia în anul 1832, când, odată cu punerea

în aplicare a Regulamentului Organic, se stabilesc mijloacele materiale pentru lucrări, iar execuția, supravegherea și întreținerea acestora se dau în administrarea Ministerului Treburilor din Lăuntru. În Țara Românească, ministerul avea un director de departament și patru secții, a patra fiind secția inginerescă a lucrărilor publice, drumurilor și podurilor. Această secție a fost condusă din 1832 până în anul 1846 de inginerul Vladimir Blaremburg, „colonel și adjutant măriei sale prințul stăpânitor,

aștepte și propune domnitorului măsuri imediate. Prin Decretul domnesc 339/15 iulie 1860 este numit director al Lucrărilor Publice inginerul arhitect Al. Crăescu. Apoi, printr-un referat înaintat Consiliului de Miniștri, în octombrie 1860, Gh. Costa-Foru face o expunere a situației lucrărilor publice și propune modificarea administrației. El considera „un viciu” execuția lucrărilor în mod risipit și preconiza o rețea de șosele sistematice (continue), pentru „a se ridica deasupra țării această osândă a timpilor trecuți și obștească calamitate, care ține în loc agricultura, comerțul, industria, relațiunile sociale și orice progres”. În propunerea de alcătuire a personalului tehnic, el are în vedere „proiectarea și executarea a 12 postii de șosea pe an sau stâneni 96.000 (192 km)”, pentru care consideră necesari trei ingineri șefi, trei ingineri ajutor, 18 conductori cl. I și nouă conductori cl. II. Sunt numiți în cadrul personalului tehnic inginerii Carl Vairah, Ștefan Lespezeanu, Maximilian Droc, C. Argintoiu, Al. Zanne, Gh. Mavrodolu, L. Livaditu, C. Brezoianu, Petru Peret și D. Manovici, prin Decretul 546/23 noiembrie 1860, semnat de Alexandru Ioan Cuza.

În aceeași perioadă 1859-1860, în cadrul personalului tehnic din Moldova activează inginerii Alexandru Costinescu, P. Donici, Dimitrie Frunză, Nic. Quinez, Fransa Cazaban, August Normand.

Starea de reorganizare prelungea și nivelul de modernizare a lu-

crărilor publice nu puteau mulțumi pe domnitor, de aceea Cuza apelează la consulul general al Franței și la dr. Carol Davila pentru a recruta specialiști din străinătate. Și astfel, la 26 aprilie 1861, sosește în țară, prin portul Giurgiu, ing. A. Dumont, însoțit de Bonnet. Dumont este numit inspector general al Lucrărilor Publice. El întocmește un proiect de regulament pentru organizarea Serviciului de Lucrări Publice în Principatele Unite, pe care-l înaintează domnitorului la 20 noiembrie 1861, la Iași. Va pleca însă din țară la începutul lui decembrie 1861, în urma solicitării unui „concediu de două luni pentru afaceri de familie foarte urgente”.

Alexandru Ioan Cuza înțelegea că trebuie făcute mari eforturi „pentru a ridica – așa cum îi scria la 20 mai 1862 lui Vasile Alecsandri – această națiune română, atât de mare în trecut, atât de căzută în prezent și atât de aptă pentru un viitor glorios”.

La 22 ianuarie 1862 este semnat Decretul nr. 25 de formare a primului minister unic de resort al României, iar la 27 ianuarie 1862 este numit ministru al Lucrărilor Publice Dimitrie Cornea.

Încă nu putea fi vorba despre o unificare deplină a coordonării lucrărilor, din cauza timpului material scurt. În luna martie încep, în Adunarea Generală a României, dezbaterile proiectelor pentru reorganizarea serviciilor țării. În urma aprobării date de Consiliul de Miniștri în ședința din 30 iulie 1862, se înaintează domnitorului rapoartele ministrului Lucrărilor Publice nr. 4.577, 4.578/1 august 1862, relativ la organizarea corpului tehnic ingineresc și a ministerului. Și astfel, la 4 august 1862, se instituie, prin Decretul nr. 629, „Regulamentul pentru organizarea corpului de ingineri civili” din țara noastră, iar la 10 august 1862, prin Decretul nr. 627, se organizează Ministerul Lucrărilor Publice.

Convins de necesitatea și urgența organizării corpului tehnic, D. Cornea arată domnitorului, în referatul mai sus amintit, „preocupările” ce le-a avut în această organizare. Iată ce spunea el: „Una din cele mai principale măsuri de la care atârână inaugurarea unei epoci de dezvoltare și de întemeiere a lucrărilor publice este organizarea corpului tehnic, în chip de a răspunde la exigențele serviciului [...] Cel de căpetenie element în formarea corpului tehnic e

formarea de funcționari în condițiile cerute. Acest scop nu se va atinge dacă nu se va consacra acestui corp atenția ce merită, dacă acest corp nu va avea o organizație în care să fie determinate și asigurate diferite poziții și interese legitime de care îi dă drept mai cu osebire greu-

Planul Bucureștilor realizat în 1842 de Vladimir Blaremborg

ing. Gh.I. Rosetti (care avea și titlul de serdar) era șeful secției de drum de la București la Ploiești, Câmpina și Brașov.

Pentru clarificarea unor „nedumeriri în pricini tehnice” și verificarea proiectelor se alcătuiește Comitetul Direcției Lucrărilor Publice. Prima ședință de lucru a Comitetului are loc în ziua de 24 august 1848, când se încheie și primul jurnal sub deviză pașoptistă „Justiție și Fraternitate”. La ședință au participat ca membri: ing. Gh.I. Rosetti, I. Balzano, I. Marsillion și arhitectul Jules Villacrosse.

În aceeași perioadă, în Moldova, în anul 1849, se întărește prin ofisul 2.374/21 septembrie 1849 „Așezământul organic al Departamentului Lucrărilor Publice”.

Odată cu venirea domnitorului Barbu Știrbei, se înființează o nouă Direcție Centrală a Lucrărilor Publice și o Eforie a drumurilor.

Dorind să organizeze serviciile de poduri și șosele de la noi după modelul celor din Franța, domnitorul aduce în țară în anul 1852 pe inginerul Leon Lalanne (1811-1892), pe care-l numește director al Lucrărilor Publice. Personalitate de excepție, el se impune printr-o serie de lucrări deosebite (stabilirea traseului șoselei de pe Valea Prahovei,

Alexandru Goleescu „Arăpila”

de la Câmpina în sus, pe porțiunea cea mai dificilă, la Posada, amenajarea de porturi la Dunăre) și-și aduce o contribuție remarcabilă la progresul școlii, prin sistemul de pregătire pe care îl introduce (instrumente speciale de calcul, instrumente de măsură – aparate topografice –, cărți de specialitate). El revine de două ori: o dată în 1855, pentru a executa o șosea între Dunăre și Marea Neagră (Rașova-Constanța), când amenajează și un port la mare, și a doua oară în 1879, ca președinte al unei comisii tehnice internaționale ce trebuia să stabilească frontiera dintre România și Bulgaria, în urma Războiului de Independență.

Ca primă măsură pentru impulsivarea lucrărilor publice, după Unirea din 1859, departamentele de resort din Principate consideră necesară reorganizarea acestor instituții. Pe raportul nr. 3.383/1 iunie 1859 al ministrului din Lăuntru al Țării Românești, Nicolae Crețulescu, domnitorul Alexandru Ioan Cuza pune rezoluția: „să se întocmească un proiect de legiure; acest proiect însă se va face prin înțelegerea cu Ministerul Nostru al Lucrărilor Publice din Moldova și proiectul se va înfățișa Comisiei Centrale”. Ca urmare, la 18 decembrie 1859, cu adresa 10.350, Departamentul Lucrărilor Publice din Moldova, condus de ing. Panaite Donici, înaintează „proiectul de lege pentru organizarea lucrărilor publice în Principatele Unite” Consiliului de Miniștri al Moldovei, cu rugămintea de a binevoi „să-l transmită prin Comisia Centrală la Consiliul de Miniștri al Valahiei”.

A probările se tergiversază. Necesitatea realizării lucrărilor publice și în special a căilor de comunicații este însă imperios resimțită și de aceea ministrul Departamentului din Lăuntru al Țării Românești, Gheorghe Costa-Foru, nu înțelege să mai

O rețea de șosele continue poate „ridica deasupra țării această osândă a timpilor trecuți și obștească calamitate, care ține în loc agricultura, comerțul, industria, relațiunile sociale și orice progres.”

Antonescu spera că Stalin (stânga) va fi obligat să evacueze Moscova și va putea recupera tezaurul

ANTONESCU ȘI TEZAURUL EVACUAT LA MOSCOVA

PETRE OTU

Problematika tezaurului depus la Moscova de autoritățile române în două transporturi, decembrie 1916 și iulie 1917, a făcut obiectul unei atenții cu totul speciale în istoriografia română (Magazin istoric, nr. 9, 10/1999; 12/1999; 5/2001; 12/2001-3/2002; 12/2004; 8/2011). În diverse studii, monografii, memorii, volume de documente, interviuri au fost reliefate pe larg contextul extrem de dificil în care s-a găsit statul român în toamna anului 1916 și prima parte a anului 1917, ce a stat la baza unei asemenea decizii, presiunile autorităților de la Petrograd pe lângă guvernul de la Iași spre a urgenta transportul valorilor românești în Rusia, ca măsură asiguratorie pentru loialitatea noului aliat, blocarea tezaurului de către bolșevici la începutul anului 1918, eforturile pentru retrocedarea lui, întreprinse din anii '20 ai secolului trecut până în zilele noastre etc. În pofida tuturor încercărilor, problema nu și-a găsit rezolvarea, tezaurul rămânând un subiect „fierbinte” în relațiile româno-sovietice/ruse.

Investigații pe care le-am întreprins recent arată că problema tezaurului, a recuperării lui într-un fel sau altul, a constituit o preocupare și pentru regimul Antonescu, după declanșarea ostilităților cu U.R.S.S.

Realizând surpriza strategică, în pofida numeroaselor

informații primite de Stalin de la organele sovietice de spionaj, armata germană a obținut în primele luni de război succese impresionante. Se părea că „episodul francez” din mai-iunie 1940 se va repeta și în Rusia, prin utilizarea cu succes a *Blitzkriegului*.

Intenții laudabile

Victoriile de pe frontul din Răsărit au creat o stare de optimism și la București, unde se aprecia că înfrângerea armatei sovietice era o chestiune de câteva săptămâni sau, în cel mai rău caz, de câteva luni. Chestiunea tezaurului

tățile studiilor și a spinoasei cariere a științelor pozitive, care este cunoscut că se dobândește cu mai mari sacrificii decât celelalte studii. "Încheie arătând „că ar lipsi unora din cele mai însemnate interese ale țării, dacă ar mai amâna cât de puțin organizarea corpului tehnic“.

Regulamentul pentru Organizarea corpului de ingineri civili este o lucrare eminamente românească. O contribuție esențială și-a adus la elaborarea lui ing. Panaite Donici (1828-1905), personalitate remarcabilă ce s-a impus în activitatea de construcții din țară prin calitățile sale deosebite de foarte bun organizator, elaborator de legi și norme și în același timp fin tehnician.

Prin regulament se formau o serie de grade în ierarhia inginerescă ce aveau ca obiect „a stimula zelul și activitatea funcționarilor“. Astfel, corpul ingineresc era alcătuit din ingineri ordinari, ingineri șefi și ingineri inspectori generali. Trecerea de la un grad la altul nu se putea face decât după un stadiu de doi-trei ani în gradul precedent, iar înaintarea se conferea numai „asupra constatării meritelor fiecăruia de către Consiliul tehnic“. Această organizare prevedea și instituirea unui Consiliu tehnic însărcinat cu examinarea proiectelor de lucrări înainte de executare și inspectarea neîncetată a modului în care se făcea execuția. Acest organism va aviza în mod special lucrările deosebite.

Imediat după aprobarea Regulamentului pentru Organizarea corpului de ingineri civili se trece la conferirea

Panaite Donici

gradelor și claselor inginerilor din cadrul serviciului de lucrări publice. Astfel, la 6 august 1862, prin Decretul nr. 612 și nr. 613, se conferă următoarele grade: ingineri inspectori generali – Al. Costinescu, P. Donici, C. Aninoșanu și Carl Vairah; ingineri șefi – Dimitrie Frunză, Nic. Quinez, Ioan Livaditu, August Mornane, Petrache Peret, Fransoa Cazaban; ingineri ordinari – Șt. Lespezeanu, S. Sacheti, Dimitrie Manovici, Gh. Navrodolu, C. Brezoianu, Gh. Lahovari, Spiridon Iorceanu, Teodor Hina, Alexandru Poenaru.

În același timp, în baza Decretului nr. 627/10 august 1862, mai sus-amintit, se aprobă prima organizare a Ministerului Lucrărilor Publice din România și personalul subordonat, în confor-

mitate cu propunerile făcute. Ministerul cuprinde: a) Administrația Centrală, alcătuită din secția secretariatului general, secția contabilității și alte patru secții. Apoi, Corpul tehnic, compus din: a) Consiliul tehnic al lucrărilor publice atașat administrației centrale, alcătuit dintr-un inspector general cl. I, patru inspectori generali cl. II și un inginer șef secretar al Consiliului; b) Serviciul tehnic exterior de șosele, poduri, râuri și zidiri publice, alcătuit din opt ingineri ordinari cl. III, trei arhitecți, 28 conducători cl. I, 15 conducători cl. II și 24 conducători cl. III.

Creditul general alocat anterior prin buget Departamentelor Lucrărilor Publice din cele două Principate, în valoare de 1.646.520 lei (Moldova 777.160, Țara Românească 870.300) se reduce prin noua organizare în limitele valorii de 1.607.280 lei, fiind repartizat astfel pe minister: Administrația Centrală 465.480 lei; Consiliul tehnic atașat 217.800; Serviciul tehnic exterior 924.000. Totodată, prin Decretul Domnesc nr. 606/5 august 1862, se instituie pe teritoriul țării 12 circumscripții însărcinate cu construcția și întreținerea lucrărilor.

Crearea primului Minister al Lucrărilor Publice și a Corpului tehnic ingineresc, în anul 1862, cu implicații majore în dezvoltarea țării, într-o epocă de adâncă regenerare, este insuficient cunoscută și este necesar să fie integrată temeinic în conștiința românească. ■

Cheul portului Brăila

stabili dacă respectiva comisie s-a constituit. Oricum, evoluția rapidă a evenimentelor a făcut inoperabile intențiile autorităților de la București. La 5 decembrie 1941, Armata Roșie a declanșat contraofensiva, trupele germane fiind respinse, până la jumătatea lunii ianuarie 1942, pe o adâncime de 100-200 km. A fost un moment de cotitură în istoria celui de Al Doilea Război Mondial, ce a marcat falimentul planurilor de cucerire rapidă a Rusiei sovietice. Conflictul pe imensul front de Est s-a transformat în unul de uzură, pentru câștigarea căruia Germania nu mai dispunea de resurse.

Preocupările regimului Antonescu de a întreprinde investigații la Moscova pentru eventuala recuperare a tezaurului sau a unor piese din el sunt, desigur, lăudabile, dar era foarte puțin probabil ca autoritățile sovietice să lase în Moscova asediată asemenea valori.

Tezaurul în discuția Biroului Păcii

Tezaurul de la Moscova a intrat în discuția autorităților regimului Antonescu și în cadrul Biroului Păcii. În mod concret, la 16 iunie 1942, Mihai Antonescu, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și ministru al Afacerilor Străine, a creat Comisia pentru pregătirea materialului documentar și de propagandă în ve-

Diplomatul Vespasian V. Pella

derea Conferinței de Pace, adescori cunoscută în documente sub sintagma Biroul Păcii. Comisia reprezenta concretizarea unor inițiative apărute chiar de la începutul conflagrației mondiale, venite din partea unor diplomați și juriști sau a unor structuri guvernamentale. În rândul acestora menționăm memoriul diplomatului Vespasian V. Pella, din 15 martie 1940, în care, pornind de la experiența Conferinței de Pace de la Paris din anul 1919, când România a întâmpinat mari greutăți în elaborarea documentației care să-i apere și să-i promoveze interesele, se propunea un amplu plan de măsuri. Între altele,

se avea în vedere studierea unor dosare sensibile, cum erau cele privind aspectele teritoriale, economice, ale minorităților etc. sau publicarea unor lucrări care să susțină revendicările românești.

După începerea războiului, problematica viitoarei păci a fost reluată, Mihai Antonescu înființând, în cadrul Ministerului Afacerilor Străine, un birou special, în fruntea căruia a fost numit diplomatul Vasile Stoica.

Prin crearea Comisiei, activitatea se lărgea considerabil, atât prin spectrul de probleme abordate, cât și prin componența acesteia, ea cuprinzând mare parte din elita intelectuală a țării – istorici, sociologi, economiști, demografi, juriști ș.a. S-au înființat, inițial, șapte secțiuni: politică, istorică, presă și propagandă, etnică, juridică, biologică și statistică, la care s-a adăugat, ulterior, o alta, a opta, consacrată tratativelor cu Bulgaria.

Inițiativa lui Mihai Antonescu se plasa, desigur, în contextul politic și militar al perioadei respective, marcată de declanșarea marii ofensive germane în sudul Uniunii Sovietice, prin care se spera obținerea deciziei finale sau, în cel mai rău caz, o pace de compromis.

În vederea stabilirii agendei de lucru a Comisiei, fiecare ministru a desfășurat o largă activitate de consultare a specialiștilor, căutând acele probleme și soluții care să servească mai bine interesele țării la conferința de pace

... dar trupele germane s-au oprit în apropiere de Moscova

românesc, deus spre păstrare la Moscova în anii 1916-1917, a revenit în atenția autorităților române.

După cercetările noastre, o primă inițiativă în această direcție a aparținut Ministerului de Finanțe, care, la 18 iulie 1941, a înaintat Președinției Consiliului de Miniștri adresa nr. 153.051. În document se semnală problematica tezaurului aflat în capitala sovietică, el fiind evaluat la 8.416.417.177,83 lei aur sau la 515.842.208.835 lei aflați în circulație. Documentul a fost îndreptat, spre studiu, Ministerului Afacerilor Străine.

Alte inițiative s-au consemnat în lunile octombrie-noiembrie 1941, când se desfășura bătălia Moscovei. Deși trupele germane ajunseseră cu întârziere în preajma Moscovei, percepția generală la Berlin și la București era aceea că orașul urma să fie cucerit în foarte scurt timp. Drept urmare, autoritățile de la București s-au gândit și la posibilitatea recuperării tezaurului sau măcar a unei părți din el.

Inițiativa a venit, de data aceasta, de la Banca Națională a României (B.N.R.). Mihail Gr. Romașcanu, funcționar al Băncii și autor al unei importante lucrări pe această temă (*Tezaurul român de la Moscova*, Editura „Cartea Românească”, București, 1934), a redactat un referat, în care a prezentat istoricul problemei și valoarea bunurilor românești, pe

Mihai Antonescu,
vicepreședintele
Consiliului de Miniștri
și ministru al Afacerilor Străine

care le estima la suma de 8.416.417.177,83 lei aur, aceeași regăsită și în memoriul din 18 iulie 1941. Deși era convins că aurul nu mai exista, fiind cheltuit de bolșevici imediat după Primul Război Mondial, Romașcanu solicita ca autoritățile să întreprindă demersuri pentru a afla informații despre soarta valorilor din Rusia sovietică.

Documentul a fost înaintat conducătorului statului, Ion Antonescu, acesta dispunând, la 30 octombrie 1941, măsuri urgente. Se cerea informarea partenerilor germani despre această problemă, iar pentru documentarea lor se dispunea

trimiterea la Berlin a unui album conținând fotografiile ale tuturor operelor de artă, bijuteriilor și tezaurului de la Pietroasa. Dacă un atare album nu exista, el trebuia elaborat cu rapiditate. Toată documentația urma să fie expediată și autorităților germane care s-ar fi instalat la Moscova pentru a încerca să identifice piesele respective.

În același timp, conducătorul statului solicita imperios constituirea unei comisii compuse din specialiști, care să se deplaseze la Moscova pentru a face investigații în muzee, biblioteci, arhive etc. Cu îndeplinirea acestor măsuri erau însărcinați secretarul general al Ministerului Afacerilor Externe și guvernatorul Băncii Naționale.

Banca Națională a României a revenit, la 12 noiembrie 1941, cu un nou memoriu către Ion Antonescu privitor la evacuarea la Moscova a valorilor românești, ce formau tezaurul, semnat de către Mihai Oromolu, directorul Oficiului de studii al B.N.R. La 12 noiembrie 1941, Antonescu punea următoarea rezoluție pe document: „Ministerul de Externe pentru a face demersuri necesare la

Berlin în scopul de a accepta ca o comisie specială, organizată ad-hoc și constituită din timp, să meargă la Moscova de îndată ce orașul va fi ocupat, pentru a cerceta și a căuta să recupereze ce se poate recupera eventual”.

Investigațiile noastre de până acum nu au putut

Blitzkriegul a înregistrat victorii dătătoare de speranțe...

Categorii	Lei aur	Lei actuali	%
Stocul metalic al B.N.R. (inclusiv bijuteriile reginei Maria, în valoare de 7 milioane lei aur)	322.154.980	19.744.878.749	5,31
Valori depuse de Casa de Depuneri	5.744.998.360	352.110.949.651	94,61
Total	6.067.153.340	371.855.828.400	100

Actualizarea s-a făcut la un curs de 61,29 lei, mult diminuat față de rata din acel moment, în care 1 leu aur echivala cu 200 lei. Dacă s-ar fi operat cu acel curs, suma de 371.835.828.400 lei ar fi fost de 3,26 ori mai mare.

Oricum, Banca Națională ținea să precizeze că suma stabilită era mult mai mică decât cea reală, situație care se explica prin mai multe motive. În primul rând, depozitele particularilor trimise la Moscova de către fiecare depunător în plicuri sigilate au fost declarate pentru o valoare mai mică decât cea reală, pentru ca taxele plătite să fie mai mici.

În al doilea rând, manuscrisele, documentele, cărțile vechi, medaliile, monetele, sigiliile trimise de Academia Română, obiectele mănăstirilor, bisericilor, muzeelor etc. și care nu fuseseră restituite aveau o valoare imposibil de precizat. Din rândul lor se detașa tezaurul de la Pietroasa, care conținea piese ce însumau 18 kg de aur.

În al treilea rând, cifra nu cuprindea valoarea tipografiei B.N.R. instalată la Moscova (255.000 de ruble) și nici disponibilitățile pe care aceasta le avea la agențiile Crédit Lyonnais din Petersburg, Odessa și Moscova și a căror valoare se ridica la 5.222.051,46 ruble.

Concluzia B.N.R. era că U.R.S.S. trebuia să restituie României în cadrul despăgubirilor de război ce urma a fi stabilite de viitoarea conferință de pace suma de 371.855.828.400 lei. Această sumă a fost însușită în cadrul Biroului Păcii, fiind vehiculată în mai toate documentele care priveau obligațiile Uniunii Sovietice, înamică în acel moment, față de țara noastră.

În toamna anului 1943, după marea bătălie de la Kursk, în urma căreia Armata Roșie a preluat inițiativa strategică pe frontul de Est, și după ieșirea Italiei din război activitatea Biroului Păcii a scăzut, alte preocupări fiind la ordinea zilei pentru autoritățile de la București. Referirile la tezaurul de la Moscova au devenit din ce în ce mai rare, pentru a dispărea, practic, în vara anului 1944. Mult mai important era pentru liderii regimului protejarea celui aflat în țară, mai ales că acesta se îmbogățise cu noi cantități de aur, primite de la germani pentru produsele exportate de statul român.

Inițiativele din anii 1941-1943 ale autorităților de la

București privind tezaurul de la Moscova se înscriu, astfel, în preocupările tuturor guvernelor României care au funcționat din 1918 până în prezent și care au imaginat diverse formule pentru a afla soarta lui și a recupera, eventual, o parte sau totalitatea bunurilor pe care le conținea. ■

Diplomatul Vasile Stoica (în centrul imaginii), numit în fruntea unui birou special consacrat recuperării tezaurului

postbelică. Aspectele economice și financiare au căzut în sarcina Ministerului de Finanțe, condus, până la 26 septembrie 1942, de generalul Nicolae Stoescu, apoi de Alexandru Neagu.

În cadrul lui s-a elaborat o listă inițială de probleme care urma să fie tratate, listă care a fost, ulterior, completată pe baza sugestiilor și propunerilor făcute de o serie de personalități din lumea economico-financiară românească. În același timp, s-a fixat cadrul de lucru și s-au repartizat problemele de studiat unor specialiști din interiorul și din afara departamentului.

Recalcularea valorii

La 19 septembrie 1942, Ministerul Afacerilor Străine a decis, pentru a câștiga timp, ca dosarele și problemele să nu mai cadă în sarcina specialiștilor desemnați, ci să fie studiate și rezolvate de structurile ministeriale. Conformându-se unei asemenea directive, s-a elaborat un amplu program, care a avut în vedere trei mari paliere: lucrări care se vor realiza exclusiv de către specialiștii ministerului; lucrări coordonate de minister; lucrări în care se vor oferi date.

Din rândul primelor făceau parte, între altele, lucrările: *România – factor european și România și finanțele internaționale*, cât și dosarele speciale legate de datoria publică, circulația fiduciară, cheltuielile de război ale României, rentele și despăgubirile lor etc. În a doua categorie intrau *România și capitalul străin*, la care mai colaborau Ministerul Economiei Naționale și Banca Națională a Româ-

Osemintele pământești ale lui Dimitrie Cantemir sunt aduse în 1935 la Constanța, unde are loc o slujbă religioasă

nici, și *România – stat de echilibru financiar*, precum și o serie de dosare cum ar fi contribuțiile românești la războiul în curs, circulația monetară etc.

Una dintre problemele pe care specialiștii Ministerului de Finanțe și ai Băncii Naționale o considerau absolut necesară a fi studiată și analizată era și cea a tezaurului românesc depus la Moscova. Practic, se relua dezbateră din lunile iulie-noiembrie 1941.

Oficiul de studii și coordonare al Ministerului de Finanțe aprecia, la 20 iulie 1942, că tezaurul trebuia plasat în categoria revendicărilor vechi nelichidate față de inamic, aici urmând să mai figureze și materialul capturat de bolșevici în timpul dezastruoasei retrageri din Basarabia și nordul Bucovinei din iunie-iulie 1940. Într-o primă planificare, chestiunea urma să fie studiată de Vasile Secară, referent în cadrul Oficiului de studii.

Pe lângă revendicările vechi față de inamic mai erau și cele

noi, ce constau în pagubele suferite prin ocuparea celor două provincii de către sovietici timp de un an de zile, obligațiile statului român pentru întreținerea invalizilor, văduvelor și orfanilor de război, precum și distrugerile de bunuri din timpul acțiunilor militare. Problema cădea în sarcina referentului V. Bogdan de la Bora.

Ministerul Afacerilor Străine a fost de acord ca problema tezaurului să fie inclusă pe agenda dezbaterilor Biroului Păcii, dar a considerat că valoarea estimată a acestuia era exagerată. În acest sens, s-a cerut Ministerului de Finanțe și B.N.R. să refacă documentația și să scadă sumele aferente bunurilor restituite de către sovietici în 1935. Potrivit protocolului din 31 mai 1935, au fost restituite României 1.443 de lăzi, conținând documente de arhivă, 18 cutii de carton cu acte ale domnitorilor moldoveni și munteni și osemintele pământești ale lui Dimitrie Cantemir.

Continuitate, indiferent de regim

Banca Națională a României s-a conformat și a procedat la o nouă evaluare a tezaurului, situație pe care a înaintat-o, în iunie 1943, Ministerului de Finanțe și celui al Afacerilor Străine. Din suma inițială au fost scăzute valoarea bunurilor restituite de către sovietici, a titlurilor pentru care s-au emis duplicate și a arhivei.

Potrivit noilor estimări, valoarea rămânea aceeași în privința etalonului aur, dar operația de actualizare dădea suma de 371.855.828.400 lei. Pe categorii, situația era următoarea:

P.C.M., anunțând organelor conducătoare crearea unor fonduri speciale și limitarea cercului de persoane cu drept de acces la literatura străină, concomitent cu retragerea din biblioteci a cărților care conțin falsificări ideologice. La rândul său, ministrul moldovean al Învățământului comunica reducerea cercului de cercetători cu drept de acces la presa și literatura primite din străinătate. În același timp, preciza documentul înaintat C.C. al P.C. al Moldovei, pentru 1967 se planifica reducerea complet a abonării la 73 și parțial la 12 titluri, în principal din R.S.R. Două liste lungi anexate documentului prezentau publicațiile care urma să fie excluse complet de la abonare (reviste cu profil social-politic sau istoric, dar și cu preocupări mai largi: *Viața studentescă*, *Muzica*, *Știință și tehnică*, *Arta plastică*, *Revista de chimie*) sau reduse parțial (mai precis la un exemplar), printre acestea din urmă numărându-se inclusiv *Gazeta matematică* („A” și „B”), *Gazeta învățământului*

și *Revista de etnografie și folclor*.

La 6 mai 1968, C.C. al P.C.U.S. venea în sprijinul comuniștilor moldoveni, adoptând o Hotărâre specială „Cu privire la măsurile de ajutor a R.S.S. Moldovenești în ameliorarea muncii ideologice”, un amplu program de sarcini concrete date diverselor ministere și departamente unionale pentru „îmbunătățirea educației comuniste a oamenilor muncii din Moldova, în spiritul patriotismului sovietic și internaționalismului proletar”, precum și pentru combaterea „influenței dăunătoare a ideologiei reacționare din străinătate”. La punctul 9 (din 15) al respectivei Hotărâri se prevedea ca Academia de Științe a U.R.S.S. „să dea ajutorul necesar instituțiilor științifice din republică în pregătirea lucrărilor care tratează de pe poziții corecte chestiunile legate de istoria Moldovei, de dezvoltarea națiunii, limbii și culturii moldovenești, de relațiile sovieto-române care sunt supuse în România unei

reevaluări tendențioase”. În baza acestui document, calificat strict secret și adoptat de C.C. al P.C. al Moldovei ca linie de conduită, comuniștii din R.S.S.M. își propuneau un amplu program, ce viza, în mod esențial, „măsuri gândite pe o perioadă îndelungată pentru o vastă propagandă a celor mai actuale probleme legate de istoria, etnografia, limba, cultura poporului moldovenesc”.

Pe măsura trecerii anilor, conducerea de la Moscova era tot mai nemulțumită de cursul evoluțiilor din R.S.S. Moldovenească, unde populația majoritară, în pofida aprigei propagande sovietice, continua să plece urechea la „tentativele organelor de informare occidentale și române de a denatura trecutul și prezentul poporului moldovenesc, esența relațiilor ruso-române și sovieto-române”.

Așa-zise manifestări de naționalism și antisovietism aveau adeseori și persoane cu funcții de răspundere. Un caz care a făcut valvă la vremea respectivă s-a consumat în 1970. La 16 noiembrie, într-o amplă ședință a Biroului C.C. al P.C. al Moldovei, prim-secretarul Ivan Bodiul sublinia din nou „necesitatea unei lupte mai hotărâte, mai energice împotriva manifestărilor de naționalism, mai ales de factură proromână”. Ședința respectivă era consacrată exclusiv analizei neajunsurilor din activitatea unui înalt funcționar al

Imagine idilică a copilăriei pe dealurile pitorești ale Basarabiei românești, într-o publicație din perioada sovietică

Revista de chimie și Gazeta matematică, publicații periculoase în R.S.S. Moldovenească

PROBLEMA BASARABEANĂ ÎN RELĂȚIILE ROMÂNNO-SOVIETICE

IOAN C. POPA

La începutul anilor '60, propaganda sovietică înfiera persistența unor mentalități naționaliste în R.S.S. Moldovenească, pe care le califica drept rămășițe ale concepțiilor fostelor clase dominante sau, în multe privințe, rod al teoriilor propagate de „falsificatorii burghezi”, mai vechi și mai noi, ai istoriei Moldovei.

Numeroase documente declassificate în ultimul timp din arhivele secrete ex-sovietice dezvăluie convingător realitatea crudă din relațiile sovieto-române într-o epocă ce se întinde pe aproape un sfert de veac: 1965-1989.

Într-un document din 1 februarie 1966, clasificat strict secret și purtând antetul P.C.U.S. și al C.C. al P.C. al Moldovei, se trage un semnal de alarmă „Despre literatura care vine în republică din străinătate”: „[...] în ultimii ani au crescut considerabil intrările de carte străină în republică și abonarea la literatură străină în care se publică materiale ale propagandei burgheze ostile regimului so-

vietic, precum și născociri defăimătoare [...] la adresa P.C.U.S. și a conducătorilor săi; se denaturează realitatea, evenimentele istorice, se interpretează încorect chestiunile ce țin de mișcarea comunistă și muncitorească, de istoria celui de Al Doilea Război Mondial, de rolul Uniunii Sovietice în eliberarea altor popoare de fascism.”

Invocând caracterul tendențios, interpretările nocive

sau confuzia pe care lectura unei astfel de literaturi o produce în mințile oamenilor muncii, C.C. al P.C. al Moldovei ridică problema introducerii unui control corespunzător al intrării și difuzării literaturii străine și, desigur, reducerea presei periodice străine primite de organizații și instituții. Două luni mai târziu, ministrul Culturii al R.S.S. Moldovenești se conforma directivei C.C. al

O statuie glorificând eroismul soldatului sovietic din ultimul război mondial, pe fundalul convorbirilor de la Chișinău dintre delegațiile conduse de Nicolae Ceaușescu și Ivan Bodiul

etc. În ele se neagă legitimitatea existenței independente a națiunii moldovenești. În lista publicațiilor românești incriminate figurează ziarele *Scântea* și *România liberă*, precum și revistele *Era Socialistă*, *Anale de istorie*, *Magazin istoric* ș.a., acuzate că promovează într-o formă deschisă pretenții teritoriale față de Uniunea Sovietică.

Într-o asemenea atmosferă tensionată, la 5 august 1977, a avut loc în Crimeea întâlnirea dintre liderii P.C.U.S. și P.C.R., L.I. Brejnev și N. Ceaușescu. Potrivit „Conspectului” întocmit cu acel prilej de V.I. Potapov, șeful Sectorului România al Secției C.C. al P.C.U.S., întâlnirea și discuțiile respective au fost cele mai lungi din ultimii cinci ani (au durat aproximativ patru ore). „La sfârșitul discuției, la inițiativa lui L.I. Brejnev, au fost examinate chestiunile legate de divergențele noastre privind tratarea unor probleme ruso-române, sovieto-române și moldo-române, formarea și

dezvoltarea poporului moldovenesc, a națiunii moldovenești etc., care, ca și în trecut, sunt interpretate încorect de literatura științifică și de presa română contemporană [...]

L.I. Brejnev a menționat că [...] suntem nedumeriți când găsim în presa română declarații care conțin revendicări asupra teritoriului sovietic. Tov. N. Ceaușescu l-a întrerupt pe L.I. Brejnev și a declarat că nu înțelege despre ce este vorba [...] Toate înțelegerile noastre la care s-a ajuns în anul trecut, a declarat N. Ceaușescu, sunt respectate întru totul de către partea română, nu însă și de partea sovietică [...] Exprimându-și încă o dată nedumerirea față de pretențiile sovietice, N. Ceaușescu a spus că nu a luat cu sine materialele respective, ce ar ilustra nerespectarea înțelegerilor de către partea sovietică, însă, odată ce chestiunea a fost abordată, el ar dori să declare că în literatura sovietică și, mai ales, în cea moldovenească se denaturează – ca și mai înainte –

următoarele trei grupuri de chestiuni: 1) se reabilitează politica țarismului în Balcani și în regiunea dunăreană, aceasta fiind prezentată doar în plan pozitiv (mai cu seamă în chestiunea româno-basara-beană); 2) este tratată incorect, ca și până acum, chestiunea privind existența poporului moldovenesc, limbii moldovenești și națiunii moldovenești aparte; 3) ca și mai înainte, în literatura moldovenească, clasicii români sunt numiți incorect moldoveni.

În opinia lui N. Ceaușescu, este absolut incorectă și sub aspect istoric, social și al luptei de clasă, și sub aspect marxist afirmația că includerea, în 1812, a Basarabiei în componența Rusiei a fost legitimă și conformă voinței popoarelor. Nimic nu a fost legitim în acel act, afirma N. Ceaușescu. Alipirea s-a produs împotriva voinței poporului [...] Pentru a-și confirma argumentele, N. Ceaușescu a evocat afirmațiile lui K. Marx, mai ales [pe] cele conform cărora turcii au cedat ceea ce nu le aparținea. În plus, susținea N. Ceaușescu, sunt profanatoare afirmațiile autorilor moldoveni care consideră că includerea Basarabiei în componența Rusiei nu a fost decât un lucru pozitiv, că această includere nu a jucat pentru regiune decât un rol pozitiv. Cum rămâne, se întreba N. Ceaușescu, cu definiția pe care o folosea V.I. Lenin, că Rusia e închisoarea popoarelor?

Întâlnire în Crimeea, în 1979: Ștefan Andrei, Nicolae Ceaușescu, Leonid Brejnev, Andrei Gromiko

Magazin istoric, printre publicațiile acuzate că formulează pretenții teritoriale la adresa U.R.S.S.

Statuia lui Lenin, omniprezentă în așezările Basarabiei sovietice

La jumătatea anilor '70, România este inclusă în rândul inamicilor U.R.S.S., inclusiv din cauza atitudinii în „chestiunea basarabească”

„Cu privire la măsurile suplimentare în domeniul muncii ideologice în legătură cu intensificarea propagandei naționaliste române care lezează interesele U.R.S.S.” O hotărâre, secretă desigur, care anunța intrarea relațiilor sovieto-române într-un stadiu de confruntare acută, România fiind inclusă implicit în rândul inamicilor

U.R.S.S. Punctul central vizat prin sintagma propagandă naționalistă română îl reprezenta, neîndoind, așa-numita chestiune basarabească. De altfel, câteva luni mai târziu, la 12 ianuarie 1976, Biroul C.C. al P.C. al Moldovei ia în dezbatere Hotărârea C.C. al P.C.U.S. și stabilește ample programe de măsuri și sarcini concrete, pe ministere și instituții centrale, care au drept obiective reeditarea manualelor pentru toate nivelurile de învățământ, în care să fie tratate pregnant și convingător chestiunile legate de formarea și dezvoltarea națiunii moldovenești, de statalitate, rolul popoarelor rus și ucrainean în destinele poporului moldovenesc, supunerea unei critici argumentate a denaturărilor, falsificării și revizionismului admise de oamenii politici și istoricii din R.S. România, să reflecte lupta poporului moldovenesc pentru eliberarea de sub jugul

ocupației române, acționarea, sub îndrumarea organelor centrale sovietice, pentru neutralizarea propagandei naționaliste a românilor ș.a.m.d. În același an, în cadrul Institutului de Istorie a Partidului de pe lângă C.C. al P.C. al Moldovei se înființează un sector specializat de cotrapropagandă, format din lucrători familiarizați cu scrierile autorilor români, având ca scop neutralizarea și demascarea falsificării evenimentelor și fenomenelor istorice ale acestora.

Într-o amplă „Informare despre noi falsificări ale relațiilor ruso-române și sovieto-române în publicațiile din R.S. România”, cu caracter strict secret, datată 26 mai 1976 și înaintată C.C. al P.C.U.S. sub semnătura lui Ivan Bodiul, liderul de atunci al comuniștilor moldoveni, se atrăgea atenția că, în ultima vreme, a sporit numărul materialelor difuzate de organele de informare în masă românești care conțin o falsificare voită a evenimentelor privitoare la R.S.S. Moldovenească, promovează deschis orientări antirusești, împărtășesc concepțiile național-șovine burghize și ale actualilor adepți imperialiști și maoiști ai antisovietismului. Sensul principal al publicațiilor respective – se menționa, printre altele, în document – se reduce la argumentarea unității etnice a popoarelor care locuiesc între Dunăre și Nistru, comunitatea tradițiilor, culturii, limbilor

statului, Anatol V. Corobceanu, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, responsabil pentru problemele culturii, învățământului public și altor sectoare ale muncii ideologice. Stenograma celor câteva ore de discuții privind cazul menționat arată motivele adevărate pentru care împriecinatul era pus sub acuzare și demis din funcție. Hotărârea ședinței vorbește de miopie politică și pasivitate în muncă din partea acestuia, de faptul că el se eschivează de la lupta activă cu manifestările de apolitism și de localism național din partea unor persoane, sintagme care desemnau o anumită toleranță față de amplexarea atitudinilor unioniste, proromânești din societatea moldovenească.

Ca urmare a evoluțiilor din relațiile cu România, C.C. al P.C.U.S. adopta la 15 octombrie 1975 o nouă Hotărâre specială, intitulată

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI

Grigore Gafencu

Exilul a reprezentat totdeauna o formă de opoziție față de regimul politic instaurat la un moment dat în țara natală. În România, după Al Doilea Război Mondial, acesta a avut o conotație agravantă, plecarea din țară însemnând prea adesea chiar salvarea vieții; căci puterea comunistă, instalată odată cu ocupantul militar sovietic, a înțeles nu doar neutralizarea opozițiilor ci exterminarea lor fizică pur și simplu. Puzderia de închisori, în care și-au găsit sfârșitul cumplit zeci de mii de români, rămâne o mărturie dureroasă în acest sens.

Dar cei plecați din țară? Prea puțini și-au aflat de la început un rost, o situație materială decentă. Renumele care i-a precedat, cum e cazul lui Grigore Gafencu, fost ministru de Externe, a contribuit neîndoiios nu numai la închegarea dialogului cu oficialitățile occidentale, dar și la încercarea anevoioasă de adunare și punere la unison a exilaților înșiși.

Climatul politic era de departe potrivnic. Emigrația de dincolo de Cortina de Fier (termen inventat de cineva om politic englez Winston Churchill, cel căruia sud-estul Europei îi datora o nouă croială pe harta continentului) a fost constant privită cu reticență.

Dacă problemele economice se puteau la un moment dat rezolva prin încadrarea majorității emigranților într-o muncă oarecare, constituirea ca atare a comunităților de polonezi, lituanieni, bulgari, unguri, români sau cehi a generat tensiuni nebănuite.

Confidențial
Paris, 3 septembrie 1946
Le Grand Hotel

Scumpe
domnule Gafencu,

Atât în timpul acțiunii întreprinse contra regimului Antonescu, după ce m-am demobilizat în decembrie 1941 și până la răsturnare, cât și de când ni s-a impus regimul Groza, am fost partizan convins al necesității

străngerii rândurilor românilor din străinătate, lucrând după directive ce s-ar primi din țară.

Încă din aprilie 1945, crezând că această misiune ar putea-o îndeplini în mod discret secțiuni ale „Asociației Nicolae Titulescu” ce s-ar alcătui în diferite centre, cu o organizație centrală la Paris sau Londra, m-am adresat tuturor acelor ce credeam că ar voi să activeze în acest sens.

Pe un prieten comun, al cărui nume nu e bine să fie citat încă, l-am rugat să afle ce gândești în această privință. Greutatea de a comunica, din și cu Portugalia, până anul acesta, cum și alte multe cauze asupra cărora nu insist, a făcut ca lucrul să meargă încet; nu mai puțin, un număr de prieteni se declarase de acord și-și trimiseseră adeziunea.

Când, în fine, am citit în *Journal de Genève*, din 10 mai, informația din Londra că

Călușarii, interpretați la Chișinău, la fel ca acasă

Nu vom fi niciodată de acord cu ideea și nu vom recunoaște niciodată că există o oarecare națiune și o limbă moldovenească separate

chestiune, a conchis L.I. Brejnev, «dumneavoastră, Nicolai Andreevici, nu vă situați pe poziții marxiste».

R referitor la a treia chestiune, N. Ceaușescu a declarat că o dovadă ce confirmă că limba, națiunea moldovenească nu există de sine stătător e și faptul că moldovenii fură clasicii români și îi numesc moldoveni. Până și pe Eminescu, adept al unirii Moldovei și Munteniei, care întotdeauna s-a considerat român, este fondatorul poeziei române, a făcut foarte mult pentru dezvoltarea limbii și literaturii române, moldovenii îl numesc moldovean.

L.I. Brejnev nu a făcut în această chestiune nicio remarcă, pentru că noi nu aveam suficiente contraargumente.

(Va urma)

Aici L.I. Brejnev l-a întrerupt pe N. Ceaușescu și a spus că afirmațiile acestuia nu au nicio logică [...] «Aveți cumva pretenții teritoriale față de noi?», a întrebat L.I. Brejnev.

N. Ceaușescu a declarat numaidecât că ei nu cer niciun fel de teritorii de la Uniunea Sovietică, ci doar să se spună că țarismul a ocupat pe timpuri pământuri românești.

R referitor la a doua chestiune, a subliniat N. Ceaușescu, «nu vom fi niciodată de acord cu ideea și nu vom recunoaște niciodată că există o oarecare națiune

și o limbă moldovenească separate» [...]

«Dumneavoastră, tov. Ceaușescu, printre altele, ați fost la moldoveni [în vara anului 1976 – I.P.] și v-ați putut convinge că ei există în realitate», a subliniat L.I. Brejnev.

«Da, a ripostat N. Ceaușescu, am fost, dar ei au vorbit cu mine românește».

L.I. Brejnev l-a îndemnat să nu se agățe de limbă, chiar dacă limbile moldovenească și română ar fi absolut asemănătoare (deși nu e deloc așa), nici atunci nu va fi vorba de o națiune unică [...] Și în această

BLITZ... CONCURS 200

Anul acesta se împlinesc 200 de ani de la pierderea Basarabiei. Revista noastră organizează un concurs adresat cititorilor din teritoriul dintre Prut și Nistru. Premiul constă într-un abonament pe un an la ediția *on-line* a revistei **Magazin istoric**.

Trimiteți, până la 15 iulie 2012, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Blitz – 200**).

– Când și-a încetat existența ziarul Basarabia?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul 200** din luna mai 2012 este:

340 de biserici

Adresa la care puteți trimite răspunsurile: **mistoric@gmail.com**. Vă rugăm să precizați numele, adresa și numărul de telefon.

1946. Conferința de Pace de la Paris.
În fața hărții cu frontiera de vest a României

Nu puteam fi de acord nici cu una nici cu cealaltă. Și instrucțiunile d-lui Maniu – când îmi făcea cinstea să-mi trimită – au fost categorice mereu în acest sens, nu au fost niciodată revocate, ci dimpotrivă, după înseși afirmațiile lui Cretzeanu, erau din nou repetate și cu această ocazie.

Chestiunea rectificărilor față de unguri, din fericire, nu mai e actuală; chestiunea provinciilor noastre nord-răsăritene a fost însă – și rămâne – deschisă pentru mine.

Ți-am spus aceasta a doua zi când, atât de prietenește, m-ai primit în raiul de la Collonges-Bellerive și am stat de vorbă o după-amiază întreagă. Ți-am vorbit deschis de toate și am stăruit, cât am putut, ca să te hotărăști a face sacrificiul liniștei și intereselor d-tale personale pentru realizarea unirii. Nu văzuseși decât rapid pe Cretzeanu, nu cunoșteai detaliul instrucțiilor ce primise și urma să-l întâlnești în zilele următoare pentru ca să discutați în detaliu și să te hotărăști. Nu am avut

niciun moment impresia că, în ce privește chestiunea Basarabiei, ai fi împărțășit punctul de vedere al lui Cretzeanu.

Am plecat la Paris, unde îmi spuseseși și unul și celălalt că veți veni cât de curând și, ca o dovadă cât de interesat eram ca unirea să se realizeze, este că ți-am scris și, înainte de finele lunii iulie, eram din nou la d-ta, la Geneva. Cretzeanu fusese operat la 26 și nu l-am putut vedea, ci numai am schimbat câteva cuvinte la telefon; iar d-ta mi-ai spus că între timp te vizitaseră mai mulți din ai noștri, iar alții ca Comnen [Nicolae Petrescu-Comnen (1881-1958), om politic, diplomat, ministru de Externe] îți trimiseseși adeziunea lor. M-ai întrebat – fiind sigur de un răspuns afirmativ – „Dumneata desigur că aderezi”.

Cred că ți-aduci aminte că răspunsul meu nu a fost un simplu „da”; ci am vrut să am câteva precizuni: a) Care erau punctele pe baza cărora se făcea „unirea” și

b) Am afirmat, cum o făcusem de la început, lui Cretzeanu, că nu puteam adera decât împreună cu Cornel Bănuș [fruntaș politic național-țărănist], cu care eram în strânse legături și știam, de când am plecat din țară, că era cel mai apropiat de dl Maniu. Cretzeanu îmi ceruse atunci, la 2 iulie, pentru a evita și risipi oarecare ezitări, „scrie-i și d-ta lui Cornel”.

Perfect înțelegi, și în ce mă privește mulțumit că se făcea un pas înainte, am venit și unul și altul în zilele următoare la Paris. Îți spuseseam că îți stau la dispoziție pentru orice împrejurare ai crede că aș putea fi util și spun drept că am fost măhnit când am aflat din cercuri „guvernamentale” că memoriul *La Roumanie devant la Conférence de la Paix* era deja pe cale să fie distribuit și că nu făcea nicio mențiune cu privire la Basarabia și Bucovina.

Am cerut să te văd și desigur că nu argumentele mele de la convorbirea ce am avut la 9 august, dar convingerea ce însuși aveai că era

Iuliu Maniu

În graba uneori nesăbuită de a eticheta un fenomen, o stare de lucruri, s-a spus că exilul românesc s-a deosebit de cele similare din Europa răsăriteană prin vrajbă, dușmănie permanentă, administrare dubioasă a fondurilor bănești. Or, cine abordează aceste realități la scară continentală poate lesne constata că frământări au existat în toate grupurile de exilați, că indiferența, temporizarea, abandonarea chiar din partea guvernanților occidentali au fost aceleași pentru toți. Mai mult, mărturii culese de la ceilalți emigranți atestă o bună coagulare, strădană de a depăși conflictele interne ori resentimentele cu care românii veniseră din țară.

Ceea ce rămâne pilduitor astăzi, la aproape 70 de ani de la încheierea celui de Al Doilea Război Mondial, este mai ales efortul de informare a Occidentului asupra realităților năucitoare care se plămădeau în țara de baștină a exilaților.

Dacă pentru Tratatul de Pace, delegația oficială română nu putea decât să preia punctul de vedere al ocupantului sovietic, exilul a avut, prin însăși poziția lui neîngrădită, oportunitatea de a se exprima deschis. Dar – ca și în iulie 1878, la Congresul de la Berlin, când sudul Basarabiei era răpit a doua oară românilor și concertul european s-a mulțumit să constate faptul – și acum, la Paris, în 1946, la tratativele ce au premers încheierea Tratatului de Pace, Basarabia era un subiect inconfortabil pentru Aliați.

Diplomatul de carieră Nicolae Dianu (n. în 1889), aflat succesiv în post la Atena, Roma, Stockholm, Copenhaga, Oslo, Helsinki, apoi consilier la Societatea Națiunilor, din nou ministru la Santiago de Chile, Moscova și Haga (până în ajunul războiului), a încercat cu disperare să aducă în discuție, la masa tratativelor, problema apartenenței teritoriale a Basarabiei.

Scrisoarea ce publicăm mai jos oglindește zădărnicia efortului său și subînțelege deopotrivă rezerva purtătorilor de cuvânt ai exilului românesc de a înfrunta colosul sovietic. Documentele date la iveală din 1947 încoace au conturat explicit atât poziția de atunci a Bucureștiului cât și pe cea a exilaților. Cititorul interesat își poate forma astfel o opinie corectă despre evenimente ce reverberează și astăzi în viața țării noastre.

Scrisoarea lui N. Dianu, aflată în fondul Grigore Gafencu de la Arhivele Naționale, ne-a fost pusă la dispoziție, cu desăvârșită amabilitate, de dl. Nicolae Petrescu.

Nicolae Dianu

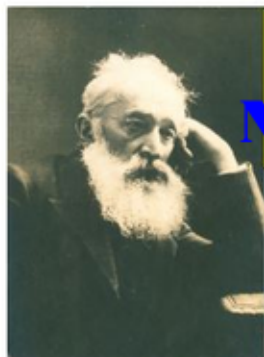
eventual te-ai pune în fruntea românilor din străinătate, am văzut posibilitatea ca gruparea ce visam să se împlinească și am căutat primul prilej ca să te întâlnesc. Venind pentru aceasta la finele lui iunie, am aflat că Al. Cretzeanu sosise la Berna și ne-am întâlnit la mine la hotel în dimineața zilei de 2 iulie. Mi-a spus că a primit o scrisoare cu instrucții de la dl. Maniu din 25 mai, care-i da însărcinarea să înfăptuiască o astfel de gru-

pare românească sub conducerea d-tale.

Am examinat împreună câteva puncte principale în jurul cărora urma să ne strângem, și am fost de acord pentru toate chestiunile, afară de două: una privind succesiunea la tron și alta privind frontierele noastre. În această din urmă privință, Cretzeanu spunea că nu este de acord cu instrucțiunile ce primise de la dl. Maniu în ce privește chestiunea Ba-

sarabiei, fiindcă dânsul nu credea oportun să fie ridicată cu ocazia Conferinței de Pace. De asemenea, în ce privește frontiera de Vest, Cretzeanu spunea că dacă ar ști că nu s-ar ridica din partea guvernamentelor noastre o furtună de atacuri contra opoziției naționale, ar vedea posibil să concedăm mici rectificări de frontieră în favoarea ungarilor, în regiunile unde aceștia au majoritatea.

1905-1907. PROPAGANDA NAȚIONALĂ ÎN BASARABIA

B.P. Hasdeu și o imagine a satului basarabean la începutul secolului trecut

Dr. ION VARTA

Mișcarea de emancipare a românilor din Basarabia își afirma la sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul veacului trecut tot mai puternic dezideratele majore: școală și biserică în limba română, intensificarea legăturilor cu frații de peste Prut, ridicarea poporului prin educație și cultură ș.a.

În Vechiul Regat trăiau mai mulți intelectuali originari din Basarabia, care acționau pentru susținerea cauzei celor aflați în robia țaristă. În ianuarie 1905 „Liga Culturală a Românilor Basarabeni” din București, în fruntea căreia se aflau B.P. Hasdeu, Z. Ralli-Arbore, P. Cazacu, A. Frunză ș.a., a difuzat un manifest în care promitea sprijin pentru toți cei care se refugiau din Basarabia robită și, îndeosebi, pentru tinerii care se înscriau să urmeze cursuri universitare.

În scurt timp, manifestul a devenit cunoscut atât diplomaților ruși aflați în România, cât și autorităților țariste din Basarabia. Agentul diplomatic țarist la București, Mihail Nikolaevici Giers, socotea că prin emiterea acestui manifest Comitetul Central al „Ligii Culturale a Românilor Basarabeni” urmărea un scop politic bine determinat: sub pretextul salvării românilor de nedreptățile suportate de ei în Basarabia, documentul îndemna îndeosebi

tineretul studios să emigreze în România, promițându-i protecție.

Manifestul urmărit

La 11 februarie 1905, Giers a transmis un exemplar al acestui document ministrului Afacerilor Externe al României, generalul Iacob Lahovari, indicând că „e în interesul guvernului român de a pune limită condamnabilei propa-

gande care poate duce la neplăcute neînțelegeri între țările noastre”. Ministrul român i-a promis diplomatului rus să depună toate eforturile posibile pentru a-i influența pe membrii „Ligii”.

Giers considera că guvernul român, „având nevoie de susținerea Rusiei în chestiunea vlahilor sud-dunăreni, va înfrâna, într-o anumită măsură, activitatea emigranților basarabeni. În același timp, era aproape convins că, datorită

N. Petrescu-Comnen

o lacună te-au făcut să mă asigur că va urma un alt memoriu – dezvoltare pe articole – în care chestiunea va fi tratată. Punând o insistență ce nu se explica decât prin importanța ce dam chestiunii, am vrut să-mi repeți asigurarea pe pragul ușii, după ce mi-o dăduseși cu o strângere de mână, și mi-ai răspuns: „Să vedem cum o punem“ (chestia Basarabiei). Eu ți-am precizat: „dar să o punem“ și m-ai asigurat: „nu discut dacă o punem, fiindcă acest lucru e hotărât, dar mă gândesc la forma sub care va fi pusă...“.

În aceeași seară, venind acasă, am crezut că e bine să pun pe hârtie într-o scrisoare ce ți-am trimis, înțelegerea la care ajunsesem. Îmi confirmaseși totodată că primiseși o scrisoare de la Cornel Bănuș, care era în aceleași vederi cu mine, și că vei răspunde imediat pentru a-l liniști. Știam, în acel moment, că cei mai mulți din prietenii noștri erau de aceeași părere.

A doua zi, Tilea [Viorel V. Tilea, diplomat, *Magazin*

istoric, nr. 2-6/2000], care se însărcinase cu redactarea, mi-a citit o întâmpinare de făcut la al doilea paragraf al art. 1 al Proiectului de Tratat, contestând că ar fi fost „acord“ în 1940 la răpirea provinciilor, întrebându-mă dacă formula mă satisfăcea și adăugând că d-ta intenționeai să o mai întărești cu o mai mare precizare. Eram, în fine, liniștit și cu tot sufletul alături de voi.

Dar, deja la 13 august, după ce ai vorbit ziariștilor englezi între alte chestiuni și de cea a Basarabiei, când am ieșit împreună de la șeful delegației olandeze și te-am întrebat de ce nu-i spuseseși și lui câteva cuvinte în același sens, ai tăcut semnificativ, iar alaltăieri, după ce am așteptat multe zile să mi se trimită textul modificărilor ce dorim să fie introduse în Tratat, pentru a le da delegației olandeze, după cum era înțeles, am constatat cu mare surprindere și decepție că orice mențiune cu privire la Basarabia și Bucovina a fost suprimată.

Consider tăcerea noastră o enormă greșală. Guvernul Groza poate avea astfel de reticențe. Noi, nu. Cum se face că mai toți acei care ne-am adunat la d-ta la sărbătorirea de la 23 august – luați în parte, sunt de părerea mea (afară de Crețeanu care a fost mereu consecvent), dar care nu e aplicată în practică?

Stăruind, pe cât am putut, în sensul ce preconizasem, am crezut și cred

că-mi îndeplineam o datorie românească; tot acest simț de datorie mă determină, cu multă părere de rău, să nu mai pot fi alături de d-ta și-mi iau libertatea de acțiune. Te asigur însă că nu voi face nimic care să stânjenească îndeplinirea misiunii ce ai primit și pentru care – cum am subliniat la 23 august – ai pus toată activitatea și tot prestigiul numelui d-tale.

Dar, sunt sigur că vei înțelege și poate îmi vei da dreptate că, după ce am fost de două ori voluntar pe front și de două ori rănit pentru recucerirea Basarabiei, nimeni și nimic pe lume nu mă poate face să renunț a afirma drepturile imprescriptibile românești asupra provinciilor răpite.

Având această credință, te rog să mă consideri că sunt, mereu și fără vreun resentiment, al d-tale devotat prieten.

Nicolae Dianu ■

Viorel Tilea

Constantin Stere

special, cele din domeniul problemei agrare au provocat divergențe în cadrul mișcării naționale. Gruparea național-democrată revendica naționalizarea domeniilor mănăstirilor închinat, care aveau să constituie un fond național al Basarabiei. Zemstva gubernială va arenda, pe termen lung și pe un preț aproape simbolic, loturi pe care țăranii erau în stare să le lucreze doar cu propriile mijloace. Fondul urma să fie completat cu terenuri agricole din contul moșiilor boierești, răscumpărate de Banca Țărănească. Aceste cerințe au provocat nemulțumirea moderateților. Documentele de arhivă atestă că sciziunea în cadrul mișcării naționale era artificial stimulată și de administrația locală, care aplica foarte iscusit în practică principiul „dezbină și stăpânește”.

Au fost întreprinse mai multe încercări de a aplana divergențe dintre cele două grupări. Mari eforturi în acest sens a depus C. Stere, care, în perioada primei revoluții ruse, a fost de câteva ori în Basarabia, fiind atent supravegheat de poliția locală. Legăturile naționaliștilor basarabeni cu adepții ideii naționale din România au contribuit la consolidarea mișcării naționale în provincia

dintre Prut și Nistru. Contactele lor au devenit, în 1906, tot mai frecvente, fapt care îngrijora mult autoritățile țariste. La 9 august 1906, agentul diplomatic țarist la București

Haruzin și-a exprimat intenția de a sosi imediat la București. La rândul său, Giers împărtășea „întru totul opinia guvernatorului despre oportunitatea sincronizării eforturilor reprezentanței noastre

Imagine din timpul revoluției ruse din 1905

informa Ministerul Afacerilor Externe rus despre intensificarea, „în ultimul timp”, a contactelor dintre naționaliștii români și reprezentanții mișcării autonomiste din Basarabia.

Giers a transmis aceste informații și guvernatorului Basarabiei, Alexei Haruzin, care recunoștea și el că în sânul unei anumite părți a populației ținutului „într-adevăr se observă un curent românofil”. După părerea sa, curentul era „necunoscut și complicat” și necesita „o studiere multilaterală și o luptă hotărâtă, căreia urma să i se confere o formă tactică”. Haruzin considera că acțiunile sale puteau fi mai fructuoase dacă ar fi fost susținute și de misiunea diplomatică imperială de la București. Pentru sincronizarea acțiunilor, considera că era nevoie de unele discuții personale cu Giers.

diplomatice în România și a puterii superioare administrative din Basarabia într-o chestiune atât de importantă. Nu dispunem de documente despre vizita lui A. Haruzin la București, dar promisiunea guvernatorului rus de a lupta împotriva mișcării naționale a fost pusă în practică.

În ținut a fost instituit un corp special de jandarmi pentru a înăbuși, în special, acțiunile revoluționare, dar și cele naționale. În diferite localități ale Basarabiei au fost înființate noi posturi de jandarmi, care urma să supravegheze populația locală. Poliția și jandarmeria județeană erau obligate să raporteze săptămânal șefului Direcției Jandarmeriei Guberniale despre starea de spirit a populației. Exista o rețea densă de agenți secreți care ofereau servicii jandarmeriei. Toate acestea permiteau autorităților locale să țină sub un control permanent întreaga gubernie.

Basarabia condiții favorabile pentru revigorarea mișcării naționale. Succesul depindea de unitatea celor antrenați în această mișcare. Le lipsea însă tocmai

toate autonomiile, începând cu autonomia Basarabiei, deși după noi din partea sa ar fi mult mai loial să pună de-a dreptul chestiunea unirii Basarabiei cu România.“

unei dezvoltări excesive a sentimentelor naționale, românii întotdeauna vor păstra în suflet interesul față de tot ce poate servi la apropierea basarabenilor cu compatrioții lor din Regat.“

În scurt timp, Ministerul de Externe al Imperiului Rus îl avertiza pe ministrul de Interne, A. Bulîghin, despre intenția unor basarabeni refugiați în România „de a profita de împrejurările actuale pentru a iniția o propagandă românească în gubernia Basarabia.“ Ministrul, la rândul său, îl însărcina pe șeful poliției imperiale să întreprindă măsuri pentru a curma „extrem de nedorita propagandă.“

A trebuit ca autoritățile locale din Basarabia să ia măsuri care să contracareze acțiunile „Ligii Culturale a Românilor Basarabeni“. La 22 februarie 1905, locțiitorul șefului Direcției Jandarmeriei Guberniale, responsabil pentru județele Chișinău, Akkerman și Ismail, avertiza printr-o circulară secretă pe șeful postului de jandarmi Leova să supravegheze vigilent răspândirea manifestului „Ligii“ și, în caz de interceptare a vreunui exemplar, să se stabilească timpul și locul unde a fost găsit, precum și persoana care-l răspândise.

În pofida tuturor măsurilor întreprinse de autoritățile țariste, contactele dintre naționaliștii de pe ambele maluri ale Prutului n-au putut fi curmate.

Izbucnirea primei revoluții ruse în 1905 a deschis în

Frontispiciul ziarului Basarabia și sediul adversarului său, Besarabeț

coeziunea. O parte din boierimea basarabeană, coruptă de autocrație, devenise adeptă fermă a țarismului, neglijându-și obârșia și limba maternă. O altă grupare a nobilimii basarabene, în frunte cu V. Herța, P. Dicescu, P. Gore, T. Suruceanu, M. Feodosiu, D. Anghel, aderase la mișcarea națională, dar se situa pe poziții moderate.

Revendicările lor erau de ordin cultural: utilizarea limbii române în instrucțiunea publică, în oficierea serviciului divin în biserică, acordarea unei autoadministrări ciuntite Basarabiei în cadrul imperiului. Pavel Dicescu, în calitate de președinte al „Societății pentru Răspândirea Culturii Moldovenești din Basarabia“ și de membru al Consiliului de Stat, a pledat în repetate rânduri pentru deschiderea școlilor cu predare în limba română. „În persoana domnului Dicescu – comenta cu sarcasm în 1906 Pavel Crușevan, unul dintre liderii șovinilor ruși din Basarabia –, Consiliul de Stat capătă un aprins românofil, care desigur va simpatiza cu

Teama de „curentul românofil“

Gruparea național-democratică, alcătuită din avocați, studenți, preoți, înainta revendicări mai radicale în domeniul cultural, politic, dar mai ales în cel social-economic. Ea solicita: restabilirea autonomiei Basarabiei de la 1818, dar într-o formă mai largă; utilizarea limbii române în administrație, biserică și școală (limba rusă urma să fie folosită în organele administrative centrale și în armată). Erau prevăzute unele măsuri democratice, precum votul universal, libertatea cuvântului, a tiparului, a întrunirilor, asociațiilor, soluționarea problemei agrare ș.a. Organul de presă al acestei grupări a fost ziarul *Basarabia*, fondat cu concursul lui C. Stere (*Magazin istoric*, nr. 4/2007). Un alt ziar, *Moldovanul*, apărut în 1907, reflecta opiniile grupării moderate.

Caracterul social foarte pronunțat al revendicărilor grupării radicale și, în mod

RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ AL SPANIEI

Doă tablouri de Goya, de la Muzeul Prado: atacul contra mamelucilor, pictat prin 1814, și execuțiile de pe muntele Principe Pio

ANA VĂDEANU

Istoria modernă a Spaniei a cunoscut o permanentă pendulare între alianța cu Anglia contra Franței și alianța cu Franța contra Angliei. Napoleon îi dezmiarda urechile regelui spaniol Carlos al IV-lea cu cele mai tentante propuneri. Vorbea chiar despre configurarea a două imperii mondiale: unul continental – Franța – și altul colonial – Spania, pe baza distrugerii puterii navale britanice și a acaparării posesiunilor ei. Era o aventură teribil de periculoasă, dar Manuel Godoy – consilierul regelui Carlos al IV-lea și al reginei Maria Luisa de Parma – a hotărât să-i dea curs. Flota hispano-franceză – care, reunită, era, teoretic, la fel de puternică precum cea britanică – urma să o înșele pe cea din urmă cu o falsă manevră și, după ce ar fi înfrânt-o, ar fi sprijinit invazia Insulelor Britanice de către Marea Armată a lui Napoleon.

Amiralul Nelson nu s-a lăsat păcălit. S-a folosit de neînțelegerile dintre spanioli și francezi, pentru a distruge flota în bătălia decisivă de la Trafalgar (1805). Napoleon nu și-a putut îndeplini planul de a invada Anglia, iar Spania și-a pierdut în câteva ore întreaga flotă, singura care-i putea garanta condiția de mare putere.

Alianța franceză se dovedise fatală și cel mai grav era faptul că nu era ușor să se desprindă din ea.

Fuga, o soluție

Între timp, Manuel Godoy, într-un disperat joc al alianțelor, încerca prin toate mijloacele să-i abată împăratului atenția de la Spania. În 1807 nu i-a rămas altceva de oferit decât împărțirea Portugaliei, fără să poată împiedica prezența trupelor franceze pe teritoriul spaniol. Acesta a fost sensul tratatului de la Fontainebleau (1807).

Trupele franceze au traversat Pirineii, pentru a le ajuta

pe cele spaniole la invadarea Portugaliei, dar s-a văzut că nu aveau nici cea mai mică intenție să părăsească cetățile pe care, în trecere, le ocupau în Spania. Napoleon era dispus să consimtă ca regele spaniol Carlos al IV-lea să se proclame suveran al întregului centru al Portugaliei; în schimb, teritoriul spaniol cuprins între Pirinei și Ebro trebuia cedat Franței. Carlos al IV-lea și Godoy erau dezoლაი. Ce se putea face? Godoy a găsit o soluție: fuga fami-

Cearta gazetelor

Autoritățile țariste din ținut nu se mulțumeau numai cu supravegherea mișcării naționale. Ele acționau deschis împotriva celor angajați în lupta de emancipare de sub dominația țaristă, utilizând toate mijloacele posibile. În vara anului 1906 a fost incendiată tipografia ziarului *Basarabia*. În repetate rânduri au fost confiscate diferite numere ale gazetei. Era îngreunată difuzarea ziarului la abonați. Presa rusă din Chișinău era asmuțită împotriva acestei publicații românești. Se remarcă prin atacurile lor dure ziarele *Besarabeș* și *Drug* ale lui P. Crușevan. În această campanie s-a încadrat chiar și ziarul *Moldovanul*, organul

între poporul simplu, pe de o parte, și boieri și preoți, pe de altă parte“.

Suprimarea ziarului *Basarabia* era cerută tot mai insistent și de conducerea Jandarmeriei Guberniale. Locțiitorul șefului Direcției Jandarmeriei Guberniale, responsabil pe județele Chișinău, Ismail și Akkerman, locotenent-colonelul Vasiliev, considera că gazeta, „care era difuzată în special la sate și avea o influență negativă asupra dispoziției țăranilor [...], face propagandă împotriva guvernului și administrației locale și în favoarea autonomiei Basarabiei și unirii ei cu România“. El solicita stăruitor suprimarea ziarului.

După nouă luni de activitate, în martie 1907, *Basarabia* și-a încetat existența.

Aceeași soartă a avut-o și noul organ de presă *Viața Basarabiei*, prima publicație periodică lansată în urma compromisului între cele două grupări ale mișcării naționale din ținut. În pofida tonului moderat al noului ziar, șeful secției Ohranei țariste din Odessa, colonelul Sokolov, l-a învinuit că promova separarea Basarabiei de Rusia.

Țarismul a fost nevoit totuși să facă unele concesii. În octombrie 1906 a fost

redeschisă tipografia eparhială românească, care, în timp scurt, va tipări zeci de titluri de carte de cult în limba națională. La seminarul teologic, sub presiunea revendicărilor studențești, au fost introduse limba română și cântul religios moldovenesc ca materii de studiu. În bisericile Basarabiei se folosește, de atunci până acum, aproape nestingherit, limba română.

În condițiile reculului revoluției din 1905-1907, situația în Basarabia devenea tot mai complicată. În Imperiul Rus s-au constituit mai multe organizații șovine ruse: „Consiliul unit al dvorenimii“, „Uniunea poporului rus“ („sutele negre“), în fruntea cărora se aflau și reprezentanți ai dvorenimii basarabene (M. Purișchevici, P.N. Crupenschi și P. Crușevan). Scopul principal al acestor organizații era lupta împotriva mișcării de emancipare națională a popoarelor subjugate.

Înfrângerea revoluției a condus la suprimarea tuturor acestor libertăți (excepție a făcut tipografia eparhială, care și-a continuat activitatea). În perioada ce a urmat, țarismul și-a intensificat ofensiva împotriva mișcărilor naționale din imperiu și, în mod implicit, și asupra celei din Basarabia. ■

Pavel Crușevan

grupării moderate a naționaliștilor basarabeni, care-și formulase drept sarcină majoră promovarea luptei pentru reînnoirea națională a neamului și dezrobirea lui economică. Organul de presă al grupării moderate, chiar din primul număr, critica violent ziarul *Basarabia*, numindu-l „vrăjmaș al neamului“, acuzându-l că urmărea să dezbină poporul și să introducă „zâzanie

Imagine de pe Nistru

simplic de frică sau din oportunism. Principala echipă a lui José I era formată din câțiva „afrancesados” – intelectuali iluminiști, prieteni ai reformelor în acord cu spiritul noilor timpuri, dar, în general, moderați și deloc adepți ai violenței.

Însă majoritatea spaniolilor au considerat schimbarea dinastică o uzurpare, iar prezența trupelor napoleoniene drept o insuportabilă supunere față de un jug străin. Războiul de Independență al Spaniei a fost o luptă între o armată – cea franceză – și un popor – cel spaniol. Datorită caracterului său, istoricii spanioli îl consideră primul caz de „război total”, care a cuprins toată populația civilă. A fost un gest de voință colectivă fără precedent; poporul spaniol s-a ridicat împotriva invadatorilor, până a reușit să-i expulzeze de pe teritoriul lui.

Războaiele au triumfat, în general, în zonele periferice. Și când generalul Dupont a intrat în Andaluzia, cu gândul la o cucerire ușoară, a fost învâluit și înfrânt de o armată improvizată, condusă de ge-

neralul Castanos, în bătălia de la Bailen, din 16 iulie 1808. Napoleon a trebuit să intervină personal în Peninsula, conducând a sa Mare Armată, pentru a salva situația.

Fernando se întoarce

În 1809 aproape toate orașele căzuseră în mâinile francezilor, dar în mediul rural apărătorii continuau să lupte, folosind o tactică foarte veche în istoria Spaniei: gherila, cuvânt ce a intrat în circulație în multe limbi ale lumii. Grupuri de țărani, bine sau prost înarmați, al căror număr varia între 12 și 500, perfect cunoscători ai terenului, cel mai muntos din Europa după Elveția, nelocuit în cea mai mare parte, făceau viața imposibilă ocupanților, atacându-i pe la spate, organizând mici lovituri, interceptând căile de comunicație sau luptând față în față, când era posibil. În mișcarea de gherilă s-au implicat toate clasele sociale. Un exemplu elocvent îl constituie faptul că atunci când muncitorul zilier cunoscut ca

Generalul Castanos, tablou de autor necunoscut

Empecinado a căzut bolnav, i-a succedat la conducere marchizul de Zayas. Bărbați, femei și copii au participat cu toții într-un fel sau altul în acea luptă inegală, care a cauzat distrugerii ireparabile și a costat viețile a aproape un milion de ființe.

În 1811 francezii dădeau semne de epuizare și, în 1812, au început să bată în retragere. Crescând organizarea luptătorilor spanioli (câțiva, ca Merino, Espoz y Mina, Cuesta sau Empecinado, conduceau deja adevărate corpuri de armată) și prezența trupelor engleze la care apelasera spaniolii, conduse de metodicul Sir Arthur Wellesley, duce de Wellington, au schimbat complet mersul evenimentelor.

Napoleon s-a văzut obligat să retragă câteva dintre cele mai bune trupe pentru campania din Rusia și această împrejurare l-a hotărât pe lordul Wellington să înainteze pe teritoriul Spaniei. La 22 iulie 1812, a avut loc la Arapiles o bătălie, devenită o mare victorie a aliaților. La 12 august soldații englezi, spanioli și

Răzmerița din Aranjuez (17 martie 1808)

liei regale și a guvernului în America.

Când s-a aflat despre acest plan, a izbucnit Răzmerița din Aranjuez (17 martie 1808), unde se afla Curtea regală, ceea ce a provocat căderea lui Godoy și abdicarea lui Carlos al IV-lea. A urcat pe tron prințul moștenitor, Fernando al VII-lea. Odată cu noul rege au venit și noi guvernanti. Fernando a intrat în Madrid în același timp cu trupele franceze ale generalului Joachim Murat, cumnatul lui Napoleon, care spera să ocupe tronul lui Carol Quintul și Filip al II-lea.

Împăratul i-a atras la Bayonne atât pe Carlos al IV-lea cât și pe Fernando al VII-lea, sub pretextul că vrea să arbitreze neînțelegerea succesorală și i-a forțat pe ambii să renunțe la coroană, cu gândul de a instaura familia Bonaparte în locul Bourbonilor.

Pretextul, plânsul infantelui

La 5 mai 1808, Napoleon a aflat, printr-un ofițer care a străbătut distanța de la Madrid la Bayonne în fuga calului, despre răscoala populației din Madrid, izbucnită cu trei zile în urmă, ceea ce îi dădea peste cap toate planurile. Îngenuncherea Spaniei cerea un îndelungat și sângeros război.

Ruptura care avea să lămurească lucrurile a izbucnit în Madrid, la 2 mai 1808, dată

dintre cele mai importante în istoria Spaniei. Murat a reprimat, la 3 mai, răscoala cu o duritate ieșită din comun. Ca rezultat, s-au încărcat 18 care cu cadavre. Goya a exprimat oroarea acelor zori de zi pe muntele Principe Pio, într-unul dintre cele mai frumoase tablouri.

Pretextul revoltei, care s-a extins imediat pe tot teritoriul Spaniei, a fost plânsul infantelui don Francisco de Paula, când se încerca să fie urcat în trăsură în care, împreună cu sora lui mai mare, regina Etruriei, trebuia să ia drumul Franței. Improvizând, folosind cele mai diverse arme, într-o sublimă nebunie de sacrificiu, populația Madridului s-a lansat într-un acces de mânie împotriva mărețelor, disciplinelor și bine înarmatei trupe ale lui Murat.

Revoltei i s-au alăturat câțiva ofițeri, printre care căpitanii de artilerie don Pedro Velarde și don Luis Daoiz, locotenentul de infanterie don Jacinto Ruiz de Mendoza, care au dat o mai mare eficiență acțiunii anarhice a civililor slab înarmați. Dar această mulțime prost instruită, prost înarmată și prost condusă avea cel puțin o virtute: indiferența în fața înfrângerii și ușurința de a se regropa după dezastru. Generalii lui Napoleon erau obișnuiți ca o victorie militară să ducă la supunerea unei întregi zone. În Spania lucrurile se întâmplau diferit. În

acest război, marii generali ai armatei lui Napoleon nu luptau cu o altă armată, ci cu un întreg popor, unanim în apărarea libertății și a regelui, transformat în simbolul tuturor virtuților.

Înfrângerea din Andaluzia

Marea greșală a lui Napoleon a fost să creadă că spaniolii erau tot atât de ușor de manevrat precum regii lor, Carlos al IV-lea și Fernando al VII-lea, și că ei vor accepta reformele politice pe care avea să le propună.

Napoleon l-a desemnat pe fratele său mai mare, Giuseppe – Joseph, pentru francezi – ca rege al Spaniei, unde urma să domnească cu titlul de José I. Acesta a intrat în Spania la 9 iulie 1808 și, este adevărat, un grup de spanioli s-au oferit să colaboreze cu regimul lui José I Bonaparte. Unii au făcut-o din convingere, crezând că schimbarea dinastiei va favoriza planurile unei reforme raționale în Spania, iar alții au acceptat noua instituție pur și

Regele Fernando al VII-lea

Calitatea care înalță în fața istoriei figura lui Fernando al VII-lea este dragostea sa pentru cultură: pentru clasicii spanioli (îi cunoștea bine și pe cei străini), pentru muzică și, mai ales, pentru artele frumoase. Fernando al VII-lea este fondatorul – folosind veniturile moștenite, plus cele personale – Muzeului Prado, una dintre instituțiile care au adus multă glorie Spaniei.

Microarhiva Magazin istorie

UN PRINȚ SAUDIT SOLICITĂ AJUTORUL ANEI ASLAN

Dr. PETRE OPRÎȘ

În ziua de 3 octombrie 1985, Victor Ciobanu, ministru al Sănătății, l-a informat pe Constantin Dăscălescu, prim-ministru al Guvernului, despre faptul că prințul saudit Sultan Bin Abdul-Aziz Al Saud (n. 1926), al doilea viceprim-ministru și ministru al Apărării și Aviației al Regatului Arabiei Saudite, a solicitat deplasarea urgentă în Elveția a academicienei Ana Aslan, director general al primului Institut de Geriatrie din lume, pentru a-i acorda acestuia o consultație medicală.

Scoala românească de gerontologie și geriatrie era renumită în lume datorită descoperirilor științifice făcute de Ana Aslan (1897-1988). Unul dintre cele mai cunoscute produse realizate de ea este „Gerovitalul H3”. Creat pentru a întârzia procesul de îmbătrânire, acesta a fost prezentat pentru prima dată în 1957, la cel de-al patrulea Congres Internațional de Gerontologie, de la Verona (Italia).

Un document inedit – aflat la Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond C.C. al P.C.R., Secția Gospodăria de Partid, dosarul nr. 10/1985 – ne oferă amănunte despre solicitarea prințului Sultan Bin Abdul-Aziz Al Saud, care dorea să fie consultat personal de către Ana Aslan, în perioada 7-10 octombrie 1985. Mesajul a fost transmis prin intermediul Ambasadei României de la Londra, iar Elena Ceaușescu a aflat rapid despre dorința prințului saudit. Ministrul Sănătății, Victor Ciobanu, a întocmit urgent o notă pentru Constantin Dăscălescu, avizată favorabil de Ion Ursu, prim-vicepreședinte al Consiliului Național pentru Știință și Tehnologie, precum și de Alexandrina Găinușe – viceprim-ministru al Guvernului. Nicolae Ceaușescu a primit documentul respectiv de la prim-ministru și a pus următoarea rezoluție: „Să plece pentru efectuarea consultului respectiv, pe baza aprobării date de guvern, iar în viitor, deplasarea tovarășei Ana Aslan să se facă cu aprobarea guvernului”.

„Supunem aprobării Dv. deplasarea, în interes de serviciu, pe timp de patru zile (7-10.X.1985), a tovarășei acad. prof. dr. ANA ASLAN, director general al Institutului Național de Gerontologie și Geriatrie București.

Călătoria, în care ar urma să fie însoțită de dr. GEORGESCU MARIA, medic de medicină generală la Sanatoriul Clinic Otopeni al I.N.G.G., are ca scop efectuarea unui consult medical prințului saudit Sultan Bin Abdul-Aziz [Al Saud], al doilea viceprim-ministru și ministru al Apărării și Aviației al Regatului Arabiei Saudite.

Ambasada R.S. România la Londra, care a informat că a fost contactată în acest sens de ambasadorul Regatului Arabiei Saudite la Londra, cu rugămintea de a se aproba această deplasare, menționează că rezolvarea favorabilă a acestei acțiuni este de natură să ajute la soluționarea unor probleme în care Ambasada R.S. România apelează la Ambasada Arabiei

Saudite și, în general, la evoluția spre stabilirea relațiilor oficiale. Recent, aceasta a sprijinit organizarea, la Londra, a unor negocieri între conducerea autorităților aeronautice din România și Arabia Saudită, care s-au finalizat prin încheierea unei înțelegeri avantajoase pentru partea română.

Cheltuielile de deplasare sunt integral asigurate de pacient.

Menționăm că, pentru deplasarea celor două specialiste române în Elveția, au fost obținute avizele organelor locale de partid.

Tovarășa academician doctor inginer Elena Ceaușescu, prim-viceprim-ministru al guvernului, a fost de acord cu propunerea”.

La rândul său, Nicolae Ceaușescu a aprobat plecarea Anei Aslan și a Mariei Georgescu în Elveția. În același timp, liderul P.C.R. a dat dispoziție ca prim-ministrul Constantin Dăscălescu să își asume în viitor sarcina de a aproba cereri asemănătoare, fără să mai solicite acordul său. ■

portughezi, împreună cu gherilierii care li se alăturaseră, au intrat triumfal în Madrid. Victoriile de la Arapiles, Vitoria și San Marcial au consacrat definitiv, în 1813 și primele luni ale lui 1814, recucerirea Spaniei din mâinile francezilor.

La 24 martie 1814 Fernando al VII-lea s-a întors din captivitate, făcându-și triumfal intrarea în Madrid. Dacă ținem seama de o veche formulă de drept politic, conform căreia *acclamatio* poporului legitimează monar-

hiile, niciun suveran nu s-a urcat pe tron cu mai multă îndreptățire decât Fernando al VII-lea de Bourbon. Revenirea tânărului rege se pare că a fost un spectacol unic, nemaifăcând nici înainte, nici după. ■

Cortesurile de la Cadiz

In timpul invaziei s-a creat Junta Centrală (25 septembrie 1808), îndreptată împotriva francezilor, prezidată de marele jurisconsult și enciclopedist Gaspar Melchor de Jovellanos (1744-1811). El a sprijinit propunerea lui Calvo de Rozas de a fi convocate Cortesurile. Un decret din 22 mai 1809 anunța „restabilirea reprezentării legale și cunoscute a Monarhiei în vechile sale Cortesuri”, care aveau să se reunească în anul următor, măsură în perfect acord cu ordinul redactat de Fernando al VII-lea la Bayonne, cu o zi înainte de a fi fost forțat să abdice. Pentru deschiderea Cortesurilor extraordinare s-a fixat data de 1 martie 1810.

În toiul luptei contra invadatorului, acest fapt, aparent de o importanță secundară, avea să opereze transformarea fundamentală în regimul politic al țării. Cortesurile Generale și Extraordinare reunite la Cadiz, între 1810 și 1814, au dat naștere, de fapt și de drept, liberalismului spaniol.

Partizanii reformelor au înțeles că ocazia era unică (absența regelui și țara scufundată într-un război total) și n-au lăsat-o să scape. Cortesurile de la Cadiz au putut astfel să transforme, aproape fără rezistență, regimul politic spaniol. Greutățile aveau să înceapă odată cu restabilirea normalității, când va fi nevoie ca acele reforme să treacă de la teorie la practică.

Opera Cortesurilor de la Cadiz este atât de perfect

sistematică, încât nu se poate admite că ea a fost improvizată, din mers. Este adevărat că nu toți cei reuniți în Capela San Felipe din Cadiz, locul de desfășurare, aveau aceleași idei și planuri; dar elementele care în acele zile au început să se numească liberale (cuvânt folosit ulterior cu acest sens în aproape toate limbile din lume) aveau un program, o doctrină omogenă și metode dialectice elaborate, nefiindu-le astfel prea greu să se impună.

Primii doi ani (1810-1811) au fost folosiți pentru reforma politică. S-a proclamat suveranitatea națională, separarea

puterilor – legislativă, executivă și judecătorească –, conform schemei lui Montesquieu, s-au acordat unele libertăți și s-a aprobat o Constituție, cea din 1812, promulgată la 19 martie, temelia liberalismului spaniol, de la a cărei promulgare Spania sărbătorește anul acesta 200 de ani.

Complementară reformei politice a fost cea administrativă, iar cea socială (1811-1813) a declarat egalitatea tuturor spaniolilor în fața legii. Atunci a fost suprimat tribunalul Inchiziției. În sfârșit, în 1813 și 1814, s-a realizat reforma economică.

Opera Cortesurilor de la Cadiz echivalează, fără sânge și teroare, cu cea a Revoluției franceze. La sfârșitul Războiului de Independență, spaniolii au aflat că bazele legale ale conviețuirii lor în țară fuseseră complet transformate. ■

Monumentul Cortesurilor,
ridicat la Cadiz

*Sofia prim-ministrului Australiei,
Jane Barton, în iunie 1902*

*Un anonim infanterist german,
fotografiat în iunie 1917*

*Iunie 1919. Un magazin din Berlin prădat de locuitorii orașului,
în căutarea hranei. Germania s-a aflat sub blocadă
de la semnarea Armistițiului și până la semnarea Păcii*

ALBUM ISTORIC

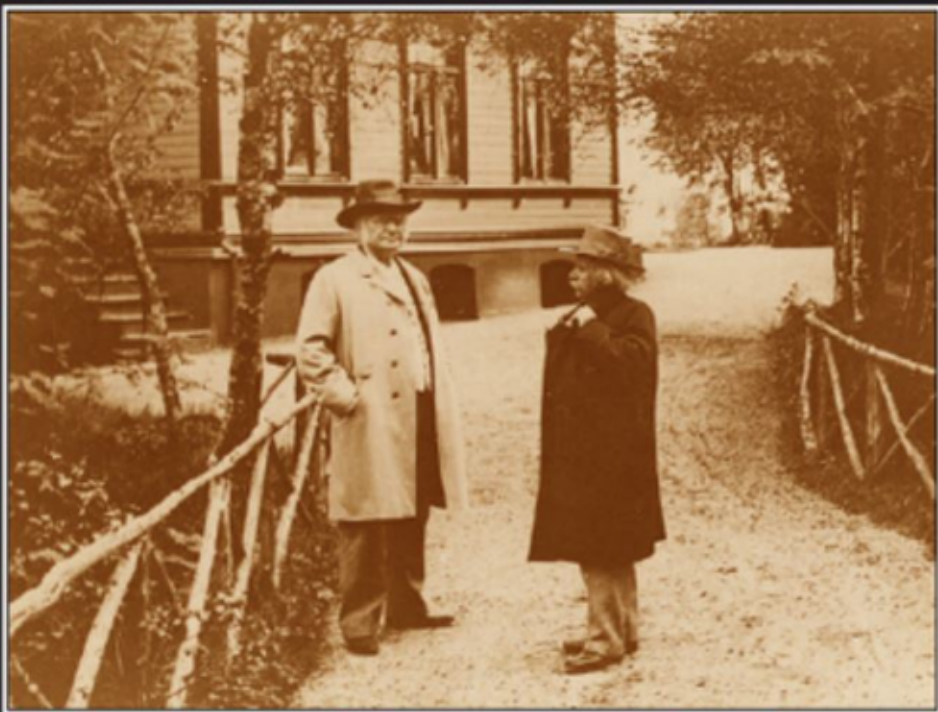
*Imaginile
din acest album fotografic
au ca element comun
faptul că au fost realizate
în luna iunie,
în ani diferiți.*

*Printul Philip al Marii Britanii
s-a născut la 10 iunie 1926;
fotografia a fost realizată un an mai târziu*

*O paradă a vehiculelor cu motor cu utilizări comerciale,
organizată într-un oraș din Anglia, la 17 iunie 1907*

*Edvard Grieg (dreapta) s-a născut la 15 iunie 1843;
aici surprins la aniversarea a 60 de ani*

*12 iunie 1908. Împăratul Franz Joseph
la aniversarea a 60 de ani de domnie*

Moda lunii iunie 1901

*Balerina Anna Pavlova
(1881-1931)*

Sufragete demonstrând în iunie

Lingviștii Ioan Bogdan și Ilie Bărbulescu, istoricul Nicolae Iorga și alți oameni de cultură, ca Ion Bianu sau Simion Mehedinți, au fost interesați de limba, cultura, folclorul și istoria bulgarilor. La fel, savanții din Bulgaria manifestă și ei interes față de cultura și trecutul României. Consultă adesea arhivele românești, muzele, ale căror uși le sunt permanent deschise, frecventează bibliotecile bisericilor. Utilizarea alfabetului chirilic, în Evul Mediu, în Principatele Române, în secolele XV-XVII, s-a perpetuat ca tradiție în tipărituri până la începutul veacului al XIX-lea, multe ziare fiind tipărite cu alfabet chirilic. Au studiat această perioadă profesorii Liubomir Miletici, Dumitru Agura, ca și alții din România.

In 1973 Todor Ganev a publicat un studiu dedicat cercetării relațiilor româno-bulgare, care conține corespondența dintre oamenii de știință din România și Bulgaria, în perioada 1878-1944. Scrierile sunt păstrate în fondurile Bibliotecii Naționale din Sofia, „Sfinții Chiril și Metodiu”, și ilustrează mai ales corespondența între profesorii Ivan Șişmanov și Ion Bianu și între profesorii Stefan S. Bobcev (1853-1940) și Ilie Bărbulescu (1873-1945). Cel din urmă a format la Iași câteva generații de slaviști. El a încurajat dezvoltarea cercetărilor privind istoria și literatura bulgară. I-a ajutat, de asemenea, pe istoricul român Petre Constantinescu-Iași, pe filologul Valentin Chelaru, pe istoricul de origine bulgară Dimitar Kranjala, le-a cerut să scrie despre influențele culturale între cele două națiuni vecine.

S-au pus apoi bazele studiului limbii și literaturii române în Bulgaria. Datorită eforturilor unor oameni de știință au apărut publicații conținând diplome ale cancelariilor domnilor români din secolele XV-XVII. De asemenea, s-a studiat viața imigranților bulgari și istoria lor. Astfel s-a deschis tema „bulgară” în istoria românească, ea rămânând o preocupare pentru generațiile următoare de istorici. Printre ei putem aminti pe Petre Constantinescu-Iași (1892-1977), pe Constantin Velichi (1912-1997), unul dintre cei mai buni cunoscători ai trecutului Europei de Sud-Est și un foarte aplicat traducător din limba bulgară (*Magazin istoric*, nr. 3/2010), pe Elena Siupiur, Nicolae Ciachir și alții. Între savanții bulgari care s-au ocupat de relațiile dintre cele două popoare se numără Veselin Traikov, Nikolai Jecev, Stoian Romanski etc.

Comisia de istorie bulgaro-română a abordat controversile din istoria celor două țări vecine. Scopul a fost de a elucida perioadele neclare, care nu-și găsiseră un răspuns satisfăcător, de exemplu, problema caracterului statului medieval al vlahilor și bulgarilor, al lui Asan, istoria Dobrogei etc., ca și modul cum sunt ele reflectate în manualele școlare și în cursurile universitare. În anul 1965 apare primul volum comun: *Relații bulgaro-române de-a lungul veacurilor*. Sunt publicate texte semnate de Ștefan Ștefănescu, Borislav Primov, Constantin Velichi, Traian Ionescu-Nișcov, Valentin Diculescu, Vera Mutaftchieva și alții. Mai târziu, în 1982, se publică și o ediție specială, abordând influențele literare între cele două popoare, în secolul al XIX-lea. Sunt incluse în volum comunicări de mare interes scrise de cercetătorii Elena Siupiur, Laura Baz Fotiade, Constantin Velichi, Paul Cornea.

In ultimii 20 de ani, cercetările s-au concentrat pe studii cu privire la imaginea despre celălalt în regiune. Foarte interesante în acest sens sunt realizările semnate Blagovest Niagulov, Vasilka Aleksova, Mariana Mangiu-lea, Stelu Șerban și mulți alții. Cooperarea continuă prin organizarea de excursii și studii în teren. Astfel, în anul 2007, s-a publicat, în limba engleză, cartea *Transborder identities. The Romanian-speaking population in Bulgaria* (Identități transfrontaliere. Populația vorbitoare de limba română în Bulgaria). Editorul este Stelu Șerban, de la Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române. Împreună cu Ștefan Dorondel, de la Institutul de Antropologie al aceleiași Academii, cei doi au făcut în anul 2007 o călătorie științifică în Bulgaria, sponsorizată de Ministerul român de Externe. Ideea

lor călăuzitoare a fost de a cunoaște situația populației vlah de la sud de Dunăre. Atenția le-a fost atrasă de rudari – vlahii care se ocupă cu colectarea de metale neferoase, dar sunt de multe ori confundați cu romii, chiar de către specialiști. Rezultatele cercetărilor lor au fost publicate într-o ediție în limba engleză, semnată deopotrivă de specialiști bulgari și români.

Eforturile de colaborare ale instituțiilor de cercetare au puncte maxime și momente de stagnare. Dar tradiția legăturilor noastre în plan științific este îndelungată, de peste un secol, și reprezintă o bază stabilă de cercetare comună în viitor. ■

Istoricul ceh Konstantin Jirecek (1854-1918), în centrul imaginii, ca ministru al Educației din Bulgaria (1879-1884), lângă colegi din minister

Academia de Științe a Bulgariei, din Sofia

Exclusivitate

100 DE ANI DE COLABORARE ȘTIINȚIFICĂ BULGARO-ROMÂNĂ

ROSSITSA MARKOVA (Sofia)

Academia Bulgară de Științe este cea mai importantă instituție științifică din Bulgaria. A fost fondată în 1868, la Brăila, ca Societatea Literară Bulgară, de către emigranții bulgari din România. Rolul ei principal era cel de organizație educațională, cu activitate științifică și literară. După Războiul ruso-româno-otoman (1877-1878) și eliberarea Bulgariei, Societatea devine Academie, în primăvara anului 1911. În 2011 s-au împlinit 100 de ani de la crearea Academiei de Științe a Bulgariei. Dar, cum instituția s-a născut pe pământ românesc, se cuvine să nu uităm istoria evoluției relațiilor științifice între români și bulgari, după 1878.

Ideea relațiilor științifice bulgaro-române s-a concretizat în legăturile dintre comunitățile academice din Bulgaria și România, în secolul al XIX-lea, și se justifică nu numai prin vecinătatea celor două țări, ci și prin asemănarea culturilor lor și prin dezvoltarea națiunilor română și bulgară.

O problemă aparte este cea a emigranților bulgari în secolul al XIX-lea, abordată de istorici bulgari și români, ca Stoian Romanski, Constantin Velichi, Nikolai Jecev și Veselin Traikov. Mai mulți istorici și oameni de cultură, ca Nicolae Iorga, Petru Nikov, Ivan Șişmanov și Ion Bianu, au pus temelia viitorului științific al relațiilor bulgaro-române, deoarece prin activitatea lor împreună au ajuns la un consens cu privire la o sumedenie de aspecte istorice și

lingvistice. Studiile cu privire la populația vlahă din Bulgaria, din cartea istoricului ceh Konstantin Jirecek (1854-1918) *Călătorii în Bulgaria* (1899), au fost primite cu mare interes de filologul român Ioan Bogdan (1864-1919).

De-a lungul anilor, tradiția comună bulgaro-română de cercetare a relațiilor a fost întreținută constant. Literatura de specialitate dedicată relațiilor științifice și culturale româno-bulgare acordă o atenție deosebită prelegerii lui Ioan Bogdan *Bulgarii și românii; raporturile culturale și politice între aceste două popoare* (1895). Autorul face un studiu paralel de istorie a Bulgariei, în comparație cu cea a României, pentru a găsi caracteristici comune în trecutul și prezentul celor două popoare. Apelul lui este a continua tradiția bunelor relații.

Polonezii ieșeau des în stradă pentru a-și cere drepturile

Era perioada în care ajunseser la apogeu lupta pentru putere ce se ducea în spatele lui Brejnev, afectat de slăbiciunea fizică. Vechea gardă prefera, ca întotdeauna, să se mențină pe o poziție de expectativă, sperând că totul se va aranja cumva de la sine, iar revoluția poloneză își va pierde suflul. Principalul ei argument în susținerea pasivității era că, spre deosebire de Ungaria și Cehoslovacia, Polonia era blocată din toate părțile, exceptând marea, de țări din Pactul de la Varșovia.

Un moment extrem de favorabil și un calcul simplu

Pragmatismul gerontocrațiilor de la Kremlin în ceea ce privea Polonia se explica prin pierderea treptată a propriei lor importanțe în fața imperiului în fruntea căruia figurau doar cu numele. Din tabăra cealaltă, șeful KGB, Iurii Andropov, și tovarășii săi de idei, mareșalul Nikolai Ogarkov (șeful Mare-lui Stat Major), mareșalul Viktor Kulikov (comandantul-șef al trupelor Tratatului de la Varșovia) și generalul de armată Aleksei Epișev (comi-

sarul politic), urmăreau cu îngrijorare crescândă evoluția evenimentelor din Polonia. Nu aveau nevoie de excursuri în istorie: problemele din Polonia le judecau după exemplul Ungariei și al Cehoslovaciei. Din punctul lor de

vedere, țara trebuia să fie cucerită din nou, cu orice preț, chiar dacă Polonia ar fi costat imperiul cu mult mai scump decât Ungaria și Cehoslovacia. Calculul le era simplu și se baza mai mult pe matematică, decât pe logică: ocuparea Ungariei și a Cehoslovaciei costase Uniunea Sovietică, pentru fiecare dintre cele două țări, câte un an de obstrucție din partea Occidentului; în schimb, fuseseră obținuți, în imperiul sovietic, 12 ani de stabilitate internă.

Însă trebuia să se grăbească. În situația internațională, era greu de imaginat un moment mai favorabil pentru o invazie militară în Polonia decât sfârșitul anului 1980, când, după alegerile prezidențiale din S.U.A., la Casa Albă începuse o perioadă de tranziție: vechii guvernanți erau în curs de a-și preda funcțiile, iar cei noi încă nu le preluaseră. În plus, la începutul lui decembrie, Brejnev a fost nevoit să plece într-o vizită oficială în India, luându-și cu sine suita de ceremonial, astfel că partizanii expectativei părăsiseră, temporar, Kremlinul.

Și iată că rezerviștii au fost chemați de urgență în armată și nu doar pentru trei săptămâni – cum se întâmpla de

obicei, pentru manevre de rutină –, ci pentru șase. Pe toate drumurile ce duceau spre granița poloneză, într-un șuvoi neîntrerupt, se deplasau coloane auto cu trupe pregătite de luptă la cel mai ridicat nivel. În presa sovietică a început o campanie antipoloneză fără precedent, tonul folosit nelăsând nicio îndoială că acea campanie trebuia să acompanieze invazia în țara vecină.

În noaptea de 4 decembrie 1980 a fost transmis la radio un apel special al conducerii Poloniei către popor: „Cetățeni! Soarta națiunii și a țării atârnă de un fir de păr”.

În aceeași noapte, Radio Varșovia a transmis un comunicat cu privire la sesiunea extraordinară a Comitetului de Apărare a Poloniei, convocată de ministrul Armatei, generalul Wojciech Jaruzelski, pentru „a analiza misiunile puse în fața armatei în împrejurările create”. Niciodată până atunci acel puternic, dar și secret, organ al statului nu mai dăduse comunicate despre propriile ședințe și nu mai formulase niciun fel de declarații publice. A fost și prima apariție a generalului Jaruzelski pe scena politică. Cel mai mult însă au intrigat acțiunile întreprinse în acea noapte în culise, acțiuni ce au devenit cunoscute abia după câțiva ani.

Catastrofa părea inevitabilă, trupelor sovietice le fusese dat ordinul de ofensivă, fiind stabilită ora exactă. A existat un moment când se părea că ele porniseră deja asupra Poloniei, iar unele posturi occidentale de radio și televiziune, anticipând, au anunțat începutul trecerii primelor subunități de luptă peste granița poloneză.

Continuăm prezentarea, pe baza capitolului reprodus în revista rusă *Iskusstvo kino*, nr. 10/1990, a evenimentelor din Polonia anilor 1980, în versiunea oferită de Vladimir Soloviov și Elena Klepikova în volumul *La Kremlin*, lucrare apărută în versiune în limba engleză în S.U.A. (1986).

Papa Ioan Paul al II-lea și cardinalul Stefan Wyszyński

Generalul Wojciech Jaruzelski

O DILEMĂ HAMLETIANĂ LA KREMLIN: POLONIA – A FI SAU A NU FI SUVERANĂ?

VLADIMIR SOLOVIOV, ELENA KLEPIKOVA

Paradoxal este că perioada de 500 de zile de mult-așteptată libertate – începând cu grevele din Gdansk, din august 1980, și până la lovitura de stat militară, din decembrie 1981 – nu a ajutat Polonia să facă față nici dificultăților politice, nici cu atât mai mult – celor economice. Ci, dimpotrivă, ele mai mult s-au agravat: s-au majorat datoriile către Occident (27 de miliarde dolari); s-au redus exporturile; a scăzut, brusc, extracția de cărbune în Silezia; s-a înrăutățit aprovizionarea populației cu alimente și articole de primă necesitate; criminalitatea a crescut catastrofal și, cu fiecare zi, a sporit și vulnerabilitatea Poloniei în fața unei agresiuni sovietice, ce deja părea inevitabilă. De la Moscova curgeau, una după alta, amenințările cu intervenția, pentru a se pune capăt „contrarevoluției”, însă polonezii nu se mai lăsau intimidați de vorbe, iar Kremlinul nu era încă hotărât să-și folosească forța.

în pregătire de luptă, la granița cu China. Cel mai mare efectiv pe care rușii puteau risca să-l folosească în Polonia ar fi fost format tot din 600.000 de militari, câți fuseseră trimiși pentru înăbușirea „Primăverii de la Praga”. Dar, atunci, ar fi fost un război între forțe numerice egale, deoarece Polonia, pe care nimeni, în afară de Rusia, n-o amenința, putea să-și trimită în luptă întreaga armată regulată, miliția și trupele de securitate, cărora, fără îndoială, li s-ar fi alăturat voluntari și partizani.

Husak mai „catolic” decât Brejnev

În aprilie 1981, la Congresul al XVI-lea al Partidului Comunist din Cehoslovacia, s-a petrecut o întâmplare fără precedent, care i-a uimit pe toți și pe care nimeni nu a explicat-o cu claritate. În raportul său, de 79 de pagini, conducătorul cehoslovac Gustav Husak a declarat deschis că „forțele antisocialiste din Polonia, susținute și instigate de dușmanii socialismului din străinătate, încearcă să realizeze o lovitură de stat contrarevoluționară în această țară frățescă”. Amintind auditoriului despre așa-numita „doctrină a suveranității limitate” a lui Brejnev, ce servise ca justificare pentru invazia sovietică din Cehoslo-

vacia anului 1968, Husak a formulat avertismentul de rău augur: „apărarea sistemului socialist este o preocupare comună a statelor din comunitatea socialistă”. Era ca o expunere de motive pentru o acțiune militară în Polonia.

Însă în ziua următoare, la același congres, a luat cuvântul un oaspete de la Moscova însuși autorul „doctrinei suveranității limitate”, Leonid Ilici Brejnev, pe care îl adusesse la Praga un avion-ambulanță, într-atât era de bolnav și de slăbit.

Spre deosebire de obiceiurile cuvântări-maraton, cuvântul de salut al lui Brejnev era tipărit cu caractere mari, pe 11 pagini, și a ținut, în total, 22 de minute. Pe toți i-a uimit nu atât concizia discursului, cât tonul conciliator, reținut, cu referire la Polonia, mai ales prin contrast cu atacul frontal făcut anterior de raportorul principal Husak. De ce Husak se dovedise mai regalist decât regele însuși? La vremea respectivă deja nimeni nu știa cu precizie cine mai era adevăratul rege la Moscova, iar Husak presupunea că balanța se înclinase în avantajul șefului KGB. Și nu se înșela, deși, cu intuiția de supus credincios, anticipase întrucâtva. Pentru că Brejnev, în pofida bolilor ce îl copleșeau, fusese trimis la Praga tocmai pentru a susține poziția mai moderată, de expectativă politică, a geronto-

craților de la Kremlin. „Polonia” devenise pseudonimul luptei pentru putere din capitala U.R.S.S.-ului.

Următoarea rundă s-a petrecut după o lună, în Piața San Pietro din Roma. La 13 mai 1981 un terorist turc din organizația fascistă „Lupii cenușii”, Mehmet Ali Agça, a tras de câteva ori asupra liderului spiritual al polonezilor, Ioan Paul al II-lea. Important de remarcat este deosebirea pronunțată a lui Andropov față de Stalin referitor la Pontiful Roman. Dacă Stalin se îndoia de puterea acestuia și repeta cunoscuta întrebare a lui Napoleon: „Câte divizii are Papa?”, dimpotrivă, Andropov își dădea seama că, în anumite situații, un singur om putea ține locul unei întregi armate. O și aflase pe propria piele, când, în decursul câtorva zile, atunci când s-a aflat la Budapesta ca ambasador, ținuse locul Armatei Roșii, pregătind, în același timp, asaltul capitalei Ungariei. Spre deosebire de Papă, Andropov acționase atunci în secret, însă acum, ca șef al poliției secrete, bănuia că și în spatele cuvântărilor Suveranului Pontif se ascundea o conspirație antisovietică, independent de faptul că ea exista sau nu cu adevărat. Profesia îi era să descopere conspirațiile sau chiar să le creeze, acolo unde ele nu existau în realitate. Dar, după calculele și suspiciunile sale, ele trebuia să existe neapărat! Conspirator din fire, Andropov îi vedea și pe toți ceilalți la fel, însăși viața politică nu și-o putea imagina altfel decât ca pe un sistem de conspirații și contraconspirații.

(Va urma)

Adaptare de
Tudor IORGA

Grevă la șantierul naval din Gdansk

De la invazia hitleristă, declanșată la 1 septembrie 1939, nu a mai existat un moment mai periculos în istoria Poloniei.

Ultimatumul generalului

Dar ce a salvat Polonia de vărsare de sânge, Rusia de rușine și omenirea de al treilea război mondial (ceea ce nu ar fi fost deloc exclus, căci și al doilea începuse tot din Polonia)? Cine a fost cel care a oprit calul în plină săritură, când își ridicase deja copitele deasupra abisului? Din ce cauză comunicatele de dimineață ale agenției TASS, referitoare la contrarevoluția din Polonia, ce erau menite să justifice, ideologic, ocuparea țării, au fost retrase de urgență și, astfel, nu au mai apărut niciodată în ziarele sovietice? Ce a silit Kremlinul, în ultimul moment, să bată în retragere?

Oamenii politici și ziariștii făceau diferite presupuneri despre cauzele ce i-au împiedicat pe ruși să-și trimită trupele în Polonia: opinia publică din Occident?; teama de sancțiuni economice, politice și diplomatice din partea Americii și a aliaților?; teama inspirată de un Papă polonez, care, după cum se credea, într-o

Mareșalul Kulikov

telegramă adresată lui Brejnev amenințase că, în cazul unei agresiuni sovietice împotriva Poloniei, se va întoarce în patrie și se va pune în fruntea rezistenței contra ocupanților?

Fără îndoială că toate acele cauze și-au avut propriul rol, dar unul secundar și numai în completarea celui principal. Prin ele însele, nu ar fi putut opri armata sovietică. Numai avertismentul categoric, dat de generalul Jaruzelski în noaptea de 4 decembrie 1980, a putut s-o facă: în cazul unei invazii sovietice, va da trupelor ordinul să lupte. După doi ani, un diplomat polonez i-a vorbit unuia dintre autori despre ultimatumul generalului, confirmat neoficial și de unul dintre ziariștii polonezi apropiați regimului. Dar, și fără informația confidențială, s-ar fi putut ajunge, prin eliminare, la aceeași concluzie. Căci nici opinia publică din Occident, nici sancțiunile americane, nici amenințările Papei Ioan Paul al II-

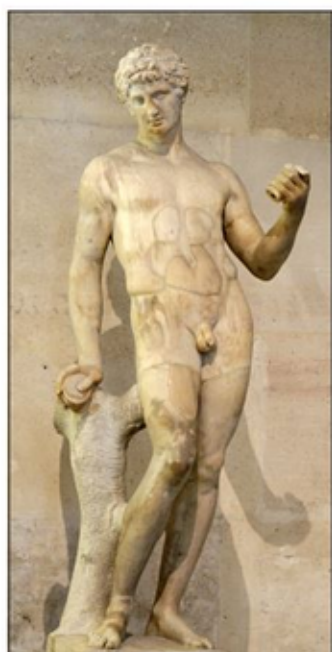
lea nu înfricoșau Kremlinul. Sau îl înfricoșau, dar mai puțin, în comparație cu pericolul dezintegrării imperiului. În decembrie 1980, armata sovietică a fost oprită să treacă la ofensiva hotărâtoare de același lucru ca și cu 24 de ani mai înainte, în octombrie 1956, când Wladyslaw Gomulka, la amenințările lui Hrușciiov, a răspuns că Polonia va lupta. Și de această dată era din nou vorba de un război sovieto-polonez.

Pentru a ocupa Cehoslovacia în 1968, Uniunea Sovietică a trimis 600.000 de soldați; atât calculaseră rușii rezerva de siguranță, deși armata cehoslovacă nu a tras niciun foc ca răspuns la invazie. Polonia, cea mai mare țară est-europeană ca teritoriu și populație, avea și cea mai numeroasă armată din Tratatul de la Varșovia. Însă, spre deosebire de cea cehoslovacă, armata poloneză era, tradițional, cu un înalt spirit patriotic și combativ. Dacă până și cavaleria poloneză – „cea mai bună din Europa“, cum, în mod naiv se mândreau polonezii înainte de Al Doilea Război Mondial – rezistase tancurilor Wehrmachtului timp de 17 zile, cu atât mai mult era de așteptat să se opună rezistență acum, când, în dotare, se aflau aceleași „katiușe“, tancuri și avioane sovietice, ca și la armata „frățescă“ a potențialului agresor.

În ceea ce privea efectivul trupelor sovietice, ce puteau fi folosite pentru reprimarea polonezilor, și acolo posibilitățile rușilor erau limitate, luând în considerare cel puțin faptul că, la momentul respectiv, erau angrenați într-un război în Afganistan și că un sfert din Armata sovietică – un milion de oameni – staționa,

Brejnev (stânga) și Husak

Adonis, frumusețea masculină supremă, s-a născut în Cipru (statuie de la Luvru)

cucerit de asirieni, iar în 560-525 î.H. de egipteni.

81 de ani sub venețieni

Disputată în continuare, insula a fost înglobată în Imperiul Persan, contribuind substanțial la flota lui Xerxes (486-465 î.H.), care a încercat cucerirea Greciei, fiind învins în bătăliile navale decisive de la Salamina (480 î.H.) și Mycale (479 î.H.). Perșii au acordat Ciprului o largă autonomie, astfel că, la sfârșitul secolului al V-lea î.H., orașele sale grecești (Salamina, Paphos și Soli) și feniciene (Kition, Amathos și Lophos) au cunoscut o mare prosperitate. Regele Evagoras (410-374 î.H.) s-a revoltat contra Persiei, dar a fost asasinat.

În 333 î.H. Ciprul a fost cucerit de Alexandru Macedon, după care a devenit un teritoriu de dispută între urmașii acestuia, Seleucizii din

Asia Mică și Ptolemeii din Egipt. În 306 î.H. Demetrios Poliorcetul (294-288 î.H.), fiul lui Antigonos, regele Pamfiliei, Ligiei și Frigiei, care cucerise și Atena, l-a învins pe regele egiptean Ptolemeu I Soter la Salamina, pe coasta de est a Ciprului, în cea mai mare confruntare navală a epocii. Stăpân pe Cipru, Demetrios a avut două decenii de supremație în Mediterana Orientală. El va câștiga și Macedonia, de unde va fi alungat în 288 î.H. de Lisimachos, regele Traciei, cel ce fusese învins de regele get Dromihete. În acest context, Egiptul recâștigă Ciprul, pe care l-a stăpânit până în 116 î.H., când, la moartea lui Ptolemeu al VIII-lea, regatul egiptean s-a divizat în trei părți: Egipt, Cirenaica și Cipru. În 58 î.H. insula intră sub stăpânirea Romei, trecând prin cea a Bizanțului, din care a făcut parte până în 1191, când a fost cucerit de cruciații regelui englez Richard Inimă de Leu.

S-a născut atunci regatul medieval al Ciprului, sub suveranitatea nobilului francez Guy de Lusignan (1192-1194), fost rege al Ierusa-

limului (1186-1192), a cărui dinastie a stăpânit insula până în 1489. În 1291, când s-a prăbușit stăpânirea cruciată din Țara Sfântă, ordinele monah-cavaleresti ale Ioaniților și Templierilor s-au reunit în Cipru, unde și-au unit forțele și galerele, întreprinzând acțiuni contra musulmanilor pe coasta siro-palestiniană. Al optulea rege al Ciprului, Henric al II-lea (1285-1324), neliniștit de instalarea în țara sa a celor două puternice ordine, le-a impus unele restricții: limitarea numărului de membri prezenți în insulă, controlul achizițiilor de terenuri făcute și supunerea lor la fiscalitatea regală. „Capitulul general” al Ioaniților nota: „s-a decretat că, de această parte a mării, nu vor putea rezida decât 70 de frați-cavaleri și 10 frați-sergenți”. Când, în 1306-1310, Amaury de Tyr, fratele regelui Henric al II-lea de Cipru, i-a contestat acestuia autoritatea, Ioaniții l-au susținut, în timp ce Templierii s-au alăturat lui Amaury. Pe acest fundal intervine în Franța procesul Templierilor (1307), Papa Clement al V-lea ordonând arestarea tuturor

Fosta catedrală gotică Sf. Mihail, devenită moscheea Lala Mustafa Pașa, din Famagusta

Teritorii în dispută

VICTOR IONESCU

Cipru (grecește Kypros, turcește Kibris) este ca mărime a treia insulă a Mediteranei, după Sicilia și Sardinia și înaintea Corsicii. Situată la 64,5 km de coasta turcă și la 95,6 km de Siria, în apropierea Libanului, Israelului și Egiptului, Ciprul are o poziție geopolitică, geostrategică și geoeconomică importantă. De aici te poți lansa spre inima Anatoliei sau poți amenința golful Iskenderun, încă polul petrolifer al Turciei. Pe plan militar Ciprul este în spațiul geostrategic al Greciei, alături de care urmează, din 1994, și o doctrină a apărării unificate, motiv pentru care Turcia, rivalizând cu Grecia, a invadat în 1974 nordul insulei, unde s-a proclamat o Republică Turcă a Ciprului de Nord.

Cum Ciprul (partea grecească fiind singura recunoscută oficial de O.N.U.) a fost primit în Uniunea Europeană și cum Turcia candidează la aderare de mult, disputa pentru Insula Afroditei continuă, țara fiind divizată, iar capitala ei, Nicosia (în greacă Lefkosia, în turcă Lefkoşa), fiind, după căderea Zidului Berlinului, singura capitală din lume divizată între două entități politice.

Dar Ciprul este un teritoriu disputat încă de la originile sale.

Cele mai vechi activități umane din Cipru sunt datate cu 10.000 de ani î.H., precedând civilizația egipteană. Urmele arheologice de atunci includ satul neolitic Khirokitia și niște morminte regale. Cea mai veche referire la Cipru este făcută în scrierea silabică „linear-B” a micenienilor: Ku-Pi-Ri-Jo. Prin 3500 î.H., populația locală avea case rotunde de piatră și producea o splendidă ceramică roșie și neagră. Ciprul a prosperat datorită exploatărilor de cupru, începute prin 2300-2000

î.H. Această bogăție a făcut ca insula să aibă un important și activ rol în comerțul mileniului al II-lea î.H.

Insula a făcut parte din Imperiul Hittit în epoca bronzului. Către 1400 î.H. au început să vină aici negustorii micenieni. Din perioada colapsului grecilor micenieni (1100-1050 î.H.) datează caracterul elen al Ciprului. Insula ocupă un rol important în mitologia greacă, fiind locul de naștere al Afroditei, zeita frumuseții, a lui Adonis, frumusețea masculină su-

premă, și a egocentristului Pygmalion, care s-a îndrăgostit de propria sa creație. Apoi au început să imigreze în Cipru aheenii, dar, paralel, insula a suferit influențe din Creta, Asia Mică și zona siropalestiniană. Lovit de invaziile doriene, Ciprul va renaște comercial în secolul al IX-lea î.H., având ca parteneri Rhodosul (intermediarul său pentru zona egeeană), Fenicia și Egiptul. În secolul al VII-lea î.H. colonizării elene i s-a adăugat și una feniciană. În 709-669 î.H. Ciprul a fost

Sârma ghimpată păzită de soldați britanici împarte Nicosia în două

greacă era, de departe, majoritară, s-a convenit ca președintele tinerei republici să fie grec, iar vicepreședintele turc, fiecare fiind ales de propria-i comunitate. Parlamentul era constituit tot proporțional: grecii 70%, turcii 30%. Garda Națională (armata), formată din ciprioti, a rămas însă încadrată cu ofițeri din Grecia. La 16 august 1960, arhiepiscopul Makarios al III-lea devenea președintele noului stat, recunoscut oficial de O.N.U. o lună mai târziu.

În condițiile Războiului Rece problema cipriotă era de mare importanță pentru NATO, din care făceau parte atât Grecia, cât și Turcia. În cadrul Organizației, Marea Britanie era favorabilă Greciei, iar S.U.A. Turciei. Conflictul intercomunitar se adâncea. Pentru englezi acest conflict a fost pretextul menținerii unei puternice prezențe în insulă, având în partea sudică (grecească) importante baze militare și radare. În 1964, în urma unor bombardamente ale aviației turce, O.N.U. a trimis în Cipru „căștile albastre”, pentru a preveni noi conflicte intercomunitare. Insula, inclusiv capitala Ni-

cosia, era separată printr-un gard ghimpat de securitate, păzit de militari sub mandat O.N.U.

În Cipru majoritatea elenă era în continuare favorabilă unirii cu Grecia, dar Makarios știa că o asemenea soluție ar fi dus la divizarea insulei. În același timp, importanța strategică a Ciprului a dus la intervenția marilor puteri. S.U.A. s-au amestecat, prin secretarul Departamentului de Stat, Dean Acheson, care,

elaborând o schemă de „enosis”, excludea o parte din nordul Ciprului, care urma să revină Turciei. Ankara a cerut o zonă mai mare, astfel încât planul a dus la o nouă formulă de divizare a insulei, formulă neacceptată de nimeni.

Ciprul devenea o problemă internațională, pe plan extern puterea fiind de partea Turciei, iar pe plan intern de partea comunității grecești. An de an mandatul „căștilor albastre” ale O.N.U. a fost reînnoit, în timp ce convorbirile dintre comunități au eșuat de fiecare dată.

În 1971 colonelul Grivas a revenit la Nicosia, susținut fiind de „regimul coloneilor”, instalat la Atena în 1967, dar Makarios, reales președinte al Ciprului în 1973, a cerut Atenei să-i recheme pe ofițerii greci din Garda Națională Cipriotă. La 15 iulie 1974, Makarios a fost atacat în palatul prezidențial de Garda Națională, condusă de ofițerii greci, reușind să scape cu greu într-un elicopter al forțelor britanice din insulă. Insurgenții l-au proclamat președinte pe Nikos Sampson.

Arhiepiscopul Makarios semnează actul care acordă independență Ciprului

Caterina Cornaro, văduva care a vândut Ciprul venețienilor

Templierilor din Occident și Cipru. Aproape simultan, Ioaniții cuceresc Rhodosul și abandonează Ciprul. Văduva ultimului Lusignan, Caterina Cornaro, a vândut Ciprul venețienilor, care l-au stăpânit 81 de ani, în 1570 insula fiind cucerită de otomani.

Britanieii, tot mai interesați

Spre deosebire de dominația cruciată, sub otomani, capul bisericii ortodoxe cipriote a fost investit ca lider al grecilor din insulă. În 1828, primul președinte al Greciei moderne, Ioannis Kapodistrias, ai cărui strămoși pe linie maternă erau ciprioți, a chemat cel dintâi la „enosis”, adică la alipirea Ciprului la Grecia. Cum însă dominația otomană în Mediterana Orientală nu a putut fi contestată, Ciprul a rămas în posesia sultanilor până în 1878.

În acel an a apărut ideea prim-ministrului englez Benjamin Disraeli, care, în ajunul Congresului de la Berlin, a încheiat un tratat cu Poarta,

prin care Anglia se angaja să apere Imperiul Otoman împotriva Rusiei, primind în schimb Ciprul, care era pentru Londra cheia Asiei de Vest. Câțiva ani mai târziu, englezii ocupau și Egiptul. Din 1906, când a fost terminat portul Fama-gusta, Ciprul a devenit pentru englezi un avanpost strategic de supraveghere a Canalului de Suez. În 1914 a fost anexat oficial, pe baza declarației de război dintre Londra și Istanbul, suveranitatea britanică asupra insulei fiind recunoscută, formal, prin Tratatul de la Lausanne, din 1923.

Începând cu 1930, în Cipru s-a dezvoltat mișcarea de alipire la Grecia („enosis”, deja amintită). În fruntea mișcării s-a situat episcopul exilat al Kyreniei, revenit în insulă și care în 1950 a devenit arhiepiscopul Bisericii Ortodoxe Autocefale a Ciprului. El și-a luat numele de Makarios al III-lea și a devenit *etnarh* (lider național) al comunității grecești și lider al unei mișcări naționaliste care lupta atât împotriva englezilor, cât și împotriva turcilor. Pe atunci, patru ciprioți din cinci erau greci prin origine, limbă, credință și aderare la mișcarea insurrecțională de alipire la Grecia, EOKA, mișcare condusă de colonelul Grivas. Populația turcă (18%) era conștientă de caracterul pre-

dominant elen al insulei, dar se temea de guvernarea greacă. Turcia, ca stat, nu putea accepta „enosisul” Ciprului, situat atât de aproape de țărmul ei. În 1954 Grecia a pus la O.N.U. problema autode-terminării Ciprului, împotriva poziției britanice, care considera că insula are o serioasă valoare ca bază militară (era, din 1950, cartierul general al forțelor terestre și aeriene britanice din Orientul Mijlociu). În 1955, guvernele turc și grec au fost invitate la Londra, la o conferință în problema cipriotă. Faptul a avut ca rezultate boicotarea de către Grecia a exercițiilor NATO și atrocități în Turcia contra rezidenților greci.

Refugiații: și greco-ciprioți, și turco-ciprioți

În 1959, după contacte O.N.U.-NATO, premierii grec și turc se întâlneau la Zürich, căzând de acord că Ciprul trebuie să fie independent, Londra păstrând suveranitate asupra bazelor militare din insulă. Cum comunitatea

Vestimentație tradițională cipriotă de secol XIX (fotografie din 1873): creștin din Famagusta, femeie creștină din Magossa și călugăr

CAROL I - IMAGINEA PUBLICĂ ȘI CEA DIN INTIMITATE

NICULAE CRISTEA

În 1866, Carol I ajungea într-un București pitoresc, de mahala, cu sărbători și petreceri, cu tradiții și superstiții orientale, cu datini și obiceiuri ancestrale (Magazin istoric, nr. 5/2006). O lume pestriță, cu căsuțe joase, podite cu cărămizi, cu străzi pavate prost, cu oameni așezați turcește, în care se amestecau de-a valma țărani, țigani, turci, armeni, orășeni, cu o singură stradă cu caracter european, Podul Mogoșoaiei, unde întâlneai un amestec de eleganță a elitelor și mizerie a vulgului.

În 1939, la centenarul nașterii suveranului, imaginea publică reținea rolul său de ctitor de lume nouă, considerând că „a găsit Bucureștii un sat balcanic și l-a lăsat oraș european“.

În contextul iminentului conflict armat dintre Prusia și Austria, care avea să izbucnească în iunie 1866, voiajul principelui Carol către noua lui țară a impus măsuri de protecție speciale. Prințul a călătorit cu un bagaj redus la strictul necesar, pentru a crea „o impresie mai mult decât modestă“. Situația s-a schimbat după ce a ajuns pe pământ românesc.

În galopul cel mai sălbatic, trăsura deschisă, cu opt cai, a ajuns, în zorii zilei de 9 mai, la Craiova. Apoi, trecând prin Slatina, s-a îndreptat spre Pitești. La Craiova, unde venise însoțit de două plutoane de dorobanți, cât și la Pitești, unde primise onorul prezentat de Regimentul 2 Infanterie, Carol nu fusese mulțumit de ținuta ostașilor, nici de manevrele executate de ofițeri. El

l-a anunțat pe I.C. Brătianu că intenționa să preia conducerea armatei, ce va avea, în curând, o altă față. La Pitești, a fost salutat de generalul Nicolae Golescu, locotenent domnesc, și de premierul Ion Ghica. Răspunzând urărilor transmise de reprezentanții națiunii, Carol a precizat că speră să realizeze dorințele românilor, pentru că a devenit român: „Viața mea întreagă este

Rauf Denktaş, președinte al „Statului Federal Turc al Ciprului” (dreapta), Kurt Waldheim, secretar general O.N.U. (centru), și liderul ciprioților greci Kyprianou

Văzând în acțiunea Greciei o ocazie de a interveni, Turcia a invadat Ciprul de Nord la cinci zile după lovitura de stat contra lui Makarios. Trei zile mai târziu, se prăbușea regimul coloneilor de la Atena. Cei trei garanți ai independenței Ciprului, Marea Britanie, Grecia și Turcia, s-au întâlnit urgent la Geneva, dar nu au reușit să ajungă la un acord. Turcia a atacat încă o dată, ocupând 35% din Cipru în numai două zile. 180.000 de greco-ciprioți se refugiau în sud, în timp ce 40.000 de turco-ciprioți se refugiau în nord.

Criza continuă

Arhiepiscopul-președinte Makarios a revenit la Nicosia la sfârșitul anului 1974, dar ciprioții turci nu l-au mai recunoscut decât ca șef al părții grecești a insulei. La 13 februarie 1975, ei au proclamat zona lor ca Stat Autonom, pentru ca, în iunie 1976, după eșecul altor runde de negocieri intercomunitare, Rauf Denktaş să fie ales președinte al „Statului Federal Turc al Ciprului”. În ianuarie

1977, Makarios și Denktaş ajunseseră la un acord asupra unui statut federal bicomunitar și nealiniat. Dar la 3 august 1977 Makarios, care abia revenise de la Londra unde fusese „senior leader” al Commonwealthului la jubileul de argint al reginei Elisabeta a II-a (iunie 1977), a murit de un atac de cord. Pe moment, atât Ankara, cât și Atena au acceptat tacit federalismul ca bază a unui acord asupra Ciprului, dar grecii au încercat să obțină un puternic centru federal, ca și retragerea trupelor turcești. În acest context, în 1983, s-a proclamat independența părții de nord a insulei. În 1986, Republica Turcă a Ciprului de Nord (nerecunoscută decât de Ankara) a acceptat un plan al O.N.U. de reunificare, dar partea greacă a refuzat. În 1987, după alegerea lui Ghiorghios Vasiliou ca președinte al Ciprului, convorbirile intercomunitare s-au întrerupt. Forțele O.N.U. de separare a celor două comunități au fost menținute pe o zonă-tampon, care măsoară 3% din suprafața insulei.

Ultimul efort major de rezolvare a problemei cipriote a fost făcut de O.N.U. în 2004, însă planul avansat de secretarul general al O.N.U. Kofi Annan a fost din nou acceptat de turcii, dar respins de grecii din insulă. În același an Ciprul (cel grecesc, singurul recunoscut pe plan internațional) era admis în U.E., alături de alte nouă țări. În martie 2008 zidul ridicat de O.N.U. în Nicosia a fost demolat, iar Bulevardul Ledra, din centrul Capitalei, era redeschis, în prezența ambelor comunități cipriote. La 1 ianuarie 2008 Ciprul a intrat și în zona euro. Divizarea insulei și disputarea ei rămân fapte reale, iar admiterea Ciprului (grecesc) în U.E. a fost recunoscută de Comisia Europeană drept o greșală, pentru că unitatea insulei, cu sau fără federalizarea celor două comunități, este o condiție a existenței Ciprului însuși.

Disputată în toată lunga sa istorie, cea mai mare insulă din Mediterana Orientală e condamnată să poarte această povară până când greco-ciprioții vor accepta compromisul care ține de *Realpolitik*. Ciprul anului 2012 nu mai este cel din Antichitate, Evul Mediu sau chiar din epoca modernă. Timpul a forjat aici două comunități și un specific insular, care exclud atât utopia „enosisului”, cât și actuala formulă a divizării. Probabil că odată cu primirea Turciei în U.E., la care este de departe cel mai ponderal (economic, demografic, teritorial, militar) dintre candidații actuali, balcanici și est-europeni, se va putea rezolva și criza cipriotă, care datează nu din 1976, ci încă de la obținerea independenței, în 1960. ■

sau intuitiv, al psihologiei maselor, a dat asigurări că va strămuta acolo Școala Militară și Curtea de Casație și că va acorda descentralizarea administrativă. Tot atunci, a pus la dispoziția Consiliului Municipal suma de 300 de galbeni, pentru a fi împărțită oamenilor nevoiași. Mulțumit de realizări, realități și de impactul popular, Carol avea să considere, în memorii, vizita în Moldova drept „cea mai frumoasă reușită”.

Asprimea – numai o mască

Programul de ctitor a cuprins restaurarea și ridicarea unor monumente istorice și religioase; consacrarea unor lăcașuri, prin taina Sfințirii; inaugurarea unor sculpturi de referință în principalele orașe ale țării; construirea unor noi edificii publice și bulevarde în București, un imens șantier de creație, imaginație și valoare umană. Convins de necesitatea programului dinastic, Carol preciza, într-una dintre cuvântări: „Popoarele care îngrijesc monumentele lor se ridică pe ele însele, căci pretutindenea monumentele sunt povestirea vie a istoriei, oglinda trecutului, semnele vederate pentru generațiile viitoare”.

Din fondurile arhivistice, aflăm că principele a donat bani pentru piatra de temelie a unei biserici în Drobeta-Tumu Severin (26 mai 1867) sau fonduri din caseta proprie, pentru recondiționarea unor mănăstiri din Moldova. De asemenea, a făcut și unele recomandări ministrului Cultelor, pentru restaurarea Mănăstirii Neamț.

Pătruns de responsabilitatea de dirigitor al treburilor statului și ale Casei Regale, Carol știa să impună o conduită a datoriei: „Întregul Palat

Elisabeta cu prințesa Maria, care a murit la vârsta de trei ani

tremura înaintea lui și totuși asprimea era numai o mască: o credea că este datoră sa” (își amintea una dintre doamnele din suita reginei Elisabeta, scriitoarea Mite Kremnitz).

Ținuta suveranului certifica impresia predestinării pentru actul domniei. El avea o atitudine mândră, cu un „cap clasic de medalie”. Excluzând familiarismele politice, ținea pe toată lumea la distanță. Folesea aceleași tunici învechite și roase pe la mâneci, nu avea darul elocinței și al conversației fluente, păstra același accent străin când li se adresa companionilor în franceză sau română. Decretele erau iscălite „Carol”, cu același scris sim-

Prințul Leopold von Hohenzollern, fratele lui Carol I, tatăl lui Ferdinand

plu, caligrafic, încet și greoi, ca de copil, după cum avea să-și amintească I.G. Duca. La fel de exigent era și în ceea ce privea protocolul călătoriilor: „ocupa întotdeauna, în trăsură sau automobil, partea dreaptă, Regina luând loc în stânga” (Paul Angelescu, *Amintiri despre Carol I*).

Râdea de gafele copiilor

Domnitorul și-a continuat programul propus, vizitând județe, inspectând unități militare, deschizând baluri la Palat și participând la inaugurarea unor expoziții, asociații culturale sau sportive. A impus, astfel, o rigoare a „meseriei” de șef de stat, de guvern, de partid, a protocolului și Curții regale, o punctualitate a audiențelor și invitațiilor, un program strict al ceremonialului primirilor, cu ocazia vizitelor pe care le efectua în țară, elemente puțin specifice lumii orientale în care pășise la 10/22 mai 1866.

O zi obișnuită la Palat, fie vară, fie iarnă, începea la matinala oră șase. Timp de două ceasuri, Carol era ocupat cu citirea rapoartelor, parcurgerea corespondenței și lectura ziarelor. Micul dejun era luat la opt, împreună cu Elisabeta, în „rotunda” de deasupra scării. Revenit în cabinetul de lucru, asculta raportul Mareșalului Curții la ora nouă. Mergea, apoi, într-o cameră de alături, sala mică a bibliotecii sau biblioteca mare, unde, între orele 10.00-12.00, conform unei planificări riguroase, îi primea în audiență pe cei care înaintaseră o cerere Mareșalului Curții. Numai duminica acorda audiențe fără o cerere specială. Miniștrii aveau zile fixe de audiențe, în fiecare săptămână. Audiențele nu depășeau pentru o persoană jumătate de oră.

Țăranii îl salută pe Carol I la sosirea în țară (după o acuarelă)

consacrată fericirii lor [a românilor – *n.n.*]“. Carol poposea într-o lume agitată, cu oameni politici cu apucături bizantine.

Vizita în Moldova

După un popas la Golești, unde Carol – atent la imaginea pe care dorea să o impună – a semnat și primul act al domniei (grațierea mitropolitului Moldovei, Calinic Miculescu, care participase la mișcarea separatistă de la Iași, din 3/15 aprilie 1866), a urmat călătoria de la Pitești la București, cu o

caleașcă trasă de 12 cai, însoțită de o escortă călare și de 20 de trăsură.

Sosit în Capitală, la 10/22 mai 1866, în jurul orei 14.00, pe o ploaie torențială, domnitorul a fost surprins atât de populația care îl aclama, cât și de aspectul oriental al orașului, unde, în fața Palatului, „se răcoareu dobitoacele cu rât, netulburate de larma alaiului, de bubuitul tunurilor, de sunetul trâmbițelor și ropotul toboșarilor“. Venit să-și ia în primire Palatul, „Carol I cel Înțelept“ a găsit „o modestă casă de boer-naș“ (Constantin Rădulescu-Motru).

Cortegiul domnesc și-a continuat drumul spre Dealul Mitropoliei, unde, după ce mitropolitul Nifon Rusailă (1865-1875) a celebrat un *Te Deum*, Carol a depus jurământul, rostind în limba română: „Jur“.

Pentru a înțelege și a se face înțeles, suveranul a început să ia lecții de română cu August Treboniu Laurian, profesor la Universitatea din București. Ca o dovadă că și-a dorit să fie un bun român, a ținut să se adauge, la articolul din Constituție privind prerogativele Coroanei, și formularea ce respecta cerința exprimată

de Adunările ad-hoc din 1857 ca moștenitorii tronului să fie crescuți în religia ortodoxă. Prevederea a stârnit însă reacția Papei, care, doar cu întârziere, l-a recunoscut domn.

Sosind vești neliniștitoare din Moldova, Carol I a întreprins acolo o călătorie, de 17 zile, vizitând 11 (dintre cele 14 județe, cu trăsura). A parcurs 1.500 km, schimbând cam 3.000 de cai de poștă. S-a întâlnit cu amicii intimi ai lui Cuza, C. Negri și V. Alecsandri, în fața cărora, după cum a notat Titu Maiorescu, „își arătă gândul de a-și inaugura domnia prin înființarea unei întinse rețele de drumuri“. Concomitent, suveranul avea să primească în audiență toate notabilitățile orașului. Satisfăcut, Carol a remarcat și rolul politic jucat de Iași în Unirea de la 1859. Un ziar local, amintind de entuziasmul populației, relatează: „de când există orașul Iași, nu se ține minte ca vreun domn să fi avut o primire atât de strălucită“. Cu acel prilej, a primit și un amplu „Memoriu“, înaintat de primarul orașului, Dimitrie Gusti.

La plecare, domnitorul avea să facă, încă o dată, dovada că știa să angreneze masele în derularea proiectelor și programelor de stat. Conștient că ieșenii suferau încă din cauza pierderii rolului politic – de capitală –, cunoscător, cultivat

Convins de necesitatea programului dinastic, Carol preciza, într-una dintre cuvântări: „Popoarele care îngrijesc monumentele lor se ridică pe ele însele, căci pretutindenea monumentele sunt povestirea vie a istoriei, oglinda trecutului, semnele vederate pentru generațiile viitoare“.

Clădirea Fundațiilor Regale „Carol I“

Carol I la inaugurarea Fundațiilor Regale

Regale considera că un mijloc eficient era procesiunea sărbătorii naționale. Un moment important l-au constituit, în acest sens, festivitățile de încoronare, care au început în ziua de 10 mai 1881, când coroanele regale, de oțel a Regelui și de aur a Reginei, după ce au fost sfințite la Mitropolie, au fost depuse în Sala tronului. La Palatul regal, în acordurile muzicii militare, s-a organizat o reuniune festivă, la care au participat membrii guvernului și ofițerii superiori. La festivități au participat și fratele suveranului, principele moștenitor Leopold (1835-1905), însoțit de doi dintre fii, viitorul rege Ferdinand (1865-1927) și Karl Anton (1868-1919), care au fost așteptați la gara Titu.

De asemenea, tributari etichetei de la Curtea prusiană, Carol a stabilit și un ceremonial pentru călătoriile oficiale. Cu o zi înainte, mareșalul Palatului îi comunica premierului, în scris, traseul, ziua și ora fixată, cât și modul de organizare a protocolului și de primire a cuplului regal. La începutul domniei, Carol se deplasa cu trăsură deschisă, trasă de opt cai. Până la ieșirea din Capitală, era însoțit de prefectul Poliției, membrii guvernului și o escortă militară. La sosirea în județele aflate pe traseu era întâmpinat

cu pâine și sare de către oficialități, cler și populația curioasă să-l cunoască.

Cine stinge lumina la Peleş

Tot de eticheta specială ținea și o zi obișnuită de la Peleş. Acolo, Carol își permitea luxul de a-și

începe programul la ora 07.00. Urma cunoscutul tabiet: presă, rapoarte, probleme administrative. La 09.00, adjutantul îi prezenta raportul zilei. Regele îi indica numele persoanelor ce erau primite în audiență sau la dejun, fixându-le ziua și ora. Până la ora 11.00, cutreiera potecile pădurii sau inspecta, discret, mersul lucrărilor la palat, la drum sau la amenajarea cu apă. Zilnic, Carol parcurgea 4-5 km afară din Sinaia, pe drumul ce urca spre Târgoviște. La orele 13.00, își aștepta musafirii.

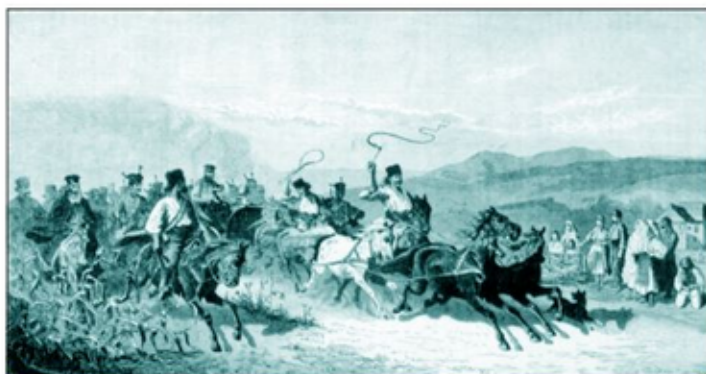
Alături de familie, la dejun erau invitate numeroase personalități, iar miniștrii ce primiseră audiență erau întotdeauna reținuți. Ceremonialul primirii era diferit de cel bucureștean. În Sala Maură, doamnele de o parte și domniile de cealaltă parte a intrării așteptau cuplul regal. Carol se îndrepta spre domni, Elisabeta spre doamne, conversând cu fiecare. Apoi, lucrurile se inversau, regele se îndrepta către doamne și regina spre domni. Într-un cortegiu, toți se îndreptau, apoi, spre masă. Acolo, fiecare își ocupa locul stabilit de adjutantul de serviciu și mareșalul Curții regale,

cu acordul regelui. Masa beneficiind de un meniu ales se desfășura într-o atmosferă rece, datorită etichetei severe și ținutei regelui. Carol mânca puțin. Singura plăcere pe care și-o permitea era un pesmet înmuiat în vin, la sfârșit. Regina era volubilă, povestea multe, se interesa de programul celorlalți. Deseori, Carol o atenționa discret, când i se părea că depășise limitele sobrietății. După dejun, regele avea obiceiul să le arate invitaților holul central, cu tavanul mobil, colecția de arme și tablouri sau îi invita, în împrejurimi, la drumeții.

Audiențele de după-amiază începeau la orele 14.30, fiind întrerupte de ceaiul de la 17.00. Între 19.00-19.30, se trecea la servirea cinei, în sufrageria castelului, la care participa doar Curtea. După masa de seară, jocurile de societate agreate de suveran erau biliardul și whistul. În jurul orei 22.30, Carol se îndrepta spre dormitor. După o scurtă conversație cu medicul personal, se culca, în mod obișnuit la ora 23.00. Sătul de „pălăvrăgile” domnișoarelor de onoare, Carol luase decizia stingerii luminii la Castelul Peleş la acea oră, lucru pe care îl făcea personal, printr-o simplă apăsare a întrerupătorului. ■

Pe ultimul drum

Carol I în călătorie prin țară

Domnitorul în picioare, drept, aproape nemișcat, amabil, dar distant, întindea un deget, două sau mâna întreagă, după rang și merit. Numai miniștrii puteau să se așeze. Orice interlocutor era ascultat cu atenție. Carol vorbea sacadat și punea întrebări precise. Se adresa cu „dumneavoastră“.

Edificatoare este mărturia unui diplomat de carieră, Alexandru Emanuel Lahovary, cel care, în 37 de ani de activitate diplomatică, a avut descori ocazia să fie primit de Carol I: „De cele mai multe ori, mergeam să dau socoteală Regelui despre rezultatele misiunilor mele în străinătate, vara, la Castelul Peleş, unde puteam să mă întrețin mai îndelung cu dânsul. Te primea totdeauna serios, demn, fără să rădă nicio dată, cu un aer grav de părinte. Deși mai curând mic de statură, ținuta sa era atât de impunătoare, că îl părăseai păstrând imaginea unui om foarte înalt, într-atât puterea sa sufletească îi transfigura și înfățișarea fizică“. O favoare însemna „dumneata“. Tutuiala era rezervată doar membrilor familiei.

Imaginea studiată a regelui constituia o a doua natură și realiza impresia publică, oficială, care trebuia să se imprime și să dăinuiească, ascunzând „omul extrem de bun și sentimental“ (Grigore Antipa). Cu totul altul era comporta-

mentul regelui față de copiii părinților aflați în suită, la Peleş: „copiii luau masa împreună cu regele; către ei monarhul îndrepta doar o față duioasă a personalității sale austere, râdea de gafele lor la masă, de spargerea unor piese de porțelan. Mai rar, se deplasa toți copiii, plus regele, la însorite picnicuri pe munte“ (Al. Tzigara-Samurcaș).

Protocolul - strict respectat

Prânzul era servit la ora 13.00 fix, în sufrageria cea mică. Carol mânca împreună cu Elisabeta. Mâncarea era adusă pe o masă cu roțile. După reglementarea succesiunii la tron și căsătoria lui Ferdinand,

regele ieșea din vechiul tipar miercură și duminică, când participau la masă prinții moștenitori și nepoții. Sista obișnuia să și-o facă, conform unui obicei pe care și l-a impus încă de la începutul domniei, printr-o plimbare prin grădină.

Urmau audiențele de după-amiază, până la ora 17.00. Erau primiți înalți funcționari, militari, industriași, artiști străini aflați în trecere prin România. Apoi, Carol era invitatul permanent al Elisabetei la ceai. Era singurul moment de răgaz. După „five o'clock“, urma întâlnirea cu personalul superior al Palatului, unde erau puse la punct chestiunile de administrare internă a Curții.

Masa de seară se servea la ora 19.30, intim, dar sobru. Rareori, Carol invita și câțiva cunoscuți, căci nu se atașase de nimeni. Printre români, Carol nu a avut niciun prieten. După cină, juca biliard, când avea cu cine, până spre orele 22.00. Apoi, se retrăgea pentru a lectura ziarele. De asemenea, nu uita să rezolve corespondența personală sau orice problemă administrativă ce se ivea. Totul până la miezul nopții.

Poporul trebuia hrănit permanent cu imaginea monarhiei, iar propaganda Casei

Regele Carol I, principele Ferdinand și principele Carol purtând uniforme de ofițeri ai Regimentului de Infanterie nr. 18 rus „Vologda“, cu ocazia vizitei familiei imperiale ruse la Constanța, 1914

împotriva lui Napoleon Bonaparte și revoluționarilor polonezi, foarte des citat de istoricii români. Acesta arăta, cu bucurie, că putuse găsi la București cărți interzise în Rusia de cenzura țarului Nicolae I (1825-1855). Un alt ofițer rus, originar din provinciile baltice, Frederik Nyberg, nota existența librăriilor din București, unde se găseau cărți și ziare franțuzești, germane și englezești. Totodată, Frederik Nyberg remarcă și slaba alfabetizare a masei poporului român.

Pictorul maghiar Miklós Barabás (*Magazin istoric*, nr. 12/1999) călătorise în toamna anului 1831 alături de Rudolph Thierry, asociatul lui Friedrich Wallbaum, care ducea un transport de cărți de la Sibiu la București.

În fine, din memoriile rămase de la doi foști consuli ai Prusiei la Iași și București, C.A. Kuch și J.D.F. Neigebaur, aflăm că din tipografia de pe lângă foarte bine aprovizionata librărie a lui Friedrich Wallbaum ieșeau cele mai bune lucrări, din punct de vedere al calității.

Și totuși, știm foarte puține lucruri despre cum funcționa librăria. Desigur, ne sunt cunoscute unele dintre cărțile care se vindeau aici (se mai păstrează câteva „cataloge de noutăți”), însă nu știm nimic despre viața de zi cu zi din librărie și nici despre biografia lui Friedrich Wallbaum. Spre norocul istoricului de azi, această stare de lucruri s-a schimbat atunci când acesta a hotărât să angajeze un preceptor pentru fiul său.

La București nu se sărbătorește Crăciunul?

Friedrich Wallbaum a scris la Weimar, cerând să îi fie recomandat un student la teo-

Biserica Luterană din București

logie luterană, onest și cu rezultate bune la învățătură. Acesta a fost Rudolph Neumeister (1822-1909), autorul unui interesant volum de memorii, scris și publicat la vârsta senectuții, în 1901, care nu strălucește însă prin abundența detaliilor, lăsate la o parte fie din discreție, fie din pricina timpului scurs.

Rudolph Neumeister a fost însărcinat cu educația lui Heinrich Wallbaum, fiul lui Friedrich, în 1844, pe când încă era student. Aflăm din memoriile sale că, originar din Germania, cel mai probabil din Weimar, Friedrich Wallbaum lucrase ca librar la Brașov înainte de a se stabili la București și era căsătorit cu Luise von Greising. Frații doamnei Wallbaum, medicul Joseph von Greising și farmacistul Franz von Greising, descoperiseră potențialul curativ al apei de la Zizin, contribuind astfel la apariția stațiunii de acolo.

Chiar dacă Rudolph Neumeister a păstrat discreția asupra vieții de zi cu zi în familia Wallbaum, el ne oferă, totuși, detalii despre orele date lui Heinrich: acestea includeau, pe lângă scris, citit, socotit sau istorie, și plimbări pentru sănătate și informare

sau ore de înot în Dâmbovița, unde exista un fel de bazin special amenajat. Heinrich mai lua și lecții de vioară de la Friedrich Binder, un sas venit din Ardeal.

Nu fără surprindere, studentul teolog Neumeister a descoperit că, în București, nimeni nu sărbătorește Crăciunul. Cum așa? Friedrich Wallbaum i-a explicat că era doar o chestiune de percepție, din pricina diferenței dintre calendarul iulian și gregorian. Oricum, în familia Wallbaum se împodobeau un brad de Crăciun și se dădeau cadouri – mai ales jucării (pe atunci foarte scumpe!).

Rudolph Neumeister a călătorit în 1845 la Brașov în compania Wallbaumilor, prilej de a vizita câteva biserici fortificate din zonă și de a petrece vara la Zizin, împreună cu Heinrich.

Tot de la Rudolph Neumeister mai aflăm că la Friedrich Wallbaum veneau în vizită Petrache Poenaru (1799-1875), pe atunci directorul școlilor naționale din Țara Românească, Casimir von Timoni (1795?-1862), consulul general al Austriei, sau consulul Prusiei, Johann Daniel Ferdinand Neigebaur (1783-1866), autor al mai multor lucrări despre români.

Despre librărie, Rudolph Neumeister a scris simplu: „era o mină de aur”. Rafturile erau dedicate mai ales autorilor francezi contemporani, iar cataloagele de noutăți care ni s-au păstrat ne arată că Honoré de Balzac era unul dintre autorii preferați ai cititorilor din București, cum era și contesa Dash (pseudonim literar al Annei Gabrielle de Cisternes, cunoscută pentru aventurile cu beizadeaua Grigore Sturdza, fiul domnitorului Moldovei, *Maga-*

Începutul secolului al XIX-lea a adus creșterea numărului și calității tipăriturilor, ca urmare a unor descoperiri de natură tehnică (precum hârtia obținută din fibră de lemn sau zețăria). Chiar dacă revistele și cărțile deveniseră mai ieftine decât în urmă cu 20 de ani, nu toată lumea își putea permite să le cumpere. Soluția librarilor a fost „biblioteca de împrumut”: puteai lua cartea acasă, contra unui abonament, iar ziarele puteau fi citite și discutate pe loc, în librărie.

Casele Golești de pe Podul Mogoșoaiei

UN LIBRAR DIN BUCUREȘTI VEACULUI AL XIX-LEA FRIEDRICH WALLBAUM

BOGDAN POPA

Călătorul străin în Bucureștiul anilor 1830-1840, care și-ar fi dorit să citească o carte sau un ziar în limbile franceză, germană, italiană sau engleză, găsea în buricul târgului o excelentă librărie cu cabinet de lectură, așa cum existau peste tot în întreg spațiul cultural de limbă germană. Era vorba de Librăria Wallbaum, care fusese deschisă în 1826 de către Friedrich Wallbaum (numele apare scris, uneori, în forma româniată: Valbaum), împreună cu un enigmatic J. Weise, pe care l-a înlocuit, ca asociat, Rudolph Thierry, din

Sibiu. Locul ales de Friedrich Wallbaum nu era deloc întâmplător: la parterul caselor Golești de pe Podul Mogoșoaiei, așadar pe locul viitorului Palat Regal, actualul Muzeu Național de Artă al României. Tot acolo luase ființă, în același an, Societatea Literară. Wallbaum corespundea cu Ștefan Golești, care își completa astfel biblioteca și, în plus, instalase și o tipografie cu atelier litografic, care avea să primească adesea comenzi din partea domnitorilor și înalților dregători din Țara Românească.

Călători și cărți

Librăria lui Friedrich Wallbaum a trezit interesul mai multor călători prin Bucureștiul secolului al XIX-lea (în special al celor sosiți din Rusia sau din statele germane), care au lăsat despre ea relatări foarte elogioase. Interesant este faptul că o asemenea unitate de vederi este aproape imposibil de găsit în scrierile călătorilor prin Țările Române.

Unul dintre acești călători a fost A.I. Mihailovski-Danilevski, înalt ofițer în armata rusă, participant la campaniile

Redeșteptarea națională a aromânilor (românilor) la cumpăna secolelor XIX-XX le-a atras atacuri violente ale bandelor paramilitare ale „cetnicilor” sârbi, „comitagailor” bulgari și „an-tarților” greci.

Cu toate că România nu e-mitea pretenții teritoriale asupra

zonelor locuite de aromâni (români) din Peninsula Balcanică (Macedonia, Epir, Tesalia), perspectiva divizării arealului locuit de ei între statele balcanice a constituit unul dintre motivele pentru care țara noastră a intrat în al doilea război balcanic.

Români macedoneni înarmați pentru a se apăra contra bandelor grecești

SPRIJIN ROMÂNESC PENTRU AROMÂNII (ROMÂNII) DIN MACEDONIA IUGOSLAVĂ

Dr. ION GABRIEL ANDREI

Prin Pacea încheiată la București, la 10 august 1913, obiectivele românești erau parțial atinse. Căci, dacă se obținuse un oarecare echilibru în zonă, recunoașterea drepturilor cultural-educative și religioase ale aromânilor (românilor) apărea menționată doar în textul unor scrisori trimise prim-ministrului român de către omologii din Balcani (considerate ca anexe și părți integrante ale tratatului de pace doar de către autoritățile române).

Nerespectarea drepturilor aromânilor (românilor), inclusiv în Serbia, țară ce ocupase

peste o treime din Macedonia, a fost subliniată încă din 20 februarie 1921, printr-un memoriu adresat guvernului României de către o comisie formată din aromâni (români) stabiliți pe teritoriul țării noastre, între care Dimitrie Gusti, George Aslan, Sterie Diamandi, Tache Papahagi și V. Caracota.

Pentru a da greutate afirmațiilor, semnatarii prezentau conținutul scrisorii trimise, la 25 iulie 1913, de premierul Serbiei, Nikola Pașici (aromân sârbizat originar din Tetovo, Macedonia, stabilit ulterior în Timocul sârbesc, la Zajecar),

prim-ministrului Titu Maiorescu, prin care acesta consimțea să acorde autonomie „școlilor și bisericilor cuzovalahilor, ce se găsesc în viitoarele posesiuni sârbești, și a permite crearea unui episcopat pentru aceiași cuzovalahi.”

Proprietăți eu... cântec

Adevăratele intenții, de deznaționalizare, ale autorităților sârbe față de aromânii (românii) din Macedonia războieau și din Nota Verbală a Legației Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor de la București, cu numărul 2.869,

zin istoric, nr. 5/2001), ale cărei producții literare erau gustate în Muntenia, sau Eugène Sue și ale sale *Mistere ale Parisului*. Lui Rudolph Neumeister însă nu îi plăceau deloc romanele acestui autor la modă, foarte apreciate de înalta societate bucureștenă.

Boierului nu-i șade bine cu firma

Așa cum, mai târziu, radioul va fi ascultat de întreaga familie, în secolul al XIX-lea exista practica lecturii în comun, cu glas tare. În familia Wallbaum, pentru educația lui Heinrich și pentru delectarea adulților, se dădea citire operelor lui Ludwig Rellstab (1799-1860, autor de romane istorice despre vremurile lui Napoleon), Gustav Heringen (1773-1839), A.C. Tomlitz sau Edward Bulwer-Lytton (1803-1873), considerat echivalentul britanic al autorului american Edgar Allan Poe. De bună seamă, aceste cărți se găseau și în librăria cu cabinet de lectură.

În 1846, Friedrich Wallbaum și-a vândut librăria și tipografia lui C.A. Rosetti și Heinrich (Enric) Winterhalder,

Pictorul maghiar
Miklós Barabás

care au preluat și întregul fond de carte. Chiar dacă nu cunoaștem motivele exacte ce au stat la baza acestei hotărâri, putem afirma că poetul, ziaristul, economistul și revoluționarul pașoptist Enric Winterhalder (1808-1889), devenit cetățean român, a făcut legătura între vechiul și noul proprietar. Traducător în germană al versurilor lui C.A. Rosetti, Winterhalder se ocupa efectiv de funcționarea librăriei. O anecdotă spune că o mătușă a boierului Rosetti ar fi leșinat când a zărit noua firmă, întrucât se vedea ceea ce era nemaivăzut până atunci: un boier devenise negustor. Meșterul Ohm și litograful Wehrich, amândoi veniți din Germania,

dar rămași la București, întregeau personalul, pe care l-au păstrat și noii proprietari. Ca și înainte, titlurile erau comandate din Occident, uneori prin agenți specializați.

În ce-l privește pe Rudolph Neumeister, viața lui avea să fie înrăuită de contactul cu salonul familiei Wallbaum, unde a cunoscut-o pe aceea care îi va fi soție, Albertine Grunau, fiica medicului de la Colțea, Georg Grunau (1785-1859, mai apoi fondator al Spitalului Militar). Tot aici, Neumeister i-a mai întâlnit pe Friedrich Bossel, în ale cărui case de pe Podul Mogoșoaiei se dădeau reprezentații de teatru, pe doctorul Heinrich Zucker și pe Georg Hill. Remarcat de aceștia, Rudolph Neumeister a fost propus pastor al comunității luterane din București. În această nouă calitate, el a rămas la București până în 1867 și a construit Biserica Luterană, de pe Știrbey Vodă și a reorganizat școala de pe lângă aceasta. Neumeister a predat la liceul „Sf. Sava” și a fost preceptor în mai multe familii boierești bucureștene. Astfel l-a întâlnit și pe Alexandru Odobescu, cu care a polemizat mai târziu pe tema tezaurului de la Pietroasa, „Cloșca cu puii de aur”. ■

Calendarul iulian a fost introdus de Iulius Cezar în anul 46 î.H. și avea un an de 365 de zile, împărțit în 12 luni, cu un an bisect adăugat la fiecare patru ani. Este folosit încă în mai multe biserici ortodoxe.

În anul 1582, Papa Grigore al XIII-lea l-a desemnat pe astronomul german Christopher Clavius (1537-1602) să facă schimbările necesare calendarului iulian pentru a corecta diferența de 11 minute și 14 secunde, care, adunate timp de 128 de ani, mai formau o zi ce nu se regăsea în calendar. De la adoptarea calendarului iulian și până în 1582 apăruse o diferență de 10 zile. Ziua de 5 octombrie 1582 a devenit în calendarul gregorian 15 octombrie.

Calendarul gregorian a intrat în vigoare în țara noastră în anul 1924, când data de 1 octombrie a devenit 14 octombrie.

Papa Grigore al XIII-lea

care „Episcopia [sârbă] din Bitolja a folosit în justiție mărturia a doi preoți: Pera Popovici și Pera Georgevici, ceea ce înseamnă că autoritatea ecleziastică superioară și-a bazat dreptul de proprietate asupra unor bunuri care nu îi aparțin, pe mărturia propriilor subalterni! Dar ceea ce este încă și mai grav este faptul că unul dintre martori, preotul Pera Popovici, care nu este originar din Bitolja și care a sosit aici din comuna Debar [situată la câteva zeci de kilometri distanță, la granița cu Albania] abia de șapte ani, ar fi putut să afirme că știe că aceste bunuri aparțin Episcopiei [sârbe] de mai mult de 24 de ani!”

Tot otomanii...

Răspunsul Ministerului de Externe al Iugoslaviei, prin Nota verbală nr. 25.182 din 25 octombrie 1939, a reprezentat însă un nou refuz. Pretextul atitudinii ostile era constituit de faptul că „în timpul dominației turcești, bunurile în chestiune au fost considerate ca aparținând comunității religioase române din Bitolja și că proprietatea asupra acestora a fost înscrisă pe numele unui membru conducător al acestei comunități”, iar simpla dispariție a comunității nu poate permite ca bunurile sale să intre pur și simplu în proprietatea statului român. Și pentru revendicarea calității de succesor era nevoie de martori.

Situația dificilă în care se găseau proprietățile românești din Macedonia iugoslavă, precum și atitudinea ostilă a Belgradului față de drepturile aromânilor (românilor) (semnificativ!, respectate de fosta stăpânire otomană), se regăseau și în raportul nr. 4.9732 din 2 decembrie 1939, al ambasadorului român aflat în capitala iugoslavă, Victor Cădere, adresat ministrului de Externe, Grigore Gafencu. Raportul sublinia, comparativ, că

„Eliberarea actelor de proprietate [ale bisericii române Sf. Constantin și Elena din Bitolja] pe numele Episcopiei sârbești (12 mai 1939); La 26 octombrie 1939 instanțele din Bitolja au încuviințat transformarea liceului român în școală sârbească; la 12 noiembrie 1939 biserica „Sfinții Împărați Constantin și Elena” [din Bitolja] a fost declarată biserică sârbă; Cimitirul [românesc] din Bitolja a fost pus sub autoritatea Episcopiei [sârbe] la 4 noiembrie 1939.”

Drepturile Statului român nu se bazează numai pe realitatea istorică, ci și pe unele „obligățiuni luate de Iugoslavia: schimbul de scrisori dintre Take Ionescu și Pașici din 1913; declarațiile făcute ministrului nostru la Belgrad de către miniștrii iugoslavi de In-

terne și de Justiție în 1920, promițând că se va permite redeschiderea așezămintelor române din Bitolja; procesul verbal Pașici-Take Ionescu la 7 iunie 1921, odată cu încheierea Tratatului de alianță [Mica Înțelegerere]; tratatul Minorităților...”

False argumente

Atitudinea guvernului iugoslav față de revendicările legitime ale României, de sprijinire a aromânilor (românilor) din Macedonia, era în mod constant potrivnică acestor deziderate. „După [Primul] Războiul Mondial, ministrul adjunct [iugoslav] al Afacerilor Străine, Popovici, a

Școala normală și profesională de fete cu internatul român din Bitolja

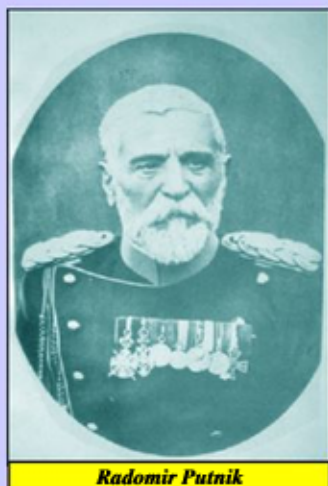
în alte state balcanice, comunitatea românească nu este supusă deloc la asemenea tratamente: „Statul român posedă în Bulgaria, la Giurmaia, o biserică și o școală românească și niciodată Guvernul bulgar nu a înțeles să pună în discuție dreptul nostru de proprietate asupra acestor bunuri.”

În încercarea de rezolvare, la cererea ministrului Grigore Gafencu, la 26 ianuarie 1940, se întocmea un nou referat. Vexațiunile la care erau supuși aromânii (românii) de pe teritoriul macedonean erau prezentate într-o manieră succintă, descriindu-se și principalele metode folosite de autoritățile locale. Printre ele:

din 22 septembrie 1922. Ea conținea oferta de cumpărare de la români a „palatului liceului român de la Bitolja (Monastir), pentru a instaura în acel loc liceul de tinere fete sârbe, întrucât, din cauza lipsei de clădiri din Bitolja, nu putea găsi o casă mai convenabilă decât liceul român.” Gestul Belgradului era „motivată” cu ipocrizie prin faptul că „a-cestă vânzare ar fi foarte avantajoasă pentru guvernul român, activitățile liceului fiind suspendate”, când, dimpotrivă, partea sârbă determinase blocarea cursurilor.

Pretențiile nefondate ale Belgradului erau ferm respinse de către Ministerul nostru de Externe, prin adresa nr. 22.474 din 18 iunie 1923. Poziția hotărâtă a determinat Ministerul de Externe al Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor, prin nota nr. 45.048 din 23 ianuarie 1928, să accepte unele concesii, în fond minore, legate fie de păstrarea unei evanghelii, în limba română, de către o biserică română, fie de numirea unui curator permanent al parohiei Bitolja.

Concesiile erau doar aparente, căci Belgradul a continuat să obstrucționeze accesul la educație și religie pentru aromânii (românii) din Macedonia. Mai mult, convenția școlară din 2 iulie 1934, încheiată între România și Iugoslavia, prin care erau protejate drepturile educaționale ale românilor din Banatul

Radomir Putnik

sârbesc și ale sârbilor din Banatul românesc, nu a fost aplicată în cazul tuturor românilor din statul iugoslav.

Această ostilitate a autorităților iugoslave (sârbe) față de revendicările legitime ale României de sprijinire a aromânilor (românilor) se explica prin faptul că Belgradul era ferm hotărât să stingă orice urmă de prezență românească în Macedonia, în eforturile de deznationalizare și asimilare a aromânilor (românilor), pentru omogenizarea etnică prin sârbizare a regiunilor ocupate de Serbia și aflate în litigiu cu statele vecine (în acest caz, zona era revendicată de Sofia, fidelă visului Bulgariei Mari de la San Stefano).

Notele verbale din iunie-septembrie 1939 ale Ambasadei României din Belgrad informau Ministerul de Externe iugoslav despre noi și noi vexațiuni ce loveau bunurile statului român aflate în folosința aromânilor (românilor) din Macedonia, printre care ocuparea, prin forță, la 16 septembrie 1939, a clădirii vechiului liceu român din Bitolja.

Iar seria de acte ostile la adresa drepturilor legitime aromânești (românești) a continuat. Într-o notă a Ambasadei noastre de la Belgrad adresată ministrului de Externe al Iugoslaviei, aromânul (românul) Aleksandar Cincar („Țânțar”, adică „aromân”) Markovici, se arăta: „Preotul sârb Mirko, însărcinat cu executarea deciziilor de mai sus, a închiriat (?) liceul pentru suma de 1.500 dinari pentru a servi ca gimnaziu pentru tinerele fete...”

Explicația autorităților ecleziastice iugoslave a constatat în susținerea inexistenței unor activități în respectivele imobile la momentul preluării. Și, astfel, ocuparea lor ar fi devenit o necesitate de ordine publică.

Legitimitatea revendicărilor apărea clar în nota Ambasadei române. Chiar „registrele Administrației financiare, la numărul 13.401 și sub denumirea de «Bun al bisericii românești»”, atestau plata unui impozit anual de 905 dinari. În plus, nota aducea în discuție și situația obținerii titlurilor de proprietate, pentru

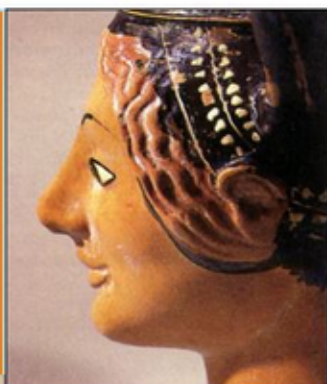

Membri ai comunității române din Bitolja

Prizonier sirian
într-o reprezentare egipteană.
Sirienii erau considerați
prototipul poporului
născut să fie sclav

Când a apărut rasismul? În Evul Mediu? În veacul al XIX-lea? A fost un concept vehiculat și în vremurile Antichității greco-romane? În ultimele decenii, subiectul a determinat dezbateri publice și a dus la crearea unor instituții publice specializate în monitorizarea și combaterea fenomenului.

... și alta de rasă albă

● Părintele medicinei, Hipocrat, primul teoretician al legăturii dintre geografie și caracterul unui popor ● Rasa greacă reunește toate calitățile ● În cetatea democrației, erai ate-

Femeie neagră pe un vas grecesc...

nian doar dacă te nașteai din părinți atenieni ● Cetățeanul roman, cetățeanul universal de azi ● Lipsa oricăror politici deliberate de exterminare pe criterii rasiste

ANTICHITATEA GRECO-ROMANĂ ÎNTRE RASISM ȘI INTEGRARE

THEO STĂNESCU-STANCIU

Pentru Benjamin Isaac, autorul unei interesante incursiuni în trecutul nebulos al mult mediatizatăului astăzi concept *The Invention of Racism in Classical Antiquity* (Inventarea rasismului în timpurile Antichității clasice), 2004, lumea greacă, apoi cea romană au cunoscut un posibil „proto-rasism” sau, mai corect spus, un gen diferit de gândire rasistă. Conform unei definiții simple, dar extrem de eficace, în opinia ana-

listului israelian, gândirea care atribuia, în mod colectiv, unui popor sau unui grup uman aceleași trăsături de caracter și de comportament, transmise din generație în generație, fără posibilitatea individuală de eludare, poate fi considerată una rasistă.

Două teorii ar sta la baza sistemului gândit de Isaac. În primul rând, așa-numita teorie a climatelor, cuprinsă într-unele dintre lucrările din *Corpus Hippocraticum* – păs-

trat la biblioteca renumitei școli de medicină din Kos, insulă grecească din Marea Egee –, atribuite, cel puțin o parte, părintelui medicinei, Hipocrate (cca 460-cca 370 î.H.), în special în capitolul intitulat *Aerul, Apa și Locurile*. Acolo – se pare pentru prima dată – autorul ar fi stabilit, într-o manieră clară, fundamentele gândirii conform căreia grupurile umane pot fi clasate în funcție de așezarea lor geografică. Acea

declarat în mai multe rânduri ministrului nostru la Belgrad că Tratatul de la București [din 10 august 1913, prin care se încheia al doilea război balcanic; România obținea Cadrilaterul, iar Macedonia era împărțită între Serbia, Grecia și Bulgaria] a fost denunțat în 1914 prin declarațiunea făcută la Sinaia de [premierul român] I.I.C. Brătianu ministrului Serbiei la București.“

Guvernul iugoslav mai susținea că „Tratatul de la București este denunțat prin faptul că România n-a intrat în război când Serbia a fost atacată [de Austro-Ungaria] și prin aceasta nu a îndeplinit obligațiunea de garanție înscrisă în Protocolul separat și secret, încheiat odată cu Tratatul de la București“.

Autoritățile iugoslave treceau cu vederea faptul că, pe fondul iminentei izbucniri a primului război balcanic, Serbia și Bulgaria încheiaseră o serie de acorduri de alianță militară împotriva României, deși Bucureștii nu manifestase niciun fel de intenții de eliberare pe calea armelor a celor peste 250.000 de români din Timocul sârbesc, privați de autoritățile sârbe de dreptul de a-și folosi limba română maternă în școli și biserici.

Astfel, la 11 octombrie 1911, M. Milovanovici și I. Gheșov, premieri și mi-

Nikola Pašić

niștri de Externe ai Serbiei, respectiv Bulgariei, au convenit încheierea unei alianțe sârbo-bulgare, inclusiv împotriva unui atac al României împotriva Bulgariei, deși în acel moment autoritățile de la București nu manifestaseră vreo intenție ofensivă la sud de Dunăre.

În plus, la 12 mai 1912, la Mănăstirea Rila din Bulgaria, șefii de stat major ai armatelor bulgară și sârbă, I. Ficev, respectiv Radomir Putnic, semnav o convenție militară,

în care la articolul 2 se stipula: „dacă România atacă Bulgaria, Serbia se obligă să-i declare imediat război și să-și îndrepte toate forțele, având cel puțin 100.000 combatanți, fie pe Dunărea Mijlocie, fie pe teatrul de operațiuni din Dobrogea... Dacă Serbia, singură sau împreună cu Bulgaria, se va afla în acel moment deja în război cu un al treilea stat [era vizat Imperiul Otoman], ea va angaja contra României toate trupele pe care le are la dispoziție“.

La 30 ianuarie 1940, partea română recomanda începerea de negocieri „între cele două guverne amice [român și iugoslav]“, „deoarece România este dispusă să rezolve oricând asemenea chestiuni cari creează asperități între două țări prietene“.

Numai că vexațiunile nu au încetat. După cum o atestă și adresa nr. 659, din 26 iulie 1940, a Consulatului României din Skoplje, prin girantul consulatului, secretarul de legatie Emil Oprișanu, adresată ambasadorul României la

Belgrad, Victor Cădere, și în care se pomeneste că „autoritățile ecleziastice sârbe au ocupat samavolnic cimitirul, au început să taie arbori, modifică aranjamentele interioare și vând tot ce pot găsi, fân, lemne, fructe etc.“.

(Va urma)

Aleksandar Cincar Markovici (stânga) alături de omologul său ungur, Laszlo Bardossy

academic, poate fi considerată, cel puțin la prima vedere, extrem de convingătoare. Numai că un demers care s-a bazat, exclusiv, pe studiul textelor antice nu poate scăpa de riscul derapajului de la realitate. Căci, una a fost reprezentarea teoretică, mai mult sau mai puțin literară, și cu totul alta istoria. Ca să nu mai pomenim și de faptul că cele două teorii aflate la fundamentul investigației cea a climatelor și, respectiv, cea a purității rasiale și-au avut opozații serioși chiar și în vremurile Antichității. Pentru Strabon (57- 21/25 î.H.), geograful născut în Cappadocia (actuala Amasya, din Turcia), limitele primei teorii erau evidente: Europa, în viziunea sa, reprezenta acel „pământ potrivit cu valoarea oamenilor ce îl locuiesc și cu instituțiile lor politice“.

Mai mult chiar, după cum a subliniat și Benjamin Isaac, cu toate că multe dintre argumente au fost utilizate pentru a justifica fie dominația greacă, fie pe cea romană, nu trebuie uitat că ele nu au reprezentat niciodată puncte de plecare pentru politici efective de exterminare și nici măcar de excludere deliberată.

Integrarea barbarilor a reprezentat un adevărat cuvânt de ordine atât în lumea greacă, cât și în Imperiul Roman. Plecând de la simpla, dar explicită definiție a conceptului în sine de grec, oferă încă din secolul al IV-lea î.H. de oratorul și unul dintre fondatorii școlii de retorică de la Atena, Isocrate (436-338 î.H.), si-

Julia Domna

tuația pare mult mai clară – cultura surclasa nașterea. „Pot fi numiți greci scria, spre 380, Isocrate în *Panegyrikos* – mai degrabă acei care participă la educarea noastră, decât cei care au aceeași origine cu noi.“

Cel mai frumos exemplu Crămâne însă, de departe, cel oferit de Imperiul Roman. El poate reprezenta un exemplu tipic de trecere de la o mai restrânsă, la o lărgită comunitate. Într-o primă fază, statul roman a fost cel care a realizat unitatea pe-

Caracalla

ninsulei italice; apoi, încetul cu încetul, autoritatea romană a ajuns să se stabilească în jurul întregii Mediterane și, mai apoi, să atingă așa-numitele „margini ale lumii“ cunoscute, de la Atlantic la Marea Neagră și Marea Caspică. Conceptele vehiculate în noul stat sunt mărturii ale acelei transformări de-a dreptul spectaculoase: de la politica cetății care dorea să domine lumea – *ab urbe ad orbem* – s-a ajuns la acel *mundus romanus*, spațiul de mișcare al Romei, care devenise întregul continent cunoscut.

Mundus romanus a devenit sinonim cu asigurarea securității atât externe, cât și interne a locuitorilor imperiului. Odată instalată, *pax romana* a impus adevărată organizare a statului. *Pax romana* a însemnat acceptarea legii, sub o autoritate unică, în beneficiul conviețuirii tuturor cetățenilor liberi. Prin Edictul din anul 212 al aceluiași împărat Caracalla, toți oamenii liberi din imperiu au devenit cetățeni romani, cu un statut juridic, o armată și o administrație comune, cu un teritoriu economic și monetar unice și, cu unele excepții, cu o cultură și limbă comună. În categoria de *civis romanus* intrau toți cetățenii imperiului: din metropolă, din regiunile ocupate, anexate sau chiar federate. Putem considera, astfel, că noțiunea de cetățean *roman* echivala, în mare măsură, cu cea mult vehiculată astăzi de cetățean universal. ■

localizare devine tocmai cea care le poate dicta, efectiv, trăsăturile și moravurile. Cu cât te îndepărtezi de centrul ideal al Pământului – identificat, mai târziu, de filosoful grec Aristotel cu spațiul Greciei egeene –, cu atât caracterele se degradeau, devenind fie unele delăsătoare, fie, chiar, barbare.

Aristotel preia și el ideile teoriei ce devenise extrem de populară în epocă: „Popoarele care locuiesc în zonele cu climat rece, popoarele Europei sunt, în general, unele pline de curaj; dar, în mod cert, ele sunt inferioare din punctul de vedere al inteligenței și al dezvoltării tehnice; și, chiar dacă reușesc să-și păstreze libertatea, rămân, politicește, de nedisciplinat, neputând niciodată să-și cucerească vecinii. În Asia, popoarele au mult mai multă inteligență, înclinații către artă, dar le lipsește sufletul, rămânând mereu sub jugul sclavajului perpetuu. Rasa greacă, care, din punct de vedere topografic, se găsește într-o zonă intermediară, reunește toate calitățile celor două categorii de neamuri” (*Politice*, VII).

O asemenea concepție, care presupunea, de asemenea, și o ierarhizare a popoarelor, împărțindu-le în superioare sau inferioare, cu întreaga sa pleiadă de consecințe în plan politic, social sau cultural, poate fi calificată și drept rasistă.

În căutarea unor asemenea posibile stereotipuri discriminatorii, studiul lui Ben-

jamin Isaac s-a bazat exclusiv pe analiza literaturii antice, unde exemplele nu au fost deloc puține.

Pentru a-l caracteriza, de pildă, pe Caracalla, împăratul roman din dinastia Severilor (211-217), istoricul și senatorul Dio Cassius, de altfel, unul dintre cei mai cunoscuți oponenți ai săi, sublinia faptul că acesta ar fi preluat toate defectele de la strămoșii gali, puni și berberi, pe linie paternă, de la împăratul Septimius Severus (193-211), și sirieni, dinspre partea mamei, Iulia Domna, fiica lui Iulius Bassianus din Emessa, un mare preot al cultului dedicat zeității solare Elagabal, o fire sensibilă, inteligentă și cultă, cunosătoare a tainelor artelor, filosofiei și literaturii.

Dacă, în primul caz, sinonimia loc de baștină – trăsături nu părea a fi prea periculoasă, cea de-a doua teorie pe care s-a bazat investigația lui Benjamin Isaac, cea a „purității rasiale”, putea deveni. Atât grecii, cât și romanii

împărtășeau aceleași credințe cu privire la pierderea calităților superioare odată cu amestecul cu rase inferioare. La fel observa și Titus Livius, când descria triburile galaților, acele neamuri celtice care au migrat în zona centrală a Asiei Mici. Ei și-au pierdut toate abilitățile războinice, atât din pricina îndepărtării de regiunea-mamă, cât, mai ales, a căsătoriilor mixte.

În unele cazuri, s-a ajuns chiar la adoptarea de inițiative legislative ce vizau neamestecul rasial. Cum a fost și în Atena lui Pericle (490-429 î.H.), când a intrat în vigoare așa-numita lege a cetățeniei, conform căreia nicio persoană nu era considerată atenian, decât dacă fusese născută din părinți atenieni.

Si de la asemenea idei nu s-a mai rămas decât un singur pas până la apariția teoriilor conform cărora unele popoare s-au născut sub zodia inferiorității, fiind menite să fie mereu sclave. În unele cazuri, chiar dacă neamurile barbare erau recunoscute pentru cruzime, nu le puteau fi omise realele merite în arta războiului. Triburile germane, niciodată supuse, se dovediseră cu atât mai puternice cu cât locuiau în cele mai îndepărtate zone de graniță ale imperiului. Sau, ca revers al medaliei, triburile siriene, cucerite cu mult timp în urmă, deveniseră, în ochii contemporanilor, adevărat prototip al servitorului, fără mândrie și simț războinic.

Demonstrația lui Benjamin Isaac, un adevărat tur de forță

Septimius Severus

Sultanul Murad al III-lea

apare la I. Neculce, în secolul al XVIII-lea, deci nu putea fi împrumutat numai din franceză, cum greșit am fost tentat să-l explic. Vine și din franceză, dar la început a fost împrumutat din latină. La Neculce termenul era folosit cu sensul de „dregător”. Sensul modern, cel de „membru al unui guvern, care conduce de obicei un minister”, este recent, fiind preluat din franceză.

Cuvântul latinesc *minister*, care a fost împrumutat atât de română, cât și de franceză, însemna „servitor” și era format după modelul lui *magister* „maestru”, cu care forma un cuplu. La început, până în secolul al XVI-lea, termenul francez *ministre* era folosit cu sensul de „servitor al lui Dumnezeu; servitor al Bisericii” (acest sens învechit există, de altfel, și în română). Începând din secolul al XVI-lea, s-a folosit pentru a-i denumi pe cei care exercitau funcții preoțești la protestanți. Abia din secolul al

XVII-lea cuvântul fr. *ministre* a căpătat o nouă valoare semantică, întrebuințată în limbajul politic, desemnându-l pe cel ce îl ajuta pe rege în gospodărirea treburilor statului.

Cuvântul latin *minister* este un derivat de la verbul *minuere* „a diminua”, care era, la rândul lui, un derivat de la *minor* „mai mic” (lat. *minor* a fost împrumutat ulterior de limbile române). Forma neutră latinească *minus* a fost împrumutată în secolul al XIX-lea și de română (*minus*, cu prima atestare la Gheorghe Șincai), la fel ca și forma de superlativ *minimus* (devenită în română *minim* și atestată într-o traducere făcută de actorul și scriitorul Constantin Aristia, c.1800-1880).

Verbul latinesc *minuere* avea o bogată familie, dintre ai cărei membri amintesc pe lat. *minutus* „micșorat”, pe care l-am moștenit în cuvântul românesc *mărunt* și l-am

împrumutat mai târziu în forma *minut*. Din aceeași familie făcea parte și diminutivul *minuscule* (format de la *minus*), care a fost împrumutat de franceză, de unde a ajuns și la noi (*minuscule*).

De precizat că românescul *meniu* vine din fr. *menu*, moștenit în această limbă din lat. *minutus*, cuvântul care a dat în română *mărunt*. Termin în pași de dans din epoca lui Ludovic al XIV-lea, când era la modă *menuet*, un dans originar din regiunea Poitou; fr. *menuet* este un diminutiv al lui *menu* „mic” și însemna, de fapt, „pas mic”.

Aceleiași familii îi aparține și cuvântul *amănunt* (format de la *mărunt*, cu *a-* inițial, caracteristic formelor adverbiale), dar și verbele (*a*) *administra* (cu prefixul latin *ad-*) și (*a*) *diminua*, precum și *diminutiv*, cu prefixul latin *di-* (lat. *diminutivus*, provenit din verbul *diminuo*), acestea din urmă fiind la noi împrumuturi din cuvintele franceze *administrer*, *diminuer*, *diminutif*. ■

Menuet

Pastila de cuvinte

Faraon și sultan sunt două cuvinte care denumesc conducători ai unor state din trecut: faraon era titlul acordat vechilor regi ai Egiptului, iar sultan era numele suveranului care conducea Imperiul Otoman. Termenul ministru se folosește pentru denumirea unui înalt funcționar de stat, mai aproape de zilele noastre.

FARAON, SULTAN, MINISTRU

Academician MARIUS SALA

Faraon este, la originea îndepărtată, vechiul cuvânt egiptean *per-a'a*, care însemna „casă mare” și apoi, prin metonimie, „palat”. Cuvântul a trecut prin greacă (devenind *pharaō*), limbă care l-a luat din ebraică (unde avea forma *par'ōh*), până să ajungă în latina creștină ca *pharao*. Din latina creștină s-a transmis limbilor romanice (fr. *pharaon*). Româna l-a luat din franceză, după cum se indică în dicționarele curente. În Dicționarul Academiei găsim însă un citat din *Letopiseșul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601* de N. Costin (1660-1712), care atestă faptul că termenul exista la noi la începutul secolului al XVIII-lea: „Craii Eghiptului s-au numit *faraoni*, precum mărturisește prea vechiul istoric Monetan, în cartea de Craii Eghiptului”. Din această cauză, probabil, în Dicționarul Academiei se menționează că *faraon* a intrat în

limba română prin intermediul Bisericii, mai exact prin slavonul *farōnu* și grecescul *faraō*.

Sultan, la origine, era numele dat suveranului Imperiului Otoman sau, mai rar, al altor țări musulmane, precum și numele hanului sau al unor prinți tătari. În perioada cuprinsă între secolele al XV-lea și al XVIII-lea s-a folosit

o formă veche a cuvântului, și anume *sudan* (păstrată în numele actual al țării africane *Sudan*, care, în trecut, era supusă sultanilor din Egipt). În prezent, termenul *sultan* se mai folosește încă în anumite țări musulmane (pentru suveranul Marocului, de exemplu). În română, cuvântul a fost înregistrat prima dată la 1594.

La originea sa îndepărtată se găsește termenul arab *sultān*, cu sensul „putere regală”, care s-a răspândit datorită corespondentului său din turcă *sultan*. Din această limbă l-am luat și noi. Cuvântul există în toate limbile balcanice, dar și în maghiară, în rusă, poloneză, franceză, engleză, germană, italiană, spaniolă. Apare și ca nume de persoană; *Sultan* sau *Soltan* este atestat la 1705. S-a creat și o formă feminină, *Sultana*.

Cuvântul *ministru* nu este foarte recent, așa cum am crezut și eu inițial. Uitasem că

Masca faraonului Tutankamon

Busuioc

Leuştean

lor real, tainic, este înlocuit cu simboluri atributive: fie epitete imparțiale (Iele, Dânse, Drăgaice, Vâlve, Iezine, Irodite, Rusalii, Nagode, Vântoase), epitete flatante (Domnițe, Măiestre, Frumoase, Mușate, Fetele Câmpului, Împărătesele Văzduhului) sau nume ca Ana, Bugiana, Dumernica, Foiofia, Lacargia, Magdalena, Ruxanda, Tiranda, Trandafira, Cosânziana.

În imaginarul rural din zonele Prahova și Buzău sunt prezentate ca: „Nouă

sfinte Șoimane,/ Cu nouă lopățele,/ Cu nouă măturele,/ Cu rochii negre-mpodobite,/ Cu salbi de galbeni gătite/ Cu rochiile rotate,/ Cu iile răurate,/ Cu sălbile pe piept lăsate“. Care: „De la apus s-a ridicat,/ La răsărit a plecat/ Cu... s-a-ntâl-nit/ Pe el l-a-ntâmpinat,/ L-a săgetat,/ Vărsături,/ Trecături./ Amețală,/ Fierbințală/ În trup i-a lăsat.“

Se spune în popor că ielele se hrănesc cu flori, ciupind din toate,

dar și cu tot felul de buruieni, ca să nu aibă leac cei care se îmbolnăvesc. Apăreau numai în timpul nopților de vară și dispăreau la cântatul cocoșilor. Cei care le-au auzit cântând puteau să-și piardă mințile și ele știu asta: „Dacă n-ar fi avrămeasa,/ Mușețel și împărăteasa,/ Odolean și leuştean/ Usturoi și samulastră,/ Toată lumea ar fi a noastră...“

Credințe în Iele există la mai toate popoarele balcanice. Sârbii au Vila (Vile), bulgarii Samodiva.

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 iulie 2012, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Unde a deschis, în 1826, Friedrich Wallbaum librăria ce îi purta numele?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna aprilie 2012 este:

Iunie 1966

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de domnul **Cosmin Assimiti**, din **Brăila**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2013.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 15-702, O.P. 15, sect. 1, București

A fost odată ca niciodată

În mitologia românească ielele sunt făpturi feminine tinere, frumoase, seducătoare, nemuritoare, înzestrate cu puteri supranaturale. Imaginarul popular le descrie ca pe niște „fecioare zănatice“, cu puteri magice, care-și „au casa“ în văzduh. Se mai spune despre ele că se arată numai noaptea, în lumina lunii, și totdeauna

se rotesc în horă. Bântuie locurile izolate, cum sunt pădurile, malurile râurilor, satele sau casele părăsite, răscrucile de drumuri. Uneori dansează goale, alteori dezgolate până la brâu sau purtând veșminte transparente. Se mai zice că pot parcurge distanțe mari de „nouă mări și nouă țări“, călătorind în trăsură trase de cai de foc.

IELELE, FETELE CÂMPULUI

Dr. GEORGETA ROȘU

Locurile în care joacă hora ielele devin rele, sterpe. Pământul arată acolo ca ars de foc, nu mai crește nimic pe el, iar pomilor din jur li se pârlesc frunzele și roadele. Iarba care va crește pe aceste locuri va avea culoarea verde închis și nu va fi păscută de niciun animal. În popor se spune că pe aceste pământuri vor răsări doar ciuperci otrăvitoare, ca „lingura zânei“.

Ielele umblă în grupuri de trei, șapte sau mai multe. În Oltenia imaginarul colectiv menționează că acestea apar în număr de trei (Catrina, Zalina și Moșina, despre ele crezându-se că sunt fiicele lui Alexandru Macedon).

Ele pot adormi pe cei ce-i întâlnesc cu cântecul lor, iar dacă sunt provocate se răzbună pe respectivii „pocindu-i“ sau înnebunindu-i. Se spune că dacă o persoană le aude cântecul, va rămâne mută. De aici a rămas vorba despre cineva care nu are o sănătate mintală bună că „e luat din iele...“.

Sunt pedepsiți de iele mai ales cei care lucrează în zilele de Rusalii. Aceștia sunt ridicați în vârtej de pe pământ și sunt chinuți până se smintesc. Furia lor se poate revărsa asupra oamenilor și sub forma inundațiilor, a

grindinii, a uscării și lipsirii de roade a pomilor...

Personaje asemănătoare Ielelor sunt Rusalii, acreditate de mentalul colectiv ca femei fabuloase, fiice ale lui Rusalim Împărat, care, după credința populară, iau mințile oamenilor.

Care sunt remediile magice la care se apelează în popor pentru vindecarea celor „luați din Rusalii“? Remediu pentru boala venită din revărsarea furiei Ielelor este numai unul magico-ritual (în sudul țării, în Muntenia, se juca dansul medico-exorcist Călușul, în jurul trupului unui bolnav „luat din iele“) sau preventive (purtatul pelinului, al busuiocului și al usturoiului la brâu sau la pălărie, nouă zile la rând baie cu apă descântată; făcutul crucii, dacă le auzai). Tot pentru alungarea Ielelor se înfigea un craniu de cal într-unul dintre parii de la gard.

Dimitrie Cantemir, în *Descriptio Moldaviae*, le numește „nimfe ale aerului, îndrăgostite cel mai des de tinerii mai frumoși“. *Iele* nu este un nume, ci e vorba de pronumele *ele*, rostit popular „iele“. Numele

**Domnul Octavian Roske
și doamna Sibylle Chrissoveloni
alături de domnul Cristian Păunescu**

5) Premiul „Spiru Haret“

Acordat de Grupul de firme „Niro“:

Gheorghe Iacob – Universitatea din Iași.
1860-2010. Facultăți.
Profesori. Școli științifice

Editura Universității
„Alexandru Ioan Cuza“,
Iași

6) Premiul „G.M. Cantacuzino“

Acordat de Grupul de
firme „Niro“:

**Petre Otu – Cercul
Militar Național**
Editura Militară,
București

7) Premiul „Nicolae Iorga“

Acordat de bvp Grigorescu Ștefănică:

Lucian Blaga în diplomația românească
(ediție îngrijită de **George G. Potra**)
Editura Altip, Alba Iulia

8) Premiul „Alexandru Tzigara-Samurcaș“

Acordat de ERSTE GROUP IMMORENT
ROMANIA IFN SA:

Anna Eva Budura – Povestea ceaiului
Editura Paideia, București

9) Premiul „Grigore Gafencu“

Acordat de domnul Nicolae Dănilă:

**Dinu C. Giurescu, Rudolf Dinu, Laurențiu
Constantiniu – Romanian diplomacy. An
illustrated history 1862-1947**
Monitorul Oficial R.A., București

10) Premiul „A.D. Xenopol“

Acordat de domnul Napoleon Pop:

Georgeta Filitti – Palatul Cantacuzino.
Istoria unei case

Editura Muzicală, București

11) Premiul „Ștefan Zeletin“

Acordat de C.D. Zeletin:

**Elena Monu – Familia Costache. Istorie
și genealogie**
Editura „Sfera“, Bârlad

12) Premiul „Virgil Cândea“

Acordat de Asociația Sanda și Virgil Cândea

**Ioan-Aurel Pop – Din mâinile valahilor
schismatici.**

*Românii și puterea în Regatul Ungariei
medievale (secolele XIII-XIV)*

Editura Litera Internațional, București

13) Premiul „Costin C. Kirițescu“

Acordat de Magazin
universal „Dragonul
Roșu“

**Cristian Păunescu,
Marian Ștefan – Tezaurul
Băncii Naționale a
României la Moscova,**
ed. a II-a

Editura Oscar Print,
București

**14) Premiul „Ion
Nistor“**

Acordat de S.C. Con-
gaz S.A., Constanța

**Ioan C. Popa – Me-
canisme de putere ale regimului totalitar
comunist în perioada bolșevismului. Impactul
în Basarabia și Transnistria**
Editura Nora, București

**Domnul Robert Niță oferă premiul
doamnei Anna Eva Budura**

**De la stânga la dreapta:
domnii Laurențiu Constantiniu,
academician Dinu C. Giurescu
și Cristian Păunescu**

Eveniment

PREMIILE FUNDATIEI CULTURALE MAGAZIN ISTORIC

De la stânga la dreapta: doamna Maria-Magdalena Ioniță, domnul Cristian Păunescu, doamna Georgeta Filitti și Dorin Matei (fotografii realizate de domnul Lucian Tudose)

A devenit o tradiție ca, la Banca Națională a României, în continuarea Simpozionului de istorie și civilizație bancară „Cristian Popișteanu“, să se desfășoare ceremonia acordării premiilor Fundației Culturale Magazin Istoric pentru cărți de istorie apărute cu un an înainte. Anul acesta cele două evenimente au avut loc în ziua de 25 aprilie, în Sala „Mitiță Constantinescu“. Emoția momentului era sporită și de aniversarea a 45 de ani de apariție neîntreruptă a revistei noastre. În fiecare an, între sponsorii premiilor care sprijină această inițiativă de ani buni, se adaugă nume noi. Tuturor le adresăm, și în numele premianților, mulțumirile și recunoștința noastră.

Iată lista cărților premiate în acest an, cu numele autorilor, al editurii și al sponsorului, așa cum au fost prezentate de domnul Cristian Păunescu, consilier al Guvernatorului Băncii Naționale a României.

1) Premiul „I.C. Filitti“

Acordat de doamna Georgeta Filitti:

Maria-Magdalena Ioniță – *Teatrul*

Comoedia-Odeon. Un secol de istorie

Editura Oscar Print, București

2) Premiul „Nicky Chrissoveloni“

Acordat de familia Chrissoveloni:

Octavian Roske (coord.) – *România 1945-*

1989. Enciclopedia regimului comunist:

Represiunea, A-E

Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București

3) Premiul „Eudoxiu Hurmuzaki“

Acordat de „Rădăcini“ SRL:

România-Turcia. Relații diplomatice, vol.

I 1923-1938 (studiu introductiv Alexandru

Ghișă și Dumitru Preda)

Editura Cavallioti, București

4) Premiul „Radu R. Rosetti“

Acordat de „Besta Group“:

Marian Moșneagu – *Presa Marinei*

Române. Dicționar bibliografic

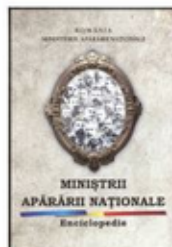
Editura Militară, București

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Eugen Simion – MIRCEA ELIADE. NODURILE ȘI SEMNELE PROZEI**

Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2011, 480 pp.

● **MINISTRII APĂRĂRII NAȚIONALE. ENCICLOPEDIE** (sub egida Ministerului Apărării Naționale)

Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2012, 219 pp.

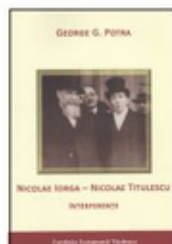
● **ROMÂNIA LA CONFERINȚA DE PACE DE LA PARIS (1946), vol. II** (sub egida Institutului Național Pentru Memoria Exilului Românesc)

Editura Enciclopedică, București, 2011, 261 pp.

● **Grigore Gafencu – ULTIMELE ZILE ALE EUROPEI. O CĂLĂTORIE DIPLOMATICĂ ÎN ANUL 1939** (traducere din limba franceză de Andrei Niculescu, studiu introductiv, note și indice de Mioara Anton)

Editura Curtea Veche, București, 2011, 350 pp.

● **George G. Potra – NICOLAE IORGA-NICOLAE TITULESCU. INTERFERENȚE**

Fundația Europeană Titulescu, București, 2011, 260 pp.

● **Bogdan Tănăsescu, Emil Păunescu – DUMITRU BERCIU ȘI INSTITUTUL ROMÂN DIN ALBANIA** (sub egida Muzeului Județean „Teohari Antonescu”, Giurgiu)

Editura Pelican, Giurgiu, 2011, 169 pp.

● **Nicolae Mareș – EUGEN IONESCU, DIPLOMAT ROMÂN ÎN FRANȚA**

Editura Fundației România de Măine, București, 2012, 230 pp.

● **Kenneth Pomeranz – MAREA DIVERGENȚĂ. CHINA, EUROPA ȘI NAȘTEREA ECONOMIEI MONDIALE MODERNE** (traducere de Gabriela Petrilă și Paul Aneci)

Editura Polirom, Iași, 2012, 365 pp.

● **Colonel (r) Corneliu Chirieș – JUDEȚUL BACĂU: ALTAR DE JERTFĂ ȘI EROISM**, ediția a II-a revăzută și adăugită

Editura Babel, Bacău, 2009, 464 pp.

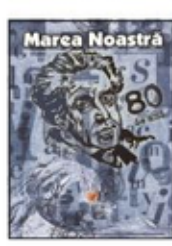
● **Comandor (rtg.) Constantin Manea, comandor dr. Marian Moșneagu – DREPTUL MĂRII ÎN TIMP DE PACE ȘI DE RĂZBOI**

Editura Mica Valahie, București, 2011, 558 pp.

● **REVISTA TEOLOGICĂ** (Publicație Oficială a Mitropoliei Ardealului)

Serie Nouă, anul XXI (93), octombrie-decembrie, 2011

● **MAREA NOASTRĂ** (Revista Ligii Navale Române)

Anul XXI, nr. 5 (83), octombrie-noiembrie 2011

CITREȘAR

2

1886. Tunurile marinei bubuie și reporterii, înnebuniți, asediază frenetic Casa Albă. Grover Cleveland, al 22-lea președinte al S.U.A., în vârstă de 49 de ani, se căsătorește cu o tânără de care era îndrăgostit peste urechi, Frances Folson, căreia el îi spune „Frank“. O știe de când era bebeluș, pentru că este fiica unui asociat de-al său, decedat de vreme bună, Cleveland făcând oficiul de tutore, de unchi foarte generos al copilului și toată lumea gândind că există o legătură între președinte și văduvă. Tânăra, înaltă, brunetă, cu ochii albaștri, foarte cultivată, cu studii în Europa și vorbind franceza și germana, îl adoră pe obezul președinte, care va primi și al doilea mandat din partea americanilor, între 1893 și 1897.

7

1939. La deschiderea lucrărilor Parlamentului nou ales, senatorii și deputații apar în uniforma Frontului Renașterii Naționale (constituit în decembrie 1938), al cărui Regulament prevede că membrii F.R.N. au datoria de a purta uniforme. Marta Bibescu descrie „spectacolul“ în *Jurnalul* ei: „Vechii politicieni, trecuți prin ciur și prin sită, cu frunțile cele mai posomorâte, poate cele mai posace, au fost spoiți cu var ca niște pomi fructiferi sau ca niște WC-uri de gară, ca tot ce trebuie dezinfectat. Printre ei, mulți l-au împroșcat pe rege cu noroi și, la cea mai mică dovadă de slăbiciune din partea lui, sunt gata să-l împroaște din nou. Probabil că tocmai de aceea le-a dat haine care se pătează ușor, ca să-i împiedice de a se murdări“.

15

1797. În impunătorul palat al vicecancelarului rus Aleksandr Kurakin, de pe malul Nevei, are loc un bal, la care a promis să fie prezent împăratul Pavel I. În seara dinainte, țarul nu este deloc în apele lui. Invitația i se pare un gest de-a dreptul impertinent din partea lui Kurakin. Pe măsură ce zăbovește asupra gândului, furia îi sporește. A doua zi, străbătând nervos camera, îl cheamă pe marele duce Konstantin Pavlovici și îi ordonă: „Te duci la Kurakin în clipa asta și îi spui din partea mea că este un c..., un c..., un c... Ai înțeles? Așa să-i spui. De trei ori“. Marele duce pleacă să transmită mesajul. Gazda alcargă vioaie în întâmpinarea caleștii ce se apropie, în speranța că ea îl aduce pe țar. Coboară însă Konstantin Pavlovici, care, cu mâna la pălărie, îi transmite mesajul, apoi se întoarce, se urcă în calească și poruncește vizitiului să pornească. Kurakin leșină, oaspeții se împrăstie pe la casele lor. A doua zi cade la pat cu febră. Câteva zile mai târziu însă, organizatorul nereușitului bal primește de la suveran, drept recompensă pentru neplăcerea pricinuită, o parte a câștigurilor din pescuitul în zona Astrahan, adică 400.000 de ruble, ceea ce mai șterge din supărare.

16

1941. În defileul Halfaya, la frontiera libiano-cirenaică, în vestul deșertului nord-african, are loc o ofensivă britanică, în intenția de a elibera Tobrukul de armatele germane ale feldmareșalului Erwin Rommel și a recuceri Cirenaica. Atacul tancurilor este oprit de o ambuscadă și zdrobit de tunurile antiaeriene germane de 88 mm, ascunse în defileu. Contraatacul german distruge mai multe blindate britanice, forțându-i pe englezi să se retragă pe linia de pornire.

20

1665. Prin mijlocirea lui Colbert, marele Bernini, urbanist, arhitect, sculptor și pictor, autorul fântânii Tritonului, al Fântânii celor patru fluvii și al porticului de la Catedrala Sf. Petru, toate din Roma, este primit în audiență, la Saint-Germain, de Ludovic al XIV-lea. Monarhul vrea să întregească și să înfrumusețeze partea de răsărit a Luvrului. „Sire, am văzut palatele împăraților și ale papilor, pe cele ale principilor suverani de pe drumul meu de la Roma la Paris, îi spune Bernini, dar pentru regele Franței trebuie ceva măreț“. Emfază tipic italiană, vor zâmbi pe sub mustață curtenii. Dar, din păcate, ei au dreptate. Italianul va concepe un proiect atât de nemăsurat, de costisitor și de baroc, încât totul rămâne la „prima piatră“.

Amenhotep al III-lea, cu khepresh

simbolul zeiței vultur Nekhet, benzile ce încadrau fața faraonului simbolizându-i aripile.

Peruca scurtă, buclată (*ibes*), îi acoperea urechile suveranului și era fixată cu o bandă metalică, din aur sau argint, care se numea *seched* și din care atârnavă alte două panglici laterale, la capătul cărora se afla câte un *ureus*.

Barba falsă (faraonii erau imberbi, dar în ceremoniile oficiale purtau întotdeauna barba falsă), fixată de bărbie cu o panglică legată de urechi, era dreaptă, trapezoidală la faraonii reprezentați în timpul vieții sau curbată la vârf, în exterior, pe măștile funerare ale celor defuncți, după modelul zeilor și, în special, după modelul lui Osiris. Excepție a făcut zeul Ptah, reprezentat întotdeauna cu barba dreaptă.

Cobra femelă (*Ureus*), gata de atac, era fixată pe fruntea faraonului și simboliza ochiul protector al Soarelui, ce îi ardea pe dușmanii suveranului, deci și ai regatului. Originile se aflau, probabil, în cultul zeiței cobră Wadjet,

protectoarea Egiptului de Jos (de altfel, Ureusul a fost adesea asociat și cu vulturul, vechi simbol al Egiptului de Sus).

Coadă de taur, atârnată de centura faraonului, era simbolul forței și al virilității divine, suveranul însuși fiind adesea asimilat cu taurul Apis. Totodată, ea îl desemna pe purtător drept primul dintre vânători.

Cele două sceptre, *heqa* (sub forma unui baston curbat de cioban, vechi simbol al regalității din nord) și *nekakha* (nek-hekh), sub forma unui

bici, simbol al regalității din sud, erau ținute, în timpul ceremoniilor, încrucișate pe piept. Ambele reprezentau vechi simboluri pastorale și, totodată, unele osiriene, devenite elemente ale puterii absolute. Cele două sceptre aveau armătura confecționată din bronz, fiind, apoi, acoperite cu cilindri de aur, ce alternau cu unii realizați din pastă de sticlă albastră, imitând lapizlazuli. Capetele le erau ornate cu câte un cartuș, purtând numele faraonului.

Sceptrul *ouas*, un alt simbol faraonic, era un baston în formă de tijă lungă terminată în vârf cu un cap de pasăre sau de câine, la extremitatea cealaltă având forma unei furci cu doi dinți, asemănătoare unei rădăcini, deoarece, în mod simbolic, el făcea legătura între cele trei lumi: celestă, terestră și, respectiv, subte-

rană (cea de dincolo), conferindu-i faraonului forță, prosperitate și viață eternă.

Ouasul era direct legat de crucea *ankh* (crucea vieții), împreună cele două simboluri reprezentând energia venită de la soare, necesară protecției vieții. Toți defuncții, pentru a putea accede la renaștere, le aveau asupra lor.

Aur, pietre prețioase și animale feroce

Îmbrăcămintea propriu-zisă a faraonului era simplă. Ea se compunea dintr-o *perizoma*, fustă scurtă plisată din in, de cele mai multe ori de culoare albă, prinsă de mijloc cu o centură, a cărei închizătoare avea formă de cartuș și conținea numele faraonului. În ea era prins pumnul și tot de ea era legată coada de taur. Forma *perizomei* a evoluat în funcție de moda de la Curte (în epoca amarniană fiind ridicată mult la spate). Pe piept, faraonul purta un pectoral din aur și pietre prețioase sau semiprețioase, care, adesea, simboliza aripile întinse, protectoare, ale zeiței Isis.

Încălțăminte era compusă din sandale din piele sau din aur, pe a căror talpă, în interior, erau pictați dușmanii Egiptului.

Ra și Hathor

Akhenaton

Nefertari

FARAONUL ÎN TRE SACRU ȘI PROFAN

MARIA PREDA

În acest al doilea episod continuăm istoria instituției faraonului, încercând să scoatem la iveală atributele, mai mult sau mai puțin simbolice, ale puterii suveranului.

În Egipt, puterea suveranului se exprima prin numeroase simboluri, fiecare reprezentând un anumit aspect, terestru sau divin. Astfel, dubla coroană (*pschentul*) – cea albă (*hedjet*), încastrată în cea roșie (*deseret*) – era un simbol al stăpânirii întregii țări. Din păcate, nu s-au păstrat informații cu privire la materialele din care erau confecționate, niciuna nefiind descoperită, însă, potrivit unor supoziții, cea albă ar fi fost confecționată din cupru, iar cea roșie din piele. Coroana albastră, de război (*khepresh*), era purtată de suveran pe

câmpul de luptă. Un fragment, aflat astăzi la Oxford, oferă indicii despre materialul din care era confecționată – un aliaj de fier, cobalt, cupru și mangan.

Soarele proteja viața

Coroana (*atef*) se compunea dintr-o piesă centrală, asemănătoare cu o mitră cu dungi verticale, deasupra aflându-se discul solar, iar în părțile laterale două pene de struț, ce simbolizau Adevărul și Justiția. Uneori i se mai adăugau, tot pe părțile laterale, două

coarne de berbec răsucite, așezate orizontal. Asemenea coarne apar pe reprezentările lui Amon și Osiris, de unde și presupunerea că faraonul o purta cu ocazia unor ceremonii religioase.

Nemesul era o podoabă capilară confecționată dintr-un material raiat, în dungi aurii cu albastru (lapiz-lazuli), fiind un acoperământ pentru peruca faraonului. Ea era susținută de o bandă frontală, care cădea pe cele două laturi ale capului, apoi, pe ceafă, se lega, lăsând capetele să cadă pe spate. Potrivit *Textelor piramidelor*, *nemesul* era

Tiye

disc solar, fie de cele două coarne hathoriene, cu discul solar la mijloc. Coroana putea avea și numeroase simboluri împrumutate de la divinități ca Hathor, Isis, Amon, Min ș.a., toate subliniind ascendența solară, divină, a reginei, adesea asimilată cu Hathor sau Isis, iar, în timpul Regatului Nou, și cu Maât.

Marea Soție Regală îndeplinea o parte din ritul cotidian, binedispunându-i pe zei prin muzică, interpretată la *sistrum*, ce scotea un sunet sacru, și *menat* (un instrument muzical asemănător sistrumului, ținut de preotesele Hathor). În astfel de ipostaze, reginele erau numite în texte „Stăpâna sistrumului”, „Doamna menatului” sau „Cea ale cărei mâini pure țin sistrumul, pentru a-și fermeca Tatăl divin, pe Amon, cu vocea ei”.

Așa cum arată basoreliefurile de la Karnak și Luxor, din timpul Regatului Nou, Marile Soții Regale erau și

mari preotese în calitatea lor de soții ale lui Amon, purtând titlaturi precum „Divina Adoratoare a lui Amon” sau „Mâna Zeului”. Prima regină reprezentată în ipostază liturgică a fost Nefertari, soția preferată al lui Ramses al II-lea. Ea cânta, dansa, îndeplinea ritualul purificării, depunea ofrande „pentru a bucura inima Zeului”, astfel alungând forțele răului și contribuind la menținerea ordinii universale. Toate Marile Soții Regale care au marcat istoria Egiptului Antic (Hatshepsut, Nefertiti, Nefertari sau Cleopatra a VII-a) purtau și titulatura de „soții ale lui Amon”.

Treptat, s-a dezvoltat un adevărat colegiu de preotese, care fie o asistau pe Marea Soție Regală în celebrarea ritului cotidian, fie, în numele ei, celebrau ritul.

Spre sfârșitul Regatului Nou, „Divina Adoratoare” era desemnată dintre fiicele faraonului. Ea trebuia să rămână celibatară, fiind „soția lui Amon”, și-și desemna „fiica” (urmasa) tot dintre prințelese regale.

Marea Soție Regală era cea care trebuia să dea naștere moștenitorului tronului, „prin unirea” cu Amon, care lua chipul soțului, dându-se, astfel, nou-născutului o dublă legitimitate, terestră și divină.

Deși faraonul avea mai multe soții și concubine, exista o ierarhie în interiorul respectivului microcosmos feminin: Marea Soție Regală era prima regină oficială și mama prințului moștenitor. Teoretic era unică, dar se cunosc situații în care mai multe femei au împărțit titlul sau în care titlul a trecut de la o soție la alta. În ordine ierarhică, după Marea Soție Regală urmau soțiile secundare, apoi numeroasele concubine.

În anumite situații, faraonul lua în căsătorie o soră vitregă sau o fiică (Amenhotep al III-lea, Akhenaton sau Ramses al II-lea), astfel de căsătorii având conotații religioase, respectiv, prin imitarea cuplului divin Isis și Osiris, se reînnoia creația lumii. Totuși, asemenea practici nu erau frecvente.

Un mare număr de căsătorii au avut și rațiuni diplomatice. Astfel, pe o *Stelă a căsătoriei* se vorbea de o prințesă hittită, oferită lui Ramses al II-lea, care a devenit Marea Soție Regală sub numele egiptean de Maatthorneferure. Prințelele

Hatshepsut

Sistrum

tului, pentru ca, în orice moment, faraonul să-i calce în picioare.

Încă de la începuturile regalității, imaginea faraonului a fost asociată cu animale ce simbolizau forța, viteza și inteligența. Cele mai frecvente erau cele sub formă de șoim, leu sau taur.

Așa cum am menționat deja, faraonul a fost considerat întotdeauna descendentul lui Horus sau chiar Horus însuși, toți având ca prim nume pe acela al Zeului Șoim. Leul simboliza originile solare ale regalității și, implicit, puterea emanată de el. O reprezentare a faraonului-leu era Sfînxul, ce combina corpul felinei cu capul faraonului sau capul altor divinități, de exemplu *Khnum*, berbecul divin, pe alea care ducea spre templul de la Luxor. Dar leul îi mai putea simboliza și pe dușmanii Egiptului, după cum o demonstrează o scenă de pe un scut descoperit în mormântul lui Tutankhamon și aflat astăzi la Muzeul de Antichități Egiptene din Cairo. Acolo, tânărul faraon ținea cu o mână ridicată sabia și, cu cealaltă mână, apuca de coadă doi lei, ce reprezentau dușmanii Egiptului. Pe fundal se vedea zeița vultur Nekhbet, protectoarea Egiptului de Sus, așezată pe o trestie de papirus, simbolul Egiptului de Jos.

Întreaga scenă era dominată de Discul solar înaripat.

Taurul (*Mnevis* sau *Apis*) era un alt simbol solar străvechi, ce exprima forța, dar și virilitatea divină, încarnate în faraon. Pe *Pa-*

leta cu taur, aflată azi la Muzeul Luvru, faraonul este reprezentat sub forma unui taur, care-și calcă în picioare dușmanii, iar, dedesubt, el apare și sub forma leului, înconjurat de zidurile palatului – este vorba despre un dublu simbol: cel al victoriei asupra dușmanului și al protecției asupra Egiptului.

Dar puterea faraonică nu se putea manifesta în toată plenitudinea decât alături de cea a perechii sale divine, Marea Soție Regală. Ca și în cazul zeilor, faraonii formau împreună cu perechea lor întregul, armonia, unitatea necesară menținerii Maâtului, garantul echilibrului cosmic, simbolizând cuplul Râ-Hathor sau Râ-Maât. Astfel, în reprezentarea ceremoniei *heb-sed* a lui Amenhotep al III-lea, regina Tiye apare în chip de Maât, alături de Râ. Uniunea atinge apogeul odată cu cuplul Akhenaton-Nefertiti, permanent prezent atât în timpul celebrării cultului lui Aton, cât și în scenele domestice.

Numeroși cercetători definesc societatea egipteană drept o societate

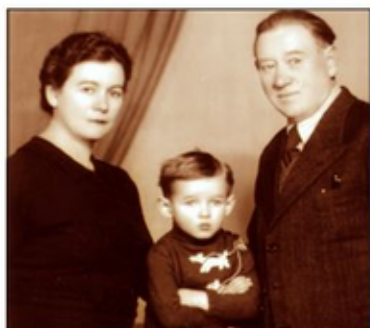
patriarhală, femeile având, totuși, drepturi mult mai largi decât în oricare altă societate contemporană. Situația se explică prin poziția femeilor din familia regală, ce servea drept model întregii societăți.

Faraonii și femeile lor talentate

Deși, de obicei, faraonul avea mai multe soții, numai prima dintre ele era Marea Soție Regală, celelalte purtând doar titlul onorific de regine. Ca și faraonul, Marea Soție Regală și Regina Mamă (mama suveranului) purtau embleme rezervate doar zeilor, cum erau *ureusul* sau crucea *ankh*. Ele aveau pe cap coroana *neret*, adoptată încă din timpul Dinastiei a VI-a, inițial, ea reprezentând podoaba capilară a zeiței Nekhbet. Coroana avea forma unui vultur cu capul ridicat, aripile încadrându-i fața suveranei. Pe capul vulturului se afla adesea un *ureus*, simbol al puterii regale. Coroana era surmontată fie de două pene de struț, la mijloc având un

Nemes

Cititorii seriu istorie

În 2011, s-au împlinit 60 de ani de la deportările din 1951, efectuate în zona de sud-vest a României. Vă redau în cele ce urmează cele îndurate de mine și de familia mea în timpul acela.

Casa Elisabetei Petai din Pătulele, din care a fost deportată în 1951; sus: autorul împreună cu bunicii, în 1942

CIOBURI DE AMINTIRI ȘI SUFERINȚE

Ing. ADRIAN MATACHE

În vara anului 1951, ca în fiecare vară de când eram elev, într-o sâmbătă, mama mea – doctorița Ania Matache din Turnu-Severin – m-a dus la „autobuzele lui Frățilă” din oraș, m-a dat în grija șoferului spre a mă coborî la Pătulele, unde trăia bunica maternă, Elisabeta Petai. Aceasta mă aștepta la autobuz, în centrul comunei, conform înțelegerii telefonice.

Treziți în zorii zilei de... Securitate

Aveam 12 ani și mama îmi dăduse într-o valijoară câteva

haine de schimb și două-trei cărți. Deși bunicul avea o cameră cu pereții plini de cărți, eu nu puteam citi din ele, căci erau scrise în limba germană cu caractere gotice. Majoritatea erau legate în piele, aduse de la Viena. Puteam folosi doar o colecție de volume format mare, de 23 sau 33 de volume, *Brockhaus*, tot în germană, dar cu caractere latine, unde găseam explicații la orice noțiuni doream.

Sâmbăta aceea din iunie a trecut obișnuit. Duminică am ieșit la poartă ca să stau să privesc la hora ce se făcea în apropierea noastră.

Luni dimineața, bunica mă trezește la ora 05.00, mă zorește să mă îmbrac repede că au venit soldații să ne ia și să ne ducă din sat. Un soldat a luat caii de căpăstru și a plecat cu ei în sat. Mâinile s-au luat după cai. Bunica strângea lucrurile pentru care primise aprobare într-o căruță, cum i se ordonase, hrană pentru trei zile, ceva lenjerie, veselă de bucătărie și cam atât. La ora 12.00 trebuia să fie cu căruța încărcată și verificată de ofițeri, în fața Primăriei comunei, pentru o nouă verificare, și cu actele. Unul dintre ofițeri a intrat în bucătărie și a scris pe butelia de aragaz „proprietate

Path, singurul reprezentant cu barba dreaptă

străine, fiice ale unor regi vasali, reprezentau garanția loialității țărilor lor, fiind simple monete de schimb, statutul lor fiind mult inferior față de cel al Marii Soții Regale. Stă mărturie un fragment de corespondență diplomatică, descoperit la Tell el Amarna și datând din epoca lui Akhenaton, în care unui vasal i se cereau: „s-o trimiți pe fiica ta faraonului, stăpânul tău, și drept cadou trimite 20 de servitori, care din argint și cai viguroși”.

De asemenea, numeroși faraoni își luau soții din afara familiei regale: două dintre soțiile lui Tutmosis al III-lea proveneau din popor, iar Amenhotep al III-lea și Sethi I s-au căsătorit cu fiicele unor militari de rang înalt.

În concluzie, se poate afirma că alegerea de către faraoni a soțiilor nu se supunea unor reguli stricte, deși

considerentele diplomatice, politice sau religioase prevaleau față de cele de ordin sentimental.

Toate femeile aparținând Curții Regale trăiau în harem (*ipet-nesut*). El nu reprezenta un loc de reclusiune, ci o instituție autonomă, cu venituri proprii, terenuri agricole, turme, personal administrativ propriu, numeroși scribi,

servitori ș.a. Cu aspectul unui mic oraș, haremul avea, pe plan intern, o organizare ierarhică, în frunte cu Marea Soție Regală. Acolo trăiau, înconjurată de lux, regine, prințese, doamne de Curte, copii ai aristocrației statelor vasale, dar și servitori, împreună cu

famiile. În harem se ducea o viață rafinată și se puneau mare accent pe educația prinților, prințeselor, ca și a tinerilor sau tinerelor, studiindu-se, cu precădere, muzica, dansul, limbile străine etc.

Haremul era însă și centrul unor comploturi, așa cum s-a întâmplat la sfârșitul domniei lui Ramses al III-lea, când una dintre soțiile secundare, împreună cu adepții ei, a încercat, fără succes, să-l îndepărteze pe moștenitorul legitim, pentru a-i asigura succesiunea fiului.

În Egiptul Antic existau două haremuri principale: la Memphis și la Theba. În timpul deplasărilor, faraonul era urmat de un harem itinerant.

Prințesele regale aveau un statut privilegiat, ele putând deveni soții și mame de faraoni. Statutul le era legat de mitologie, și anume asocierea mamă-soție-fiică reprezentând simbolul creației perpetue. ■

Știința în cuvinte potrivite
cu Corina Negrea și Dan Manolache
luni-vineri de la 13:15

Radio
România
Cultural
cultural.srr.ro

Deportați din Banat, în 1951

După doi ani, în noiembrie 1953, familia mea a fost anunțată că posturile de medici deținute în spitalele orașului erau desființate, iar ei erau puși la dispoziția Direcției Sanitare Oltenia, de la Craiova. În noaptea de 7 noiembrie 1953, am fost evacuați din locuința noastră și transportați la gara C.F.R. În gară aveam pus la dispoziție un vagon de vite, în care manipulanții, doi la număr, ne-au urcat în vagon cu tot mobilierul din casă și din cele două cabinete medicale. Dimineața am ajuns în gara Craiova. Am stat cu toate bagajele și mobilierul pe platoul de lângă gară, până ce tatăl meu a găsit un transportator (cu cai) și un loc unde să depozităm tot mobilierul.

Prin toamna anului 1954, într-o seară, sună la ușa noastră un ceferist. Trebuie să spun că prin bunăvoința conducerii de atunci a Spitalului Filantropia din Craiova, până să ne găsim o locuință, am locuit într-o rezervă de spital și asta a durat cam vreo trei luni. Apoi am locuit într-un han vechi, acum demolat, vizavi de hotelul Minerva. În vara lui 1954 am găsit o locuință cu chirie ce aparținea unei persoane care se mutase la Turnu-Severin.

Ceferistul a întrebat dacă suntem familia Matache și a spus că vrea să ne comunice ceva. După ce a intrat, a întrebat dacă noi, familia Matache, avem rude numite Petai și Pleniceanu. I s-a răspuns afirmativ și atunci ne-a spus că vine din Bărăgan, trimis de Eugen Pleniceanu la Turnu-Severin, ca să ne anunțe unde sunt în Bărăgan. Nu ne-a găsit la Severin, căci cei din Bărăgan nu știau că și noi fuseseam deportați din Severin. Noua noastră adresă i-a fost dată de o fostă vecină. Ceferistul ne-a spus unde sunt localizate rudele noastre în Bărăgan, satul Jegălia Nouă, la 5-6 km de gara Mărculești. Ne-a explicat și cum putem ajunge la ei, evitând milițienii

care îi țineau izolați și supra-vegeau gara C.F.R. Localnicilor, pentru a le potoli curiozitatea legată de cei ce erau ținuți izolați în colonie, li se spusese că erau „coreeni” izgoniți de americani (era în plină desfășurare războiul din Coreea, 1950-1953), iar România îi preluase până ce se limpezeau apele acolo.

Pe urmele bunicii... în Bărăgan

În vara lui 1955, eu având 16 ani, am împrumutat un rucsac de piele de la niște prieteni. Cu banii dați de părinți și cu un traseu bine calculat în minte, am plecat să-mi regăsesc bunica și pe unchiul Eugen. Mi-am recapitulat toate indicațiile date de ceferist. Aveam cu mine o busolă, o lanternă, o schiță în creion a locului respectiv, copiată după niște hărți vechi, și am plecat, având în rucsac un rând de haine de schimb și alimente neperisabile, destinate celor din Bărăgan, căci nu știam în ce situație îi voi găsi.

Am ajuns cu trenul seara în București, iar pe la răsăritul soarelui m-am suit într-un personal de Constanța, care făcea stație în gara Mărculești.

Primul adăpost al unei familii în Bărăgan

Generalul de aviație Sever Pleniceanu, fratele bunicii

M.A.I.". După ce a ieșit, am luat de pe jos chiștocul de cretă aruncat și am completat MAIA, adică era proprietatea bunicii. Ofițerul m-a surprins făcând completarea. A luat din nou arma unui soldat și m-a lovit cu patul în umărul drept, strigând: „piei, pui de năpărcă, pleacă de aici“.

În jurul orei 12.00, am ajuns în fața Primăriei comunei. Mergând într-acolo, ne-am întâlnit și cu fratele bunicii, tot cu o căruță, căci și lui i se „rezervase“ aceeași soartă. Era inginerul agronom Eugen Pleniceanu cu soția sa, doctorița Rodica Pleniceanu, singurul medic din sat.

La domiciliul bunicii, unde am fost găsit de dimineață, am fost înregistrat ca făcând parte din familia ei (bunicul murise în 1943) și am fost pus pe listă să plec cu bunica. Dar când am ajuns la Primărie, un ofițer care mai făcea încă o verificare a listelor de deportare, comparându-le cu cele făcute dimineața, m-a întrebat: „Bă, tu ești Matache Sorin? Vino cu bagajul tău în Primărie!“

Mi-am luat valijoara și am intrat în clădire, fiind dat pe mâna altui ofițer, într-un birou. Acesta mi-a luat valijoara, mi-a răsturnat-o pe jos, și-a băgat mâna prin lucruri, m-a

percheziționat, mi-a ordonat să-mi strâng lucrurile de pe jos și, ieșind afară, a chemat un soldat cu arma la spate: „Du-l pe ăsta alături de cei doi Burileanu, ca să plece cu ei mâine la Turnu-Severin“.

Deoarece nu figura pe liste, familia Burileanu trebuia să plece din zona deportărilor forțate. Doamna Lilica Burileanu m-a luat sub ocrotirea dănei. Marți dimineața, alt soldat ne-a dus la autobuz și ne-a urcat în el. După ce am ajuns la Turnu-Severin, Lilica Burileanu a telefonat mamei, care a venit și m-a luat acasă.

Evacuați și ureați în tren

Ce se întâmplase în ziua aceea la Turnu-Severin, am aflat ulterior. Părinții mei, dr. Ștefan și Ania Matache, aveau la subsolul locuinței două familii de refugiați din Basarabia, din 1940. O familie de evrei (soț, soție și o fetiță de șase-opt ani – familia Singer; și o doamnă în vârstă, Mictar, a cărei fiică, refugiată și ea, locuia și lucra undeva în jurul orașului). Ofițeri și soldați de Securitate au năvălit peste ei tot la ora 05.00 dimineața spre a-i ridica și duce în necu-

noscut, dar au blocat în casă și pe părinții mei.

La un moment dat, câteva pictricele au lovit unul dintre geamurile dinspre stradă. Mama a deschis repede și a putut vorbi cu activistul de partid Țuțuianu, pacient al tatălui meu. Acesta a văzut soldat la poartă și a întrebat dacă erau arestați. Mama i-a explicat că erau sechestrați în casă din cauza arestării celor de la subsol. I-a mai spus că nu știe nimic de mine, căci eram la bunica și nu putea lua legătura telefonică. Țuțuianu a plecat repede, căci se apropia soldatul ce patrula în jurul casei.

Am aflat ulterior că s-a dus glonț la subprefectul dr. Pandelescu Pleniceanu (alt frate al bunicii mele), i-a expus situația, iar acesta a intervenit să comunice la Pătulele că eu nu fac parte din familia Petai, că sunt doar temporar la ea. Cinstite telefonistei Paula Dimitrievici-Darini care, deși sub supravegherea securiștilor, la apelul unchiului meu, Pandelescu Pleniceanu, a comunicat la Pătulele motivul de ștergere a mea de pe liste, periclitându-și astfel propria libertate. Fusese chiriașă cu părinții mei la venirea lor la Turnu-Severin.

Casa „Ariandei“ (în 1999), la etaj a fost dus autorul, în 1951, împreună cu familia Burileanu sub paza unui soldat înarmat

ne-a părăsit. Unchiul Eugen cu soția au vrut să se ducă la fiul lor Radu Pleniceanu, la Cluj. Nu li s-a permis și au rămas la Câmpia Turzii. Nici bunicii mele nu i s-a dat voie să revină în satul ei. Casa a fost ocupată de G.A.C. (Gospodăria Agricolă Colectivă).

Acum vreo 15 ani, niște săteni bătrâni din Păulele mi-au spus că toată biblioteca bunicului a fost scoasă în curte și arsă.

În 1959 tatăl meu a fost arestat în toată noaptea, pentru omisiune de denunț. Nu reclamase la Securitate că la coada formată la ușa cabinetului său din spital (care era închisă) cineva întrebase: „ce măi, așa-i la comuniști, și la doctori sunt cozi?”.

Tatăl meu a făcut patru ani de închisoare grea la Gherla din cei cinci la cât fusese condamnat. După eliberare, în 1964, a fost adus cu trenul până în gara Craiova și lăsat între linii de către cei din vagonul cu deținuți, care a fost tras departe de gară, spre a nu se vedea despre ce fel de „călători” este vorba (expresie milițienească). Seara, un cerferist a anunțat postul de miliție transporturi din gară că

Elisabeta Petai,
în 1982, ultima fotografie

este un mort între linii. Un milițian cu o soră de la Postul de Cruce Roșie din gară, s-a dus la locul indicat și au constatat că „mortul” era viu, dar nu se putea deplasa. Aceștia l-au adus până la ușa casei, pe o coadă de lopată, căci era „patruped” și nu aveau nici măcar o targă în dotare. Fusese arestat sănătos, în plină activitate profesională, la 55 de ani, și fusese adus în mijlocul familiei ca patruped, pe coada de lopată trecută pe sub burtă. Cu o lună înainte de a fi eliberat, a fost ținut într-o celulă de un m³ cu un strat de 10 cm de apă pe

jos, doar, doar n-or mai avea pe cine elibera. A trebuit spitalizat șase luni spre a fi adus în starea normală de biped. Pe actele de ieșire din spital erau enumerate peste șase boli. Ne-a părăsit din cauza suferințelor îndurate, în noiembrie 1981. Cu toate că a fost disculpat de Tribunalul Suprem în 1969, atunci când a cerut despăgubirile legale, adică salariul pe perioada detenției abuzive, plus costurile spitalizării și medicamentele, un președinte de tribunal (Ungureanu) a ignorat deliberat decizia de disculpare a Tribunalului Suprem, motivându-și respingerea acțiunii în revendicare, cu fraza: „Este imposibil ca pe undeva să nu fi discutat ceva contra partidului”.

Eu însumi, semnatarul acestor rânduri, am fost bătut și anchetat de Securitate, în mai multe rânduri din 1953 – de la 14 ani – și până în 1988. Sunt nominalizat în catalogul victimelor comunismului și securității (C. Ionițoiu), iar bătașii și anchetatorii sunt nominalizați și demascați în catalogul criminalilor Securității (D. Jela), dar nu au fost pedepsiți niciodată. ■

ORGANE DE PRESĂ (Biverb: 5, 9)

Soluția rebusului **Egiptul Antic**, din nr. 5/2012

P – R – POM – A – PISICI – NIL – RAMSES – OE – VACA – SFINX – MI – REAL – A – PI – PE – NEON – DRAPAT – SD – LEU – EP – FIR – U – MARINARI – PN – M – SIRIA – OMIS – TAS – AMENTI – O – T – AN – ETANSE – KHEFREN – EB – ISIS – ARTA.

Soluția jocului **Revoltă antiotomană**, din nr. 5/2012

VODĂ ȚARA RIDICĂ ÎN BĂTĂLII

(V – ODATA – RARI – D – I – CA – IN – BA – T – A – L – II.)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Pe la ora 09.00-09.30 am coborât în gara Mărculești, pe partea opusă peronului, conform indicațiilor ceferistului, și m-am înfundat repede în păduricea din fața gării. Am stat ascuns în tufișuri, culcat pe o jumătate de pătură veche, până aproape s-a întunecat. Atunci am traversat calea ferată și am mers spre sud, prin tufișuri și ierburi înalte ce-mi îngreunau mersul. După o oră de mers am deslușit câteva luminițe către care m-am îndreptat. Am ajuns la niște case mărunte și am întrebat la vreo trei de doctorița Pleniceanu, căci socoteam că se apelase la ea ca medic și era cunoscută. Un tânăr, de vreo 30 de ani, de la a patra sau a cincea casă, m-a dus până la casa unde erau bunica mea și doctorița Rodica Pleniceanu.

Nu pot reda în cuvinte bucuria lor și a mea când ne-am revăzut, nici mirarea lor că reușisem să vin singur până acolo. Le-am povestit cum am aflat de ei.

Mi-au povestit că în 1951, după ce eu am fost dus cu soldatul la doamna Ariandei, ei au fost duși cu căruțele și cu niște camioane militare în gara Tâmbna, încărcăți în vagoane de marfă și duși în gara Obor din București. Pe tot parcursul drumului până la Tâmbna, pe dreapta și pe stânga drumului, au fost însoțiți de soldați care nu le dădeau voie să se dea jos din căruțe ca să ia apă sau să vorbească cu cineva din afara convoiului.

În gara Obor au fost ținuti câteva zile până să se formeze convoaiele de vagoane marfare spre Constanța. Hrana luată de acasă pentru trei zile se dusesse de mult, iar în toiul verii și în căldura din vagoanele ce erau cu obloanele închise și păzite, sufereau cel mai mult de sete. Bunica mea a avut norocul că în gara

Tâmbna și-a urcat „gospodăria” în vagonul unde era și fratele ei Eugen Pleniceanu cu soția.

Unchiul meu, inginer agronom, lucra la herghelia de cai de la Jegălia, iar soția practica medicina în noua așezare de „coreeni”. Când au fost debarcați în gara Mărculești, au fost preluați de camioane militare cu soldați înarmați și duși în vatra satului nou, numit acum Jegălia Nouă, debarcați acolo, iar un milițian le-a arătat între patru țăruiși bătuți în pământ plin de buruieni și tufișuri terenul repartizat fiecărei familii. În primele nopți au dormit sub cerul liber, apoi

și-au făcut un bordei în pământ, acoperit cu crengi și pământ bătut cu picioarele. După ce au câștigat ceva bani, au cumpărat lemnăria din satele din zonă și unchiul meu a reușit să facă o casă – în care i-am găsit eu – formată din două camere. Casa era acoperită cu stuf.

Într-o zi, unchiul m-a luat repede de mână și m-a băgat în cotețul porcului, spunându-mi să înțep mereu porcul cu un băț, ca să guițe tare, ca și când i-ar fi foame. După vreo oră a venit și m-a scos. Seara m-a luat și m-a dus în gară și cu ajutorul unui ceferist a cumpărat bilet și am plecat noaptea spre București. În gară mi-a spus că veniseră doi milițieni să facă un control, căci li se semnalase o persoană străină în sat, adică eu. La casele din jur nu au făcut controale. Am ajuns a doua zi la

Elisabeta Petai cu cele trei fiice la aniversarea a 80 de ani: dr. Ania Matache, mama autorului (stânga), farmacistă Cornelia Săndulescu (mijloc) și pictorița Irina Petai Colțea (dreapta)

Craiova, unde am povestit părinților toată aventura.

Pentru că ofițerii care i-au luat din Pătulele răspundea cu „nu știu” la întrebarea „unde ne duceți?”, primele temeri ale celor deportați erau că vor fi duși la muncă forțată în Siberia. Mulți nu s-au mai întors în 1956 din deportare la casele lor. Au rămas acolo în Bărăgan, sub o puzderie de cruci și morminte, pe care nu are cine le îngriji.

Cei care au conceput această operație, cât și cei ce au condus deportarea forțată în câmpurile pline de bălării n-au fost cu nimic pedepsiți.

În 1956, bunica a venit la noi la Craiova, cu un geamantan cu haine și lenjerie zdrențuită. Era tot ce-i mai rămasese dintr-o gospodărie civilizată, din care ar fi putut trăi decent. A locuit la noi până în 1983 când, la 93 de ani,

De la stânga la dreapta: Dan Scurtu, Tiberiu Stătescu și Alexandru Șerbănescu

tirului bateriei antiaerene de 37 mm comandată de locotenentul Romulus Apostolescu, care le-a produs mari pierderi bolșevicilor. Și din această cauză, rușii n-au trecut la ofensiva generală pentru cucerirea bazei aeriene. Un obstacol în acțiunea lor îl constituia un mic râu, cu maluri înalte, aflat în partea de sud-vest. Astfel că baza aeriană nu era înconjurată în totalitate de inamic. Prin acel sector am trimis, noaptea, eșalonul rulant cu autocamioane spre localitatea Pitomnic. Eșalonul volant continua să lupte; aviatorii noștri decolau în mod individual și atacau cu armamentul de bord trupele inamice dispuse în jurul aerodromului.

Echipajele germane au decolat cu avioanele JU-87, au bombardat pozițiile inamice, și duse au fost. N-au mai revenit pe aerodrom.

Căpitanul aviator Alexandru Șerbănescu a ordonat să ieșim din încercuire și să decolăm individual. Fiecare dintre piloții de vânătoare urma să ia la bordul avionului

un mecanic sau chiar două persoane, deși Messerul era monoloc. Scosesem aparatura radio din fuzelajul avioanelor și un om abia se putea strecura în acel spațiu atât de incomod. Nu se mai punea problema unui confort minim, ci cum puteam să salvăm câți mai mulți oameni, în special tehnicieni de care aveam mare nevoie.

În noaptea de 21 spre 22 noiembrie 1942 n-am închis ochii, eram obosit și așteptam un moment prielnic ca să-mi iau zborul. Obuzele rusești se spărgeau la intervale regulate la marginea aerodromului. Se lăsase un frig pătrunzător, cu multă ceață. Trebuia să fii maestru în arta navigației și în zborul fără vizibilitate, ca să decolezi. Ce mult îmi foloseau acum lecțiile de zbor fără vizibilitate învățate la Școala de Perfecționare a Aviației de la Buzău.

Zorile ar fi trebuit să mi-jească, dacă norii n-ar fi fost așa de jos, iar vremea era posomorâtă, ca și evenimentele pe care le trăiam. Plafonul, sub 100 m, crea mari dificultăți piloților și ne puneam

problema cum să decolăm, dând buzna în nori. Aveam experiență în zborul fără vizibilitate, dar acum era o situație deosebită: nu se vedea nimic în jur.

Camarazii mei s-au pregătit de plecare. Flăcările alb-albăstrui de la eșapamente serveau de reper rușilor, care au deschis focul cu brandurile. Se trăgea acum și pe flancul nostru, ce fusese ferit până în acel moment.

Unul după altul, sublocotenentii Ion Di-cezare și Hariton Dușescu, locotenentul Tudor Greceanu și căpitanul Dan Scurtu și-au luat zborul și s-au pierdut în nori, în timp ce Messerul meu, care de obicei pornea la „sfert”, din cauza emoțiilor și precipitându-mă, a ratat pornirea. În timp ce demarorul era din nou rotit de servanți, aceștia îmi făceau semne desperate să decolez imediat, exploziile proiectilelor de brand se apropiau teribil de repede de locul unde mă aflam. De oboseală și teamă, am ratat și a doua oară pornirea motorului. De undeva, din dreapta mea, se auzi un glas tănguit: „Nu mă lăsați fraților! Luați-mă și pe mine!”

În fuzelajul avionului aveam deja pe unul dintre mecanicii mei și nu mai era loc pentru un alt ostaș. A treia încercare s-a soldat cu succes, astfel că soldații-servanți au plecat în fuga cea mai mare la un camion ce staționa cu motorul pornit și care a demarat în trombă, a trecut prin apa râului și dus a fost...

Nimeni nu dirija decolarea și am rulat cu atenție, pândind un moment de aparentă acalmie; am pus motorul în plin fără să mă uit la dreapta sau la stânga, pentru că știam foarte bine că nu puteam și nici

La 17 noiembrie 1942, Armata Roșie a trecut la ofensivă, producând spărtura de front de la Cotelul Donului. Trupele româno-germane au fost nevoite să se retragă.

Pe aerodromul de la Karpovka, aflat la circa 30 km de Stalingrad, se afla dislocat Grupul 7 Vânătoare român, dotat cu avioane Messerschmitt 109 E, împreună cu unități de aviație germane de bombardament în picaj JU-87. Pe această bază aeriană a luptat și căpitanul aviator Tiberiu Stătescu (fost comandant al Grupului 5 Vânătoare și pilot al Flotei de la Popești Leordeni), care a reușit atunci, în noiembrie 1942, să iasă cu avionul din încercuire, lăsând unele însemnări făcute la scurt timp după evadarea de la Karpovka.

Prezentăm un fragment din manuscrisul inedit rămas de la acest pilot de excepție, intitulat Amintiri despre aviație și aviatori.

Dr. Valeriu AVRAM, Alexandru ARMĂ

Imagini de pe aerodromul de la Karpovka

EVADAREA DE LA KARPOVKA

TIBERIU STĂTESCU

● Ce nu știau sovieticii ● Râul salvator ● Germanii bombardează și o șterg ● Un mecanic în locul aparaturii radio ● La adăpostul înșelător al norilor ● Zbor „în orb”, doar după instrumente ● În căutarea unui aerodrom de rezervă ● Benzină din belșug, dar nu se poate realimenta ● Decolare printre bombardiere

Frontul ajunsese lângă aerodromul nostru de la Karpovka și rușii nu bănuiau că aici se aflau unități ale aviației de vânătoare românești și de bombardament în picaj germane. Credeau că sunt numai avioane de transport, care aveau misiunea să aprovizioneze trupele româno-germane încercuite la Stalingrad, amănunt important

pe care l-am aflat de la prizonierii sovietici.

Când, în zorii zilei de 21 noiembrie 1942, baza aeriană de la Karpovka a fost înconjurată de 50-60 de tancuri T-34 rusești, urmate de trupe de infanterie, am crezut, la început, că soarta se hotărâse să-și încheie socotelile cu mine. În urmă cu un an, la

12 iulie, mai trecusem printr-o situație critică, când am fost lovit de tirul antiaerian inamic și rănit grav la cap și la cele două membre inferioare. După două luni de spitalizare, am plecat iar pe frontul de Est. Acum, deși eram sănătos, parcă nu mai era nicio scăpare.

Atacurile rusești asupra aerodromului au fost respinse câteva zile la rând și datorită

am degajat iute lateral și am oprit motorul. Spre bucuria mea, aici mai aterizase și sublocotenentul Hariton Dușescu, camarad apreciat de toți zburătorii din Grupul 7 Vânătoare pentru curajul lui în luptă. Însoțit de Dușescu l-am întrebat pe primul neamț ieșit în cale: „Wo sind die Russen? [Unde sunt rușii? – V.A.]“. Acesta mi-a răsuns laconic: „Dort! [Acolo! – V.A.]“, arătând spre liziera unei păduri în zare.

M-am lămurit cum stăteau lucrurile: avioanele de bombardament germane decolau continuu și după câteva minute de zbor își lansau bombe asupra rușilor aflați la nici 2 km de acest aerodrom improvizat. Reveneau din misiune, încărcau bombe și le lansau iar pe ruși, metodic, așa cum făceau aliații noștri toate lucrurile. De aceea era acel du-te-vino înnebunitor!

Împreună cu Hariton Dușescu am început să căutăm o cisternă pentru alimentarea cu benzină a avioanelor noastre Me.109, să facem plinul și să decolăm pentru a găsi un alt aerodrom. Speranța noastră

s-a spulberat. Pompele erau calibrate numai pentru alimentarea bombardierelor. Nu-mi venea să cred acest lucru: să ai benzină la discreție, dar să n-ai posibilitatea tehnică să umpli rezervoarele celor două Messerschmitturi. Teoretic, nu mai puteam pleca de pe acest aerodrom. M-am consultat cu Hariton și am hotărât să decolăm împreună, socotind că benzina pe care o mai aveam în rezervoare ne asigura un zbor de circa o jumătate de oră până când vom găsi un alt aerodrom de rezervă. Plecam la risc, dar n-aveam altă soluție. Am aflat ulterior că nemții și-au luat zborul cu bombardierele lor și dacă n-am fi decolat la timp, ne aștepta Siberia; știam că la Vorkuta, la Cercul Polar, se afla un lagăr cu prizonieri români și germani. M-au trecut toate apele numai la acest gând.

Cum prin apropiere nu se găseau demaroare electrice, am apelat la manivela de la bord, lucrând individual, căci depărtarea dintre mine și Dușescu ne obliga să procedăm așa. Cu un efort aproape supraomenesc și cu multă răbdare, am învârtit până ce zgomotul ascuțit al masei

inertiale m-a anunțat că aveam suficient turaj. Ce muzică dumnezeiască! Nu credeam că un zgomot strident, supărător, putea deveni o muzică divină, care îmi dădea de știre că motorul pornise. Am intrat repede în carlingă, am tras cu emoție cuplajul cu motorul și cum acesta nu se răcise complet, bunul meu Me.109 nr. 56 a pornit vioi, în timp ce eu abia mai respiram, pufăind nori albi de aburi pe nas și pe gură, ca o locomotivă. A trebuit să las motorul să meargă la relanti câteva minute până mi-am revenit.

Manevra i-a reușit și camaradului meu și împreună ne-am strecurat printre bombardiere și ne-am luat zborul fără niciun derapaj pe pista înghețată, care ne putea fi fatal. De fapt, pista de aici, în comparație cu ceea ce pățisem la Karpovka, părea o pașnică promenadă, cu plimbăreți disciplinați...

Ne aflam la 500 m în aer și am luat reper o cale ferată, care era ca o linie neagră pe albul zăpezii. După nici 20 de minute de zbor, am zărit o pistă pe care se aflau câteva avioane Me.109. Găsisem un alt aerodrom de rezervă și am aterizat cu multă prudență, întrucât roțile patinau din cauza gheții. Aici sosiseră o bună parte dintre camarazii noștri și n-am văzut niciun avion românesc accidentat. Nimeni nu se lăuda că era „as“, dar faptul că ajunsese majoritatea dintre noi aici, ieșind din cercul de foc de la Karpovka, spunea mult. Atât eu, cât și camarazii mei, în acele zile neobișnuite, nu ne-am pierdut speranța și, atâta timp cât ea a existat, noi, cei din Grupul 7 Vânătoare, am câștigat. ■

Prizonieri români luați la Cotul Donului

altcineva nu putea să mă ocolească, dacă soarta ar fi făcut să ni se încrucișeze drumurile.

Am decolat printre dărele trasoarelor inamice. Rușii și-au dat seama că le scapă prada, deschizând un foc teribil cu toate tipurile de arme. În scurtul interval ce l-am avut până am intrat în nori, am apucat să-l văd pe adjutantul aviator Nicolae Iolu aterizând forțat, accidentând grav avionul. Abia se ridicase în aer, când explozia unui obuz inamic i-a avariat aparatul de zbor. Grav rănit, a fost luat prizonier de ruși. Mai târziu, am aflat că locotenentul mecanic Gheorghe Simonetta, pe care Iolu îl luase în cabină cu el, a fost ucis de schije.

Trebuia să intru în nori cât mai repede și, ajutat de noroc, am intrat la „adăpost”, unde nu se mai vedea nimic. Era liniște, nu mai explodau obuzele rusești în jurul meu, deși știam cât de periculoși erau norii în care mă afundam cu fiecare minut.

Navigam numai după aparatele de bord și cum licărul lor începea să pălească, am aprins pentru câteva secunde lumina în carlinga Messerului, ca să văd ce se petrecea în avion, întrucât aveam în fuzelaj un mecanic. Sărmanul, din cauza spațiului foarte îngust, încerca să se miște. Cred că amorfise și din cauza frigului care devenea pătrunzător.

Zburam la 150 m spre Sud-Vest și binecuvântam orele petrecute pe Fleetul [avion de școală și antrenament – V.A.] care mă făcuse stăpân pe zborul fără vizibilitate. Totuși, eram îngrijorat, pentru că nu știam ce grosime aveau norii pe care trebuia să-i străbat. Mă

străduiam din răspuțeri să nu pierd controlul avionului, să fiu calm, căci scăpasem din iadul ce fusese gata, gata să mă înghită. Pe la 350 m înălțime, norii s-au terminat, astfel că puteam să-mi controlez manevrele după ceea ce vedeam în jurul meu. Nu încercam să zbor sub 150 m, întrucât riscam să fiu ținta tirului terestru inamic.

După mai bine de o jumătate de oră, după ce socotisem că zburasem îndeajuns de mult spre Apus, m-am hotărât, urmărind harta frontului, să aterizez pe un teren de rezervă, pentru că benzina se termina și o aterizare forțată într-un loc necunoscut era moarte curată. Frigul ar fi pus capăt vieții mele, dacă o porneam pe jos, să găsesc o unitate amică unde să mă adăpostesc. Cine știa unde se mai aflau trupele noastre?

De frică să nu fie plafon zero, nu am „spart” norii, ci am coborât printr-o fereastră, încercând să ghicesc unde mă aflu. Făcusem în gând niște calcule de navigație și eram sigur că eram în apropierea unui teren de zbor de rezervă.

Primul lucru pe care l-am văzut, undeva la stânga, a fost un foc mare, apoi niște trasoare care porneau de la un tanc așezat într-un șanț, care trăgea și împotriva țintelor aeriene. Întâmplarea nefericită cu Iolu mi-a țâșnit brusc în fața ochilor. Am văzut de sus o aglomerație de avioane care decolau și aterizau, deci ajunsesem în apropierea unui teren salvator. Da, era un teren de zbor german auxiliar. Aliații noștri făcuseră cu tractoarele o pistă prin zăpadă; pericolul era mare să aterizezi în aceste condiții. Deoparte și de alta a acestei părții, căci nu era altceva, se zăreau mai multe avioane germane avariate. Din aer, vedeam cum pe aerodromul improvizat era o forfo-teală născută din du-te-vino-ul bimotoarelor, care decolau și aterizau continuu.

Fără să mai țin seama de fragilitatea terenului, am aterizat pe pista lunecoasă, simțind cum, din cauza făgașurilor făcute de roțile bombardierelor, riscam să rup trenul de aterizare. Din spate aterizau alte avioane, așa că

Piloți din Grupul 9 Vânătoare la Tecuci, în 1944: locotenent Tudor Greceanu, locotenent Ion Simionescu, locotenent Hariton Dușescu, locotenent Mircea Șenchea, căpitan Alexandru Șerbănescu și ofițerul german de legătură locotenent Ludwig Neuböck

„Populația civilă belgiană trage din fiecare casă, din fiecare tufiș, cu o ură oarbă, în tot ce este german. Încă din primele zile, am avut o mulțime de morți și de răniți, victime ale populației civile. În rândul celor din urmă au acționat atât femei, cât și bărbați. Unui german i-a fost tăiat gâtul noaptea, în pat. O altă casă a arborat steagul Crucii Roșii, cinci de-ai noștri au fost duși acolo; în dimineața următoare i-am găsit pe toți cinci înjunghiați. Într-un sat de lângă Verviers, s-a găsit un soldat de-al nostru, cu mâinile legate la spate și cu ochii scoși. O coloană motorizată a pornit spre Liège; un automobil a oprit într-un sat, o tânără femeie s-a apropiat de șofer, i-a pus un revolver la tâmplă

și l-a împușcat în cap. Firește, urmarea imediată a fost împușcarea ei, dar nici acest lucru și nici incendierea caseilor [francitirorilor – n.n.] n-a înspăimântat poporul.

La Gemmenich, la o oră de mers pe jos de la Aachen, într-o miercuri seara, o mulțime de civili a oprit o coloană sanitară motorizată și, apoi, din toate casele, s-a tras asupra ei. Soldații care o însoțeau – husari – n-au făcut față, dar tot au putut să prindă trei atentatori și să-i împuște, iar casa de unde s-a tras cel mai mult a fost arsă până în temelii. Banderola Crucii Roșii purtată pe braț sau vopsită pe automobile nu i-a protejat cătuși de puțin pe medicii noștri. În mai multe lupte a trebuit să

vedem cum, atât răniții, care erau scoși de pe linia focului, cât și cei care erau duși cu mașina spre lazarete [infirme-

FALS JURNAL

Cornel Maria, profesor de istorie la Liceul „St.L. Roth” din Mediaș, a inițiat un proiect foarte interesant, alături de elevii clasei a XI-a B, prin care aceștia să relateze un Jurnal fictiv, care să prezinte situația de pe fronturile Primului Război Mondial. Ei trebuia să intre în rolul unui soldat, al unei infirmiere, al unui jurnalist etc. care trăiesc ororile războiului. Amintim că doamna Maria Cornel a mai inițiat un proiect asemănător cu ocazia organizării unei expoziții având ca temă învățământul pre-universitar în perioada dinaintea de 1989 (Magazin istoric, nr. 12/2009). Reproducem în continuare câteva fragmente din textele elevilor.

A doua zi dimineața, în timp ce mâncam, patru soldați germani au intrat în casă. Eu și Jacques ne-am speriat și ne-am ascuns sub patul mamei. Am auzit țipete îngrozitoare, plânsul mamei, un zgomot puternic, iar apoi liniște.

Ne era prea frică să ieșim. După o jumătate de oră am auzit pași venind spre pat apoi o mână l-a tras pe fratele meu afară. M-am prins de piciorul lui și încercam să îl trag înapoi, însă omul în uniformă m-a lovit cu bocancul peste mână și a plecat cu fratele meu. Am fugit să văd unde este mama. Am găsit-o întinsă pe podea, într-o baltă de sânge. Nu știu ce am făcut în acel moment, dar îmi amintesc că ea m-a privit pentru ultima oară și că avea obrajii în lacrimi. Două zile am stat lângă trupul mamei, tot ce am făcut a fost să plâng, nu îmi amintesc ce am simțit, ce am făcut, dar știu că am stat întinsă pe podeaua rece, învăluită de frigul din cameră și mi-am strâns mama în brațe. Nu știam ce trebuie să fac, unde să mă duc, am rămas singură.

Stefania Ghionea

Ne aflăm la Charleroi. Sunt singura femeie de aici și sunt înconjurată de răniți, am impresia

MASACRUL DE LA DINANT

SORIN CRISTESCU

Imagini de pe cărți poștale care „ilustrau” masacrele comise de germani (și în pp. 82-83)

Puterilor Centrale, completată cu comunicatele mai importante ale statelor Antantei și prețioase relatări contemporane. Prelucrată și editată de C.H. Baer, Primul volum, Prima jumătate a primului an de război din iulie 1914 până în februarie 1915. Evenimentele până la izbucnirea războiului și în timpul marșului trupelor. Ocuparea Belgiei și intrarea în Franța. Prima parte a evenimentelor din Franța și Marea Britanie. Anexă: Întrebuințarea gloanțelor dum-dum de către Antanta, Editura Julius Hoffmann, Stuttgart. Volumul, bogat ilustrat cu imagini ale liderilor Puterilor Centrale și Antantei, conține, de asemenea, atât fotografii de pe câmpurile de luptă, cât și numeroase hărți.

Reproducem câteva fragmente din capitolul Lupta cu francirorii, considerat cel mai reprezentativ pentru subiectul legat de masacrele de la Dinant.

În completarea unui articol apărut cu câțiva ani în urmă (Magazin istoric, nr. 11/2004), despre ororile germane din Belgia, la începutul Primului Război Mondial, merită menționat faptul că, la momentul respectiv, autoritățile germane le-au recunoscut, în mod indirect, justificând masacrarea civililor prin faptul că trupele se confruntaseră cu o puternică mișcare de francirori (partizani).

La foarte puțin timp de la derularea tragicelor evenimente din august 1914, în anul 1916, în plină campanie de prezentare, mai mult sau mai puțin propagandistică, a conflictelor care au schimbat fața Europei, a apărut și o lucrare, de 328 de pagini, pompos intitulată: Războiul. Izbucnirea războiului. Marșul trupelor. Încercuirea inamicului. Lupta popoarelor o cronică a evenimentelor începând de la 1 iulie 1914, cuprinzând comunicatele oficiale ale

și după cucerirea orașului, s-au auzit pe străzile Liègeului împușcături“.

Așa cum rezultă din pasajele reproduse, considerăm că germanii au procedat cu cea mai mare hotărâre, fără menajamente, împotriva francțirilor, nedându-se în lături să ofere sângeroase exemple. Urmarea a fost că, din partea adversarilor, s-a constituit o comisie de experți judiciari, care dorea să cerceteze „atrocitățile germane“.

Guvernul german i-a transmis celui belgian, prin intermediul unui stat neutru, următorul comunicat: „Guvernul regal belgian a respins oferta sinceră și de bună-credință a Germaniei, care voia să cruțe Belgia de ororile războiului. Guvernul belgian a opus rezistență armată marșului trupelor germane, determinat de măsurile adversarilor Germaniei. Guvernul belgian a vrut războiul. În pofida notei din 8 august [1914 – n.n.], în care guvernul belgian a comunicat că, în conformitate cu uzanțele războiului, luptele vor fi purtate numai de către cei îmbrăcați în uniformă militară, numeroși civili au luat parte la luptele din jurul Liègeului, sub protecția hainelor civile. Nu numai că au tras asupra trupelor germane, dar au omorât, în mod barbar, cu cruzime, răniții, iar medicii germani, care își făceau datoria, au fost

împușcați. În același timp, la Anvers, mulțimea dezlănțuită a devastat, cu sălbăticie, proprietățile germane, a măcelărit, cu bestialitate, femei și copii [germani – n.n.]. Pentru sângele acestor nevinovați, Germania cere socoteală întregii lumi civilizate, acuzând modul disprețuitor la adresa civilizației prin care Belgia înțelege să poarte războiul. Dacă, din acest moment, războiul va căpăta un caracter îngrozitor, Belgia va purta răspunderea. Pentru a proteja trupele germane de furia dezlănțuită a poporului, orice persoană fără uniformă care se simte datoră să participe la lupte, fără să poarte însemne clar recunoscutibile, va fi considerată în afara dreptului internațional dacă perturbă comunicațiile germane cu spatele frontului, dacă taie sârmele telegrafice, dacă pune explozibil, pe scurt, dacă ia parte la operațiunile militare nejustificate. Asemenea persoane vor fi considerate francțirori și vor fi împușcate fără judecată“.

În egală măsură, memoriile, publicate în 1919, ale cunoscutului general Lu-

dendorff, care și-a început cariera tocmai prin cucerirea Liègeului, confirmă, după cum și era de așteptat, versiunea. Cu cinismul ce l-a caracterizat, Ludendorff nota: „Războiul de francțirori a început în Belgia. În ziua următoare, el s-a generalizat. A fost cauza principală a caracterului înverșunat pe care războiul l-a căpătat în Vest, în primii ani, caracter pe care nu l-a avut în Est. Guvernul belgian și-a asumat o grea responsabilitate, organizând, metodic, războiul național.

Garda civică, cea care, pe timp de pace, avea uniformă și arme, putea să apară când sub o îmbrăcămintă, când sub alta. La începutul războiului, soldații belgieni trebuia să poarte în raniță un costum civil special. Am văzut eu însumi, pe frontul de la nord-est de Liège, în tranșeele fortului Barchon, uniforme abandonate de către soldații care luptaseră acolo. Asemenea metode de luptă nu sunt conforme cu legile războiului. Nu putem să reproșăm trupelor noastre că le-au pedepsit energic. Poate că au suferit și nevinovații, dar

«atrocitățile din Belgia» nu sunt altceva decât o legendă extrem de abilă, inventată și răspândită cu un rafinament inimaginabil“.

Orice alt comentariu este de prisos. Poate doar vorba francezului: „Qui s'ex-cuse s'accuse“ (Cine se scuza se acuză)! ■

rii – n.n.] au fost împușcați sau măcelăriți pur și simplu de populația civilă venită din satele învecinate [...]

Bătălia din jurul Liègeului și din orașul propriu-zis a fost cea mai îngrozitoare pe care am văzut-o vreodată. Un hussar, ușor rănit, rămânând epuizat în urmă, a fost luat prizonier de locuitorii unui sat. Întâi i-a fost împușcat calul. Apoi, barbarii aceia i-au tăiat urechile, i-au scos ochii și i-au dat drumul să fugă. Așa a fost găsit de o patrulă de-a camarazilor săi. Nu mai este nevoie să vă spun ce mânie îngrozitoare i-a cuprins pe aceștia din urmă. Ca să se răzbune, au dat foc la întreg satul, i-au arestat pe toți locuitorii de sex masculin și i-au împușcat sau i-au spânzurat.

Chiar alaltăieri am împușcat șase francitiori, în vreme ce ieri, alte unități au

trebuit, clipă de clipă, să împuște tot felul de asemenea criminali perfizi. Apoi, în căutare de alimente pentru trupe, locuințele au fost percheziționate și s-a dat foc la casele incendiatorilor aceia ordinari. Sunt de neînchipuit acele imagini de groază și oroare, pe care le-am văzut în timpul marșurilor noastre, care au trebuit să treacă și prin localități acum pustiite, cândva atât de înfloritoare. Ici și colo, zăceau, la marginea drumului, locuitori împușcați, se vedeau case arzânde, ruine fumegânde.

Femeile din Liège, care lucrau în fabricile de armament, și-au apărat casele, aruncând cu apă clocotită asupra trupelor atacatoare. Chiar

DE RĂZBOI

că nu mai pot face față, mă simt neputincioasă când văd la picioarele mele zeci de răniți și morți. Încerc să salvez pe cei care încă mai respiră, dar condițiile precare mă fac să îmi pierd speranța.

Spre seară începe să plouă, iar tranșeele în care ne aflăm se inundă, realizăm că nu avem alternativa decât de a sta în picioare. Uniformele soldaților sunt într-o stare deplorabilă, hrana lipsește cu desăvârșire, iar pansamentele pentru răni s-au terminat. Privesc cerul luminat de fulgere, simt atingerea tăioasă a ploii cu stropi mari și îmi amintesc de felul în care priveam viața înainte să mă aflu aici.

Imaginea înfiorătoare a primului soldat mort în brațele mele mă bântuie. Apoi au urmat alții și alții, iar acum se aflau în jurul meu oameni care aveau nevoie de ajutor și nu puteam face asta.

Patricia Blaga

Sfârșitul anului 1916, pe frontul de Est, într-o zi de luni spre asfințit, cerul era gri, iarna venise peste noi și înfrigură atât trupul, cât și sufletul. Mă numesc Ilici Ivan Ivanov, am douăzeci de ani și sunt rănit de o schijă germană. Lângă tranșee sunt numai cadavre, văd oameni care umblă disperați în căutare zadarnică de ajutor. Războiul are o singură lege: ucizi sau vei fi ucis. Singurul lucru care nu poate fi ucis este zgomotul desprins parcă din iad, iar dacă nu îl poți suporta te ucide el pe tine. Am văzut un prieten vechi cum și-a ieșit din minți, exasperat de acel zgomot de care când ești pe front nu poți scăpa. A strigat „raiul e aproape, a lăsat arma jos și a fugit în câmp deschis, fără nicio șansă. Am rămas doar cu chipul lui în minte, care îmi chinuie încă nopțile.

Dorin Nichifureac

ocazia unor invitații în oraș sau a unor evenimente de familie (baluri, nunți). Așa cum reiese din corespondența purtată cu membrii familiei, Bufta a reprezentat căminul noii perechi, Nadeja criticând atât clima, cât și societatea bucureșteană, ea preferând un mod de viață retras. „În ceea ce mă privește, detest Bucureștiul și nicidecum nu sunt mai fericită decât când sunt departe de el” – îi mărturisea tânăra lui George Topârceanu.

În primii ani de după căsătorie, Nadeja a adus pe lume patru fiice, căror li s-a dedicat total.

Ca personalitate, ținea mai mult de mentalitatea secolului al XIX-lea, în care femeia era pregătită să devină, de la o vârstă foarte fragedă, o soție și mamă perfecte. Prezența retrasă din spațiul public, departe de intrigile saloanelor bucureștene și de cronicile presei mondene, a condus, din păcate, și la estomparea amintirii.

Ironiile lui Argetoianu

Fire romantică, cu înclinație spre reverie și cu o imaginație foarte bogată, Nadeja și-a înfrumusețat viața cotidiană cu activități casnice creative: picta, broda, croia, asculta muzică simfonică, scria poezii, povești sau piese de teatru, cânta la pian și vioară, cultiva diferite plante în grădină, se ocupa de

Prințesa Nadeja Știrbey
(stânga, cu aparatul Kodak în mână)

întregul complex de la Bufta. Un prieten al familiei, profesor de limba română al fetelor Știrbey, dar și bibliotecar regal, G.T. Kirileanu (*Magazin istoric*, nr. 10-12/1990; 3-6/1992; 1/1993) afirma: „D-na Știrbei, poetă distinsă, face poezii frumoase în limba germană, din care [Iorga] i-a tradus câteva în fugă, căci altfel n-are timp. I-a făgăduit toate caietele, dar i se pare că Barbu Știrbey a oprit-o de a se afișa prea mult cu publicitate”.

Nadeja a fost și cea care a comandat, din Elveția, Germania și Franța, așa cum reiese din mărturiile epistolare și facturi regăsite în arhive, tot ceea ce era necesar asigurării confortului, gusturile sale lăsându-și fundamental amprenta asupra amenajărilor interioare ale reședințelor Știrbey. La începutul secolului al XX-lea, Bufta a

devenit gazda unor invitați de seamă din sfera politică, dar și scena unor baluri (costumate), jocuri de societate, scenete, tablouri vivante, toate animate de personalitatea creativă a Nadejei.

În preajma anilor 1915-1916, tot la Bufta, l-a cunoscut pe doctorul-poet Vasile Voiculescu – „un pic cam mistic, dar un personaj pe care îl iubesc, foarte bun și fermecător”, cum îi mărturisea aceluiași Topârceanu –, care îi va traduce poezii din limba germană în română.

În plan artistic, Nadeja a corespondat și a menținut o relație de prietenie

cu pictori importanți ai vremii, precum Nicolae Vermont (1866-1932), Ștefan Popescu (1872-1948) sau cu arhitectul italian Mario Stoppa, cel care a realizat planurile vilei Știrbey din Brașov, finalizată în 1925, și a celei din Mamaia.

Singurul care nu i-a apreciat pasiunile creative a fost Constantin Argetoianu, aflat, până la Primul Război Mondial, într-un duel politic cu Barbu Știrbey, pe care îl și poreclise „Pompaduro” și „Rasputin”. Argetoianu nu a ratat nicio ocazie, lovindu-i, ironic, și în memorii, atât pe adversarul politic, cât și pe soția acestuia. „Fire exuberantă, de inteligență limitată, biata Nadège fusese plămădită între tradițiile rigoriste ale pastorelor protestanți de la Charlottenburg și ușurința zglobie și bucolică a păstorilor cu «hulelă» aclimatați în

S-a născut în 1876, la Loschwitz, în Saxa, din căsătoria beizadelei George Bibescu (1834-1902) cu contesa Marie-Henriette-Valentine de Riquet de Caraman-Chimay (1839-1914). Din prima căsătorie a Marie-Henriette-Valentine de Riquet de Caraman-Chimay cu Paul de Bauffremont rezultaseră două fiice, una dintre ele, doamna Vlassov, fiind apropiată de Nadeja Știrbey, atât ea, cât și regina Maria făcându-i vizite în Elveția. Căsătoria părinților Nadejei a avut loc la Berlin, în 1875. Contesa de Caraman-Chimay a mai avut o fiică, Marcela (1873-1957), născută la Bruxelles, după ce se despărțise de primul soț, fiică a cărei paternitate a rămas incertă. Marcela s-a căsătorit cu Nicolae (Nini) Cantacuzino, fiind mama arhitectului G.M. Cantacuzino. La București, în 1880, a venit pe lume fiul George-Valentin Bibescu (1880-1941), căsătorit cu Martha Lahovary (1886-1973).

Principesa Maria și prințul Barbu Știrbey

PRINȚESA NADEJA ȘTIRBEY

OANA MARINACHE

Prin tată, Nadeja era nepoata domnitorului Țării Românești, Gheorghe Bibescu (1842-1848). Crescută în Germania, tânăra era bună cunoscătoare a limbii germane (în care a și compus poezii, povești și piese de teatru), dar și franceze, în care corespundea cu familia.

Probabil dinainte de a se stabili în România, Nadeja devenise o fotografie amatoare, imortalizând scene din viața familiei, ca și cadrul ei de desfășurare, pasiune dovedită de zecile de albume, păstrate până astăzi. Dintr-o scrisoare adresată mamei, aflăm despre unele comenzi din străinătate pentru aparatul

de fotografiat Kodak (în special, role de film).

Cu binecuvântarea tatălui

În 1895, vârul de gradul al doilea, Barbu Al. Știrbey (1872-1946), a rămas, la vârsta de 23 de ani, moștenitorul proprietăților din București și Bufta, cei doi căsătorindu-se în același an, la Geneva. De la sfârșitul anului anterior, 21 noiembrie 1894, datează și scrisoarea lui George Bibescu către viitorul ginere, în care își dădea acordul, cu mult umor, pentru căsătorie: „Dragul meu copil, tu o iubești pe

Nadeja mea și ai reușit să te faci iubit de ea. Acesta este esențialul. Am îndrăgit-o atâta pe micuța mea, ca să nu îmi tresară inima de bucurie când văd bucuria ce vă înconjoară și să vă dau consimțământul [...] În ceea ce te privește, pot să-ți mărturisesc, acum când vei deveni fiul meu, că am avut o slăbiciune pentru tine, îmi plac sentimentele tale familiale și multe alte lucruri care te caracterizează, chiar și mustața...”

Primii ani ai cuplului s-au derulat în spațiul proprietății de la Bufta, palatul bucureștean din Calea Victoriei (care a adăpostit, odată, Muzeul Sticlei) nefiind locuit decât cu

menea presupunere se poate face prin analogie cu informațiile furnizate de corespondența Marthei Bibescu adresată Nadejei Știrbey sau cu memoriile reginei Maria, toate referitoare la sursa Fortuny pentru decorația de la Mogoșoaia.

De altfel, prin intermediul Marthei Bibescu, Fortuny a cunoscut fotografii făcute de Nadeja, pe care știm dintr-o scrisoare (1914?) a Marthei adresată Nadejei că le-a apreciat: „trebuie să-ți transmit complimente din partea lui Fortuny, care vrea să te cunoască și care a declarat că niciodată o femeie în lumea asta nu a avut un «obiectiv» mai inteligent decât al tău. Îți admiră mult fotografiile...”.

Interioare venețiene

Nenumărate fotografii din fondul Știrbey, desigur, datorate Nadejei, imortalizau personaje feminine (suroarele lui Barbu Știrbey), înfășurate, drapate, reprezentate în posturi asemănătoare celor ce pot fi regăsite în fotografiile Fortuny, reproduse în biografia sau în catalogul muzeului dedicat artistului de la Veneția.

După o călătorie din 1919 a soților Știrbey la Veneția, în compania reginei Maria, fiicele Știrbey au apărut în fotografii îmbrăcate în rochii Fortuny, purtând

pe umeri, à l'antique, câte un vas monumental. Era vorba despre modelul de rochie Delfos, cu accent pe drapaj și pe pliuri, elaborat de Fortuny la începutul secolului al XX-lea, pe baza chitonului. Ambianța în care erau amplasate personajele, în apropierea fântânii cu elemente italianizate din parcul Bufta, a fost special aleasă pentru a crea un cadru adecvat, amintind de vremurile Antichității.

În corespondența sau memoriile atât ale reginei Maria, cât și ale Marthei Bibescu a fost de mai multe ori menționată frecventarea, la Veneția, a magazinului cu *tessuti* Fortuny. Regina Maria, la 17 septembrie 1921, își nota o astfel de vizită: „Apoi, după o jumătate de oră, am

plecat din nou, mai întâi la o școală de dantelărie, unde se fac adevărate splendori, după aceea la diversi «antiquaires» (te ruinează total), la Fortuni, care și-a mărit și el groaznic prețurile, cu toate că a fost întotdeauna scump...”. Tot regina Maria descria, în memorii, în iunie 1922, interioarele elegante din palatul de la Mogoșoaia, ce-i evocau Veneția și Bizanțul, interioare decorate în stilul artistului venețian, cu „draperii lungi de catifea Fortuny, în indigo închis și auriu”. Apare, astfel, o mărturie precisă privind reperele ornamentale de la Mogoșoaia, mărturie ce concordă și cu afirmațiile cercetătoarei Christine Sutherland, care s-a documentat în arhiva familiei nepotului Marthei Bibescu

(Ion Ghika), privitoare, de asemenea, la interioarele palatului: „interioare venețiene create de mâna maestră a lui Fortuny”.

În amenajarea ambianței reședinței, de la Mogoșoaia și-au dat mâna gustul arhitectului Rupolo, cu viziunea decoratorului Fortuny, despre care am găsit dovada că erau buni prieteni. Într-o scrisoare adresată Marthei Bibescu (1911, datare în creion), Mariano Fortuny vorbea despre „prietenui Rupolo” (fondul Martha Bibescu, Harry Ransom Humanities Research Center, The University of Texas at Austin). ■

Două dintre fiicele familiei Știrbey, îmbrăcate în rochii Mariano Fortuny la moșia de la Bufta

casa Bibescu de către principesa Valentine de Chimay ilustra ei mamă „șchioapă”. După părerea lui Argetoianu, Nadeja, fire credulă, era manipulată de soț în a crede că el reprezenta bărbatul perfect și că dușmanii săi politici îi aduceau acuze nefondate în ceea ce privea relația cu familia regală.

Departate de a fi lipsită de inteligență sau talent – să nu uităm acuzația, tot ironică, a aceluiași Argetoianu conform căreia „își vărsa focul într-o perfectă limbă germană (fusesse crescută la Charlottenburg), dar în versuri proaste” –, personalitatea ei artistică și calitatea de promotoare a artelor nu pot fi trecute cu vederea. Va fi nevoie, în viitor, de o readucere și în atenția criticii literare. Mărturie stau zecile de manuscrise existente în arhivele noastre, rămase necercetate.

Stilul Fortuny la Buftea și Mogoșoaia

Importantă personalitate artistică a vremii, pictor, sculptor, decorator, creator de modă și de scenografie teatrală, Mariano Fortuny (1871-1949) a fost și restaurator, fotograf, operator de lumini. Viziunea sa asupra artelor plastice și decorative mergea în direcția contopirii, a sintezei. Procesul de obținere a obiectului artistic devenea la fel de important ca și produsul final, artistul trebuind să fie implicat și în controlul tuturor etapelor.

Fortuny a fost fascinat de Orient, unde a și călătorit. În

lucrările sale cu efecte de mare prețiozitate (pictură pe mătasuri și pe catifele sau imprimeuri), a folosit, în special, motive orientale prelucrate (ce existau deja, de secole, în vocabularul artelor decorative venețiene), decorații inspirate din tablouri renascentiste, din lexicul ornamental al Greciei antice sau din arta celtică etc. Astfel, a recreat un univers estetic care amintea de Orient și de istoria artei, un univers ce a fascinat, la răscrucea secolelor XIX-XX, aristocrația europeană, în special, pe marii artiști și scriitori, precum Marcel Proust.

În palatul Pesaro Orfei din Veneția, unde a locuit și creat, începând cu 1899, interioarele au fost decorate din abundență cu piese textile, uneori etalate din tavan sau acoperind, ca o boltă, părți din camere, alteori, delimitând spațiile. Deasupra pieselor textile au fost expuse lucrări de artă, săbii, coifuri. Fortuny a făurit nenumărate obiecte pentru interior, care sunt și

astăzi reproduse de fabrica venețiană: lămpi, perne, modele de tapet, cuverturi, covoare.

Asupra amenajărilor interioare și a decorării spațiilor din reședințele Știrbey de la Buftea și din București și-a pus, cu siguranță, amprenta și concepția Mariano Fortuny. Din analiza fotografiilor păstrate în fondul Barbu Știrbey se desprinde o viziune a decorației interioare bazată pe dialogul dintre piesele textile orientale (sau de tip oriental), care acoperă, din abundență, pereții și canapelele, uneori și celelalte piese de mobilier, și restul elementelor din încăperi – tablouri, vase, plante etc.

Gustul Marthei Bibescu, ca și cel al reginei Maria, orientate către formulele lui Fortuny, au fost repere certe pentru prințesa Nadeja Știrbey. Poate, după ilustrul model, călătoriile soților Știrbey la Veneția nu au ocolit magazinul Fortuny și, poate, nici palatul Pesaro Orfei. O ase-

Nadeja Știrbey (în primul rând, a treia din dreapta)
în costum național, la un eveniment caritabil

1962

**TRAIASCA IN VECI
PRIETENIA ROMINO-SOVIETICA**

FLACARA

**La 18 iunie 1962 liderul sovietic
Nikita Hrișciiov
(aici alături de cel român,
Gheorghe Gheorghiu-Dej) sosea
în vizită oficială la București**

Telex Telex Telex Telex Telex

UN NOU MUZEU AL MARELUI RĂZBOI

Ultimul nou-născut în materie de muzee franceze s-a deschis recent la Meaux, nu departe de locul bătăliei de la Marna, din 1914-1918, acolo unde s-a decis finalul războiului, într-un edificiu conceput de arhitectul Christophe Lab. El cuprinde 50.000 de obiecte, uniforme și documente salvate din război. Un câmp de bătălie reconstituit, fără

vitrine conținând caschete sau rânduri de puști. Este un muzeu al istoriei și al societății, parcă ieșit din pământ, un muzeu care povestește conflictul de la începutul veacului trecut. „Este de datoria noastră să ne amintim și să înțelegem cauzele și consecințele acestui conflict, iar dacă trebuie să ne amintim, mai rămâne să știm și cum să o facem. Muzeul de la Verdun îl introduce pe vizitator într-un sanctuar, Memorialul de la Caen în spirala infernală a urii, Historialul de la Péronne (*Magazin istoric*, nr. 1/2011) se interesează în special de Franța, Marea Britanie, și Germania sub aspectul mentalităților. Muzeul Marelui Război din regiunea Meaux propune o altă experiență: să nu uităm nicio țară din cele 35 beligerante, să explicăm războiul, caracterul lui ineluctabil, carnagiul lui. Primul Război Mondial a înregistrat 22 milioane de morți, dintre care 13 milioane civili. Pentru copii, cărora anii 1914-1918 nu le mai spun mare lucru, dar care se joacă de-a războiul pe calculator, noi ne propunem să urmărim impactul unei colecții de obiecte adevărate“, a afirmat Michel Rouger, directorul instituției nou create. Acesta este sensul colecției de 50.000 de obiecte expuse, fiecare dintre ele povestind o istorie trăită.

LÜTZEN, O ALTĂ IMAGINE A LUPTEI

Dimineața zilei de 16 noiembrie 1632 a fost una cețoasă. Abia la mijlocul zilei s-a ridicat ceața și armata condusă de regele Suediei Gustav Adolf al II-lea s-a izbit de cea a generalului Imperiului Habsburgic Albrecht von Wallenstein. Lupta, care a ținut timp de patru ore și s-a desfășurat pe câmpul din apropierea orașului german Lützen, a fost una dintre cele mai sângeroase bătălii ale Războiului de 30 de ani (1618-1648). În această încăleștare au fost angrenați aproape 20.000 de oameni de fiecare parte și au pierit între 6.000 și 9.000.

Bătălia a revenit de curând în atenție. Arheologii au descoperit un mormânt colectiv, în care-și dorm somnul de veci 175 de victime. Corpurile au fost înhumate aproape dezbrăcate, fiind probabil jefuite.

Gustav Adolf al II-lea

Faimoasă pentru moartea regelui Gustav Adolf al II-lea, bătălia nu a avut un câștigător clar. Rămășițele victimelor descoperite au fost duse pentru analiză laboratorului „Oficiului de Stat pentru arheologie și gestionarea patrimoniului din Saxonia“ aflat în localitatea Halle. Pe rămășițele umane descoperite se pot face investigații care să arate originea soldaților căzuți. Cercetările se fac cu ajutorul stronțului, deoarece corpul oamenilor din diferite regiuni ale lumii conține un nivel diferit de izotopi de stronțiu. Prin această procedură se poate stabili și unde se aflau acei soldați în anul precedent luptei.

Rămășițele umane vor fi expuse la marginea locului luptei, după cum afirmă directorul muzeului din Lützen, Maik Reichel, citat de revista *Der Spiegel*. Scopul urmărit este să arăte generațiilor viitoare ororile războiului.

În București,
acum 50 ani

la 29 iulie 1545, a cântat în cinstea trimişilor lui Petru Rareş, folosind probabil un instrument portabil şi având un repertoriu destul de laic pentru a fi prezentat la oşpete.

Începând din 3 iunie, în toată țara, brusc, s-a înregistrat o scădere accentuată a temperaturii, însoțită de ploi. Fuseseră temperaturi maxime de 38° C. În 48 ore temperatura a scăzut cu 20° C. La altitudinea de peste 800 m a nins. La 1.000 m s-a asternut

un strat de zăpadă, iar la 2.500 m au fost temperaturi de minus 10° C. În zilele următoare, vremea s-a ameliorat rapid.

După ce asistă la un cuplaj de fotbal pe stadionul „23 August“, bucureșteanul pleacă pe jos (mijloacele de transport nu sunt niciodată suficiente) spre centru. Caută un loc unde să poată cumpăra un suc sau un sirop. Pe Bulevardul Tolbuhin (actualul Tache Protopopescu) nu există așa ceva, nici pe Bulevardul Republicii. Primul centru de răco-ritoare îl găsește abia la Piața Rosetti, dar acolo nu funcționează aparatul de sifon. Echipa Steaua a ajuns în zona retrogradării și se salvează cu greu pe finalul campionatului intern de fotbal. Greșeala aparține conducerii clubului militar, care a întârziat procesul de înnoire. Au fost aduși jucători tineri: Hălma-

geanu, Mateianu, Creiniceanu. O reușită a fost și înlocuirea lui Onisie cu Jenei. Jocul echipei este dirijat aproape exclusiv spre Constantin, strict supravegheat de adversari. Ziarul *Informația Bucureștiului* vine cu o propunere: duminică 17 iunie se dispută finala Campionatului Mondial de Fotbal. Posturile de radio cehoslovace (finala se juca între echipele Braziliei și Cehoslovaciei) vor transmite în direct jocul de la Santiago de Chile, cu începere de la 20.45, ora Bucureștiului. Radiodifuziunea Română să dea, la diferite intervale, un rezumat de 1-2 minute cu evoluția meciului.

Același ziar anunța la 28 iunie: partidul comunist din Marea Britanie a scos broșura *Să spunem nu Pieței Comune*. ■

**Shirley Mc Laine și Jack Lemmon
în holul cinematografului „Patria“**

lor, au făcut parte din alte partide sau organizații politice, dar care nu au deținut funcții de răspundere și nu au participat activ la manifestările reacționare, nu trebuie excluși din partid numai pentru apartenența lor la asemenea organizații. Oamenii nu trebuie priviți în mod static. Este necesar să se țină seama de faptul că au trecut aproape 18 ani de la eliberarea țării noastre, timp în care ideologia partidului a devenit ideologia celor mai largi mase de oameni ai muncii". Peste două zile, se tipăresc scrisorile prin care academicienii Mihail Ralea, George Călinescu, Alex. Codarcea și poetul Demostene Botez solicită să fie primiți în rândurile P.M.R., „Examinând cererile primite, C.C. al P.M.R., ținând seama de meritele deosebite ale tovarășilor [...] pe tărâmul dezvoltării științei și culturii și în activitatea obștească, de contribuția pe care o aduc la opera de construire a socialismului, a hotărât primirea lor în rândurile membrilor de partid, fără stagiul de candidat.”

Prin decrete ale Consiliului de Stat, în locul Ministerului Învățământului și Culturii s-au înființat Ministerul Învățământului (ministru Ilie Murgulescu), respectiv Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă (condus de Constanța Crăciun). În sfârșit, la 25 mai Consiliul de Stat al R.P.R., constatând că publicarea actelor de stat în mai multe buletine oficiale prezintă unele neajunsuri, a hotărât tipărirea lor într-un singur *Buletin*, editat de Consiliul de Stat.

Luna iunie, pe lângă Ziua copilului, aduce și bucuria încheierii școlii. Elevii din clasele I-IV termină cursurile la 2 iunie; între 4-9 iunie participă la diferite activități recreative. La 10 iunie se țin serbările de sfârșit de an. Pentru clasele a V-a, a VI-a și a VIII-a (școala obligatorie avea încă

Maia Plisețkaia alături de partenerul cu care a dansat pe scena Sălii Palatului, U. Fadeice

șapte clase) se termină cursurile la 9 iunie; între 11-21 iunie participă la activități practice. Cei din clasele a IX-a și a X-a încetează cursurile tot la 9 iunie, dar participă la activități practice până la 23 iunie. Serbările de sfârșit de an au loc în 24 iunie. Elevii clasei a VII-a susțin examenul de absolvire între 8 și 13 iunie. Concursul de admitere în clasa a VIII-a are loc între 18 și 26 iunie. La clasa a XI-a lecțiile de recapitulare finală se termină la 31 mai. Între 1 și 15 iunie se face recapitularea la obiectele pentru examenul de maturitate, care începe la 26 iunie.

La 5 iunie are loc la Sala Radio Sesiunea festivă a Academiei Române și a Uniunii Scriitorilor consacrată comemorării lui I.L. Caragiale (se împlinesc 50 de ani de la moartea sa). Cuvântul de deschidere este rostit de Athanase Joja, președintele Academiei Române. Au mai vorbit: George Călinescu, Tudor Vianu, Paul Georgescu, Radu Beligan. La 26 mai, *România liberă* găzduiește o masă rotundă cu Costache Antoniu, Grigore Vasiliu Birlic, Alexandru Giugaru, Silvia Dumitrescu, Marcel Anghelescu, Nicky Atanasiu, Carmen Stănescu, Constantin Bărbulescu și Mihai Fotino. Costache Antoniu povestește cum actorul Vernescu Vâlcea i-a arătat o scrisoare de la Caragiale, care îi mulțumea pentru interpretarea rolului lui Jupân Dumitrache, din *O noapte furtunoasă*. Jucau la Râmnicu Vâlcea.

Caragiale a sosit și el în oraș, special ca să vadă spectacolul. S-a așezat, fără ca cineva să îl recunoască, în fundul grădini. La sfârșitul spectacolului, băiatul care făcea cheta pentru artiști a mers și la el. Caragiale l-a întrebat: „Barem, le iese de mâncare?” Peste câteva zile i-a trimis scrisoarea. Topârceanu a fost cel care l-a distribuit pe Costache Antoniu în rolul cetățeanului turmentat. Ecaterina Caragiale-Logadi, fiica marelui scriitor, își amintea: „Tatăl meu nu

Delegația României la al XV-lea Festival Internațional de Film de la Cannes: Ion Popescu-Gopo, Paul Cornea, director general al Centrului de producție cinematografică „București”, Lica Gheorghiu și Iurie Darie

AVRAM IANCU

SUPRA- NUMELE LUI IANCU	→	CĂINELE DELTEI	→	AICI S-A NĂSCUT IANCU ÎN 1824	→	A SE ARĂTA DINTR-O DATA	→	A PĂTRUNDE HARNIC, PARTICIPĂ EFECTIV	→	„STAT” ÎN MUNȚII APUSENI MIEI FĂRĂ CAPI!	→
PROVINȚIE ISTORICĂ ÎN ROMÂNIA	→	ÎN ACEL LOC	→	SECURE	→		→		→		→
ÎNTELE- GERE SCRISĂ	→					BOALĂ A FICATULUI	→				
NOD ÎN CORAC	→					ANDREI MUREȘANU	→				
	→			ÎN ARADI	→		→	A SELEC- ȚIONA	→		
	→			ÎNĂLȚIMI	→		→	ÎNFUDIT CU BRADUL	→		
ÎN AULĂ	→			... LIBERTĂ- ȚII, BLAJ 21.09.1848	→		→				
LIBER (POP.)	→			PIVNIȚĂ	→		→			LA GORUNUL LUI ... A FOST ÎNGROPAT IANCU	→
	→					ION VIDU	→			CAPUL LUI HOREA!	→
	→					A FI PROFITABIL	→			ȘAGUNA ANDREI	→
REUȘITE, IZBĂNZI	→	VEȘNIC	→				→	BĂRBAT	→		
	→	RESEDINȚA STATULUI MAJORAL LUI IANCU	→				→	DATE!	→		
	→						→	PUTERNICI	→		
	→						→	STRĂMOȘII NOȘTRI	→		
INSTRUMENT POPULAR	→			ÎN CE LOC? (A.D.V.)	→		→			DÂNSUL!	→
ATMO- SFERĂ (ABR.)	→			DIN CÂNTĂ!	→		→			AICI SE AFLĂ MORMÂNTUL	→
	→			ACESTA (POP.)	→		→			TAOSMUL LA ÎNCEPUT!	→
	→			SISTEM CU OASE	→		→			TURĂ	→
PUNCT LA JUDO	→					DOCU- MENTE	→				
FOLOSIT DE DENTIST	→					PERIOADĂ ISTORICĂ	→			ÎNCĂ O DATA	→
	→						→	A ÎNDRĂGI	→		
	→						→	ÎN DEDA!	→		
CINSTE	→						→				
A MURIT LA BAIĂ DE... ÎN 1872	→						→	EROU AUTENTIC	→		
	→					A AVUT LOC LA BLAJ LA 15.05.1848	→				

D. CIREAȘĂ

SITUAȚIA EMIGRAȚIEI ROMÂNE

Continuăm cu noi pagini din Raport asupra aspectului actual al emigrației și asistenței refugiaților români, document dactilografiat în limba română, păstrat în Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace, a cărui publicare am început-o în numărul trecut al revistei. O putem face grație doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU.

Organizația Internațională a Refugiaților [I.O.R.] fiind asaltată și copleșită de probleme pe care se găsea în imposibilitatea de a le soluționa, cari prin proporția lor devenise probleme de securitate internațională, a pledat și obținut schimbarea Constituției sale, în sensul de a se recunoaște „refugiați” și victimele teroarei comuniste.

Din cauza confuziei și indeciziei internaționale prelungite, numărul refugiaților români nu va putea fi cunoscut niciodată, decât cel mult în mod aproximativ; cu atât mai mult cu cât numeroși refugiați dinainte sau de după 1944 au evitat să fie înregistrați la I.R.O. (după preschimbarea Constituției acesteia) pentru a nu expune la represalii familiile lor rămase în țară. Pentru același motiv, mulți dintre refugiați au evitat contactul chiar cu organizațiile românești din exil, preferând să se strecoare prin propriile lor mijloace pentru a se reaseza în țări îndepărtate, unde să li se piardă urma.

Publicațiile statistice ale Organizației Internaționale a Refugiaților ignorează complet existența vreunui grup de refugiați români, cu excepția grupului etnic german din România, care figurează în aceste publicații separat. În publicațiile cu caracter provizoriu ale Comisiei Persoanelor Deplasate din Washington (Fact Book), cari comunica numărul refugiaților de sub protecția I.R.O., în mod periodic, pe grupuri naționale sau etnice, românii nu figurează, fiind cuprinși în categoria „others” (alții).

Singura indicație oficială referitoare la români este numărul vizelor date pentru intrarea în Statele Unite ale Americii în „quota” românească. După cum este însă cunoscut, în quota română sunt incluse toate persoanele născute în România, indiferent de naționalitate sau cetățenie, după cum în quota altor țări găsim români născuți pe teritoriul acelor state. Deci, nu se poate determina în mod exact nici cel puțin numărul românilor intrați în U.S.A. în quota românească, care a fost de 377 per-

soane pe an până în 1951, când cota-parte destinată Basarabiei și Bucovinei de Nord, ocupate de ruși, a fost trecută cotei sovietice, încât quota românească a rămas de 266 persoane anual. Numărul persoanelor în quota românească cari au intrat în Statele Unite în baza legii din 1948, până la 31 oct. [ombrie] 1951, este de 3 977.

Astfel se explică că în diferite rapoarte și publicațiuni găsim cifre ce indică drept limită maximă a numărului refugiaților români la 300.000, iar limita minimă de 30.000. În această cifră se cuprind toți cei refugiați din România, indiferent de originea lor etnică (germani, sași, șvabi, evrei, unguri, cari în statistici figurează sub definiția de „români”). Nu se poate deci ști câți români, unguri, germani, evrei etc. s-au refugiat din România.

II. Categoriile de refugiați

În general, refugiații români pot fi împărțiți în două categorii:

- a) Refugiați dinainte de 1944;
- b) Refugiați de după 1944 (neo-refugiați)

a) Refugiații dinainte de 1944 sunt aceia cari, din diferite motive cauzate de evenimentele primei părți a Războiului mondial, au părăsit teritoriul României și cari, la sfârșitul conflictului, au rămas în afara granițelor țării. La rândul lor, ei pot fi împărțiți în următoarele grupuri:

1) Refugiați politici.

Acest grup se compune din legionari și simpatizanți legionari, cari în urma rebeliunii împotriva regimului „Statului legionar” prezidat de mareșalul Ion Antonescu (ianuarie 1941) au părăsit România și au căutat refugiu în Germania și Austria, pe atunci încorporată Marelui Reich, nu numai pentru a-și salva viața sau a căuta libertatea, dar pentru a continua lupta lor împotriva regimului din țară.

(Va urma)

CONTENTS (Romanian History) A.D. Xenopol The consciousness of Latin origin was the idea under which the Romanian people developed during its history ● N. Noica The Ministry of Public Works is 150 years old ● P. Otu During WWII, the authorities from Bucharest were preparing to recover the thesaurus evacuated to Moscow in 1916-1917 ● I. Popa Declassified documents from the Chisinau archives about the Bessarabian problem in the Romanian-Soviet relations ● G. Filitti The Diplomat Nicolae Bianu writes to former FO minister Grigore Gafencu on the absence of Bessarabia from the documents submitted by the exile to the Peace Conference in Paris, 1946-1947 ● I. Varta The Revival of the national idea during the Russian Revolution from 1905-1907 ● P. Opriş A Saudi Arabia prince demands Ana Aslan's help ● R. Markova 100 years of Romanian-Bulgarian scientific collaboration ● N. Cristea The public image of our first king, Charles Ist ● B. Popa Friedrich Wallbaum, a bookseller in the 19th century Bucharest ● I.G. Andrei The support granted to the macedoromanians during the interwar period ● M. Sala The origin of the words pharaon, sultan, minister ● G. Roşu Old habits for the Whitsuntide ● The prizes of the Cultural Foundation Magazin Istoric ● A. Matache The history we lived: deportations in the '50 ● T. Stătescu, V. Avram, A. Armă 1942. Romanian pilots take off from Karpovka, near Stalingrad, escaping the encirclement of the Russians ● O. Marinache Princess Nadeje Stirbey and the decoration of the Buftea Palace ● Romanian Documents at Hoover Institution (CXXVII). The situation of the Romanian exile

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) А.Д. Ксенопол Сознание латинского происхождения вдохновляла развитие румынского народа ● Н. Нойка Министерству Публичных Дел исполняется 150 лет ● П. Оту Во время второй мировой войны бухарестские власти создавали проекты по возвращению клада, эвакуированного в Москву в 1916-1917 гг. ● И. Попа Рассекреченные документы кишинёвских архивов о бессарабском вопросе, как предмет румынско-советских отношений ● Дж. Филитти Дипломат Николае Диану пишет бывшему министру иностранных дел о невключении Бессарабии в документах, представленных румынским изгнанием на Парижской Мирной Конференции в 1946-1947 гг. ● И. Варта Усиление национальной идеи в Бессарабии во время русской революции 1905-1907 гг. ● П. Оприш Принц просит медицинский осмотр у врача Ана Аслан ● Р. Маркова Румынско-болгарскому научному сотрудничеству 100 лет ● Н. Кристя Публичный образ первого короля, Карола I ● Б. Попа Фридрих Вальбаум, книгопродавец из Бухареста XIX-го века ● И.Г. Андрей Помощь, оказанная арумынам из югославской Македонии в межвоенный период ● М. Сала Происхождение слов фараон, султан, министр ● Дж. Рошу Древние обычаи Троицына дня ● Премии культурного фонда Magazin Istoric ● А. Матаке Пожившая история: ссылки '50 годов ● Т. Стăтеску, В. Аврам, А. Армă Бегство румынских лётчиков из Карповки, при Сталинграде ● О. Маринаке Принцесса Надежда Штирбей и украшение дворца в Буфте ● В Бухаресте 50 лет тому назад ● Румынские документы в Гуверском Институте (CXXVII). Положение румынской эмиграции

magazin istoric

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali de la oraşe şi de la sate sau la redacţie (pentru cititorii din Bucureşti).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacţie, pe adresa Piaţa Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, sector 1 PO Box 15-702, cod 010155, Bucureşti, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Sala Palatului, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Preţul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicaţi adresa poştală unde doriţi să primiţi revista şi data de la care să înceapă abonamentul.

Tiparul executat la Compania Naţională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – Bucureşti
ISSN 0541-881X

Lei 5,00

DIALOG CU CITITORII

ÎN ATENȚIA COLABORATORILOR

Vă anunțăm că adresa de e-mail mistoric@itcnet.ro s-a desființat. Vă rugăm să ne trimiteți mesajele sau articolele doar pe adresele de e-mail mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com

CATEDRALA „SAINT JEAN BAPTISTE“

Din Franța, domnul inginer I. PĂDUROIU, fidel cititor al revistei noastre, ne scrie: Sunt încântat de primirea la timp, număr de număr, a

revistei *Magazin istoric* de care nu mă pot despărți oricât aș fi de departe de țară și la o vârstă înaintată, de 80 de ani.

Cu drag trimit redacției două fotografii ce reprezintă detalii de la intrarea în Catedrala gotică „Saint Jean Baptiste“, din Lyon, construită pe colina Fourvière, ce domină întreg orașul, al treilea ca mărime din Franța.

Construcția acestei catedrale a început în ultima parte a secolului al XI-lea și a fost terminată în 1476. Arhitectura sa reflectă tranziția de la stilul romanic la cel gotic. Considerată una dintre cele mai impresionante catedrale roma-

no-catolice din întreaga lume, ea este astăzi un obiectiv turis-

...și cap de leu (din bronz) de pe ușile de la intrare (aceste două fotografii ne-au fost trimise de dl. I. Păduroiu)

tic de prim rang al Franței și al întregii Europe.

Portalurile fațadei gotice sunt decorate cu 280 de medaliaone de piatră, ce datează de la începutul secolului al XIV-lea, ca și ceasul din absida nordică.

Are, în interior, o înălțime de 80 m. Tot aici se păstrează și orga, realizată în anul 1841.

ÎN ATENȚIA BIBLIOTECILOR!

Shiva Books S.R.L. completează gratuit colecțiile revistei *Magazin istoric* pentru bibliotecile publice din România, în măsura stocului disponibil. Fax: 0268.312.894.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei *Magazin istoric* prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista *Magazin istoric* figurează în catalogul Poștei Române la poziția 19.356.

În București revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Mărcineanu, nr. 1-3, etajul 3, camera 283, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde veți avea acces începând cu primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești.

magazin istoric

5 948384 040074

06